

Pohjoiset maisemat

”Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen toteuttaminen
Pohjois-Kalotin kunnissa”

– Konferenssi Inarissa 7.-9.9.2011

NOORA RAASAKKA | SARI SIVONEN (toim.)

Pohjoiset maisemat

”Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen
toteuttaminen Pohjois-Kalotin kunnissa”
– Konferenssi Inarissa 7.-9.9.2011

NOORA RAASAKKA

SARI SIVONEN (toim.)

Vastuuvapauslauseke:

Pohjoismaiden ministerineuvosto on myöntänyt tukea raportin julkaisemiseen. Raportin sisältö ei välttämättä edusta Pohjoismaiden ministerineuvoston kantaa, näkemyksiä tai suosituksia.

norden

Pohjoismaiden ministerineuvosto

www.norden.org

RAPORTTEJA 48 | 2012

POHJOISET MAISEMAT

**”EUROOPPALAISEN MAISEMAYLEISSOPIMUKSEN
TOTEUTTAMINEN POHJOIS-KALOTIN KUNNISSA”
– KONFERENSSI INARISSA 7.-9.9.2011**

Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Taitto: Eerika Niemelä

Kansikuva: Tapio Heikkilä

Painopaikka: Kopijyvä Oy

ISBN 978-952-257-534-0 (painettu)

ISBN 978-952-257-523-4 (PDF)

ISSN-L 2242-2846

ISSN 2242-2846 (painettu)

ISSN 2242-2854 (verkkojulkaisu)

URN:ISBN:978-952-257-523-2

www.ely-keskus.fi/julkaisut | www.doria.fi/ely-keskus

Alkusanat

Pohjois-Kalotin alueelle yhteiset, tunnusomaiset piirteet, kuten upeat jokivarsimaisemat ja saamelaiskulttuurin ja poronhoidon muovaamat kauniit tunturimaisemat heijastuvat ympäristössä laaja-alaisesti. Alueelle perinteisten maankäyttömuotojen rinnalle tulee nykyisin voida sovittaa monia muitakin elinkeinoja ja maakäyttömuotoja. Matkailu, energiantuotanto, kaivosteollisuus ja infrastruktuurin rakentaminen tuovat uusia ja moninaisia haasteita alueiden käytöstä vastaaville tahoille. Kunnat tarvitsevat tietoa ja tukea entistä moniulotteisemman suunnittelun toteuttamiseen tulevaisuudessa, jotta pohjoisen ainutlaatuiset ja arvokkaat erityispiirteet voidaan säilyttää.

Kansainvälinen Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen tavoitteiden saavuttamista edistävä konferenssi järjestettiin 7.-9.9.2011 Inarissa, saamelaismuseo Siidassa. Konferenssilla tähdättiin ennen kaikkea tietoisuuden lisäämiseen Eurooppalaisesta maisemayleissopimuksesta ja sen tuomista mahdollisuuksista ja tarpeista käytännön suunnittelutyöhön liittyen erityisesti kuntatasolla. Konferenssin luennoitsijoiksi saatiin asian parissa työskenteleviä huippuasiantuntijoita Ruotsista, Norjasta ja Suomesta sekä useista muista EU-maista. Konferenssissa esitettyjen puheiden lisäksi luennoitsijat kirjoittivat aiheistaan artikkelit, jotka on koottu yhteen tässä julkaisussa. Julkaisun toivotaan helpottavan alueiden käytön suunnittelijoita käytännön työssään ja rohkaisevan kuntia toteuttamaan tulevaisuuden suunnittelua Euroopan maisemayleissopimuksen tavoitteiden mukaisesti. Julkaisu on saatavissa viidellä eri kielellä; suomeksi, ruotsiksi, norjaksi, pohjoissaameksi ja englanniksi.

Konferenssin järjestämisestä sovittiin syyskuussa 2010 Torniossa pidetyssä kansainvälisessä Suomen, Ruotsin ja Norjan viranomaisille suunnatussa workshopissa "Implementing the European Landscape Convention in North Calotte area". Yhteiseksi haasteeksi koettiin kuntien toimijoiden tietämyksen lisääminen Eurooppalaisesta maisemayleissopimuksesta ja sen soveltamisesta käytäntöön. Valtioiden rajat ylittävää viranomaisyhteistyötä haluttiin myös edistää ja lisätä. Workshopiin osallistuivat Lapin ELY-keskuksen kutsusta edustajat ympäristöministeriöstä, lääninhallituksista, Saamelaisten parlamentaarista neuvostosta, Euroopan neuvoston Kulttuuriperinnön ja maiseman johtokomiteasta ja Metsähallituksen luontopalveluista. Yhteistuumin sovittiin kansainvälisen Pohjoiskalotin alueen kuntien toimijoille suunnatun konferenssin järjestämisestä, jonka tavoitteeksi asetettiin tiedon lisääminen kunnissa ja Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen soveltaminen käytäntöön. Lapin ELY-keskuksen ympäristö ja luonnonvarat vastualueen luonnonsuojeluyksikkö sai vastuun konferenssin järjestämisestä ja rahoituksen hakemisesta projektille. Hankkeelle saatiin rahoitus Pohjoismaiden ministerineuvostosta (PMN). Järjestelyihin ja hankkeen rahoittamiseen osallistuivat myös yhteistyömaiden ympäristöministeriöt.

Järjestävän organisaation puolesta haluamme kiittää jokaista loistavaa ja asiantuntevaa puhujamme erinomaisista esityksistä, hedelmällisistä keskusteluista ja tulevista yhteistyökuvioista maisemien parissa. Lisäksi kiitämme kaikkia konferenssin osallistujia aktiivisuudesta ja kiinnostuksesta merkittävään asiaan. Konferenssissa luotujen kontaktien pohjalta on erittäin hyvä jatkaa yhteistyötä tulevaisuudessa. Kiitämme hankkeen rahoittajia, erityisesti Pohjoismaiden ministerineuvoston maaekosysteemyöryhmää (TEG) kaikesta heidän antamastaan tuesta ja mahdollisuudesta toteuttaa konferenssi ja luettavananne oleva julkaisu.

Noora Raasakka
Projektipäällikkö
Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Kirjottajat ja toimittajat

Déjeant-Pons Maguelonne, Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen sihteeri, Cultural Heritage, Landscape and Spatial Planning Division osaston johtaja

Heikkilä Tapio, Ympäristöneuvos, Ympäristöministeriö, Suomi

Jokelainen Timo, Alueidenkäyttöpäällikkö, Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Kantola Erkki, Johtaja, Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Karjalainen Eeva, FT, Metsäntutkimuslaitos

Lipponen Merja, Erikoissuunnittelija, Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Mikaelsson Stefan, Saamelaiskäräjien puheenjohtaja, Ruotsi

Mortensen Liv Kirstine, Ylitarkastaja, Maankäytön suunnittelupolitiikan ja kuntasuunnittelun osasto, aluesuunnitteluvirasto, Norjan ympäristöministeriö

Moström Jerker, Ylitarkastaja, Ruotsin kulttuuriperintöviranomainen, Riksantikvarieämbetet

Nordli Kristin, Ylitarkastaja, Maankäytön suunnittelupolitiikan ja kuntasuunnittelun osasto, aluesuunnitteluvirasto, Norjan ympäristöministeriö

Pedroli Bas, Maadynamiikan apulaisprofessori, Wageningenin yliopisto, Hollanti

Raasakka Noora, Projektipäällikkö, Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Roué Marie, Ranskan kansallinen tieteellisen tutkimuksen keskus, Ranskan luonnontieteen historian kansallismuseo, Pariisi, Ranska

Sala Pere, Observatori del Paisatge maisemahavaintoaseman koordinaattori

Seguin Jean-François Maisemaviraston johtaja, Ranskan ekologian, kestävän kehityksen ja maankäytönsuunnittelun ministeriö, Euroopan neuvoston eurooppalaisen maisemayleissopimuksen konferenssin entinen puheenjohtaja

Sivonen Sari, Suunnittelija, Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Tanninen Timo, Ylijohtaja, Ympäristöministeriö, Suomi

Sisältö

TERVETULOA KONFERENSSIIN	4
Timo Tanninen	
EUROOPPALAINEN MAISEMAYLEISSOPIMUS SUOMESSA	6
Tapio Heikkilä	
JÄRJESTÄJÄN TERVETULOTOIVOTUS	9
Erkki Kantola	
STEFAN MIKAELSSONIN PUHEENVUORO ELC-KONFERENSSISSA INARISSA 9.9.2011	10
Stefan Mikaelsson	
10 VUOTTA KANSAINVÄLISTÄ YHTEISTYÖTÄ.....	14
Maguelonne Déjeant-Pons	
MONIKANSALLINEN JA RAJAT YLITTÄVÄ YHTEISTYÖ: MAHDOLLISUUS ENTISTÄ PAREMPAAN MAISEMAAN	28
Jean-François Seguin	
EUROOPPALAINEN MAISEMAYLEISSOPIMUS RUOTSISSA – ODOTUKSIA JA TAVOITTEITA	34
Jerker Moström	
EUROOPPALAISEN MAISEMAYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANO NORJASSA: KESKIÖSSÄ SUUNNITTELUN HAASTEET MAISEMAN ARVOJEN HOIDOSSA	40
Kristin Nordli ja Liv Kirstine Mortensen	
SAAMELAISPORONHOITAJAN KULTTUURINEN MAISEMA: MUISTOT, AISTIT JA ETIIKKA.....	48
Marie Roué	
MAANKÄYTÖN SUUNNITTELU, POHJOINEN MAISEMA JA TUULIVOIMA	54
Timo Jokelainen	
ALUEELLINEN JA PAIKALLINEN OSALLISTUMINEN JA YHTEISTYÖ EUROOPPALAISEN MAISEMAYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANOSSA – KOKEMUKSIA KATALONIAN MAISEMAHAVAINTOASEMALTA	58
Pere Sala	
MAISEMA JA TERVEYS - Konferenssijulkaisut: eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpano pohjois-kalotin alueen kunnissa	69
Eeva Karjalainen	
ARKTINEN MAISEMA ELÄVÄNÄ EUROOPPALAISEN PERINTÖNÄ	74
Bas Pedroli	
KOMIAT KYLÄT POHJOISEN MAISEMASSA	80
Merja Lipponen	
JOHTOPÄÄTÖKSET	88
Noora Raasakka	
LIITE: Liite 1 Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen tila.....	93

TERVETULOA KONFERENSSIIN

Timo Tanninen

Hyvät naiset ja herrat, arvoisat konferenssin osanottajat, minulle tuottaa suurta iloa saada toivottua teidät tervetulleeksi tähän konferenssiin, jonka pääteemana on Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen toimeenpano Pohjoiskalotin alueen kunnissa.

Olen ylpeä siitä, että Suomi järjestää nyt ensimmäisen maisemasopimukseen liittyvän kansainvälisen kokouksensa täällä Inarissa. Ennen kaikkea haluan kiittää konferenssin järjestäjiä. Lapin ELY-keskus yhteistyökumppaneineen on tehnyt hyvää työtä kokouksen valmisteluissa ja käytännön järjestelyissä. Paljon kiitoksia.

On hienoa nähdä tässä salissa näin monta kollegaa ja vierasta maanosamme eri puolilta; erityisen hauskaa on nähdä näin monta kuulijaa Euroopan mantereen pohjoiskärjestä, Pohjoiskalotista.

Koska meillä Pohjoismailla on pitkä ja kiinteä kansainvälisen yhteistyön perinne, on luontevaa että me suomalaiset otamme ensimmäiset kansainväliset askelemme maisemasopimuksen toimeenpanossa nimenomaan pohjoismaisen yhteistyön piirissä. Haluan kiittää Pohjoismaiden ministerineuvostoa ja lähinaapureitamme Norjaa ja Ruotsia konferenssin järjestämisen taloudellisesta tuesta. Tällaisen kokouksen järjestämiselle ei voisi kuvitella parempaa paikkaa kuin Lappi, missä me kolme naapurimaata jaamme paitsi yhteiset valtakunnanrajat myös muuten pitkät historialliset yhteydet.

Yhteinen kulttuuritausta yhdistää meitä Pohjoismaita. Olen vakuuttunut siitä, että meille on jo pelkästään sen vuoksi tarjolla monia mahdollisuuksia maisemanhoidon yhteistyön edistämiseksi ja syventämiseksi. Teoreettisten kysymysten tarkastelusta voimme helposti edetä kohti käytännön yhteistyötä, jopa konkreettisiin yhteistyöprojekteihin.

Tässä konferenssissa erityishuomio kohdistetaan Euroopan mantereen pohjoisimpiin maakuntiin: Lappiin, Norrbotteniin ja Finnmarkiin. Tämä seutu on kokonaisuudessaan ainutlaatuinen. Yksi tärkeimmistä erityispiirteistä perustuu siihen että seutu on kotiseutualuetta saamelaisille, jotka edelleen harjoittavat menestyksekkäästi perinteisiä elinkeinojaan ja ylläpitävät kulttuuriaan. Saamelaista kulttuuriperintöä voidaan pitää Pohjoismaita yhdistävänä kulttuurisena voimavarana, mikä voi myös tarjota uusia näkökulmia kulttuurimaiseman käsitteen yhteiseen tarkasteluun. Tämä on ainutlaatuinen ulottuvuus koko Euroopan mittakaavassa, ja meidän kannattaa olla ylpeitä tästä kulttuurisesta pääomasta.

Eurooppalainen maisemayleissopimus määrittelee maiseman tarkoittavan ”aluetta sellaisena kuin ihmiset sen mieltävät ja jonka ominaisuudet johtuvat luonnon ja/tai ihmisen toiminnasta ja vuorovaikutuksesta”. Tämä luonnehdinta käy hyvin tiivistelmäksi eurooppalaisen maisematutkimuksen pitkästä perinteestä, ja se sisältää samalla sekä luonnontieteelliselle että humanistiselle tutkimukselle ominaiset käsitykset maiseman käsitteen sisällöstä. Vaikka kummankin tieteenalan hahmotelmat maiseman luonteesta poikkeavat toisistaan paljonkin, ovat ne silti samanaikaisesti yhtä tosia. Yhteen maisemaan sisältyy aina monta maisemaa.

Vaikka maisemia on tutkittu tieteellisesti ja käytännössä pitkälti yli sata vuotta, on varmasti mahdollista löytää niihin aivan uusia näkökulmia. Voisiko tällainen työ saada alkunsa näissä Pohjoiskalotin maisemissa? Saamelaisessa kulttuurissa nimittäin maisemia, ja erityisesti kulttuurimaisemia, havainnoidaan ja hahmotetaan omaperäisellä tavalla. Nämä maiseman paikalliset tulkinnat saattaisivat helposti rikastuttaa ja syventää maisemista käytävää eurooppalaista keskustelua laajemminkin ja samalla antaa uusia näkökulmia maisemien merkityksestä eri kulttuureille.

Eurooppa on suunnaton maisemien mosaiikki, jossa voidaan havaita selkeitä eroavaisuuksia maisemien rakenteessa, muodossa ja koostumuksessa sekä myös niistä tehtävissä tulkinnoissa. Monitoiminnallisten maisemien käsitteen rinnalle tulisikin määritellä myös monikulttuuristen maisemien käsite. Pohjoiskalotti on sopiva alue tällaisten asioiden tutkimiseen.

Maisemasopimuksen viides artikla edellyttää, että kukin sopimuspuoli sitoutuu ”ottamaan käyttöön menettelytapoja, joiden kautta yleisö, paikallis- ja alueviranomaiset ja muut asianosaiset voivat osallistua ... maisemapolitiikan määrittämiseen ja toteuttamiseen”. Tämä konferenssi on sopiva alku näihin haasteisiin vastaamiseen Pohjoiskalotin alueella.

On todella tärkeätä, että paikalliset viranomaiset ja kuntien edustajat voivat osallistua tämän konferenssin kaltaisiin tilaisuuksiin paitsi täällä myös muualla Euroopassa. Paikalliset päätöksentekijät tulevat tällöin tietoisiksi niistä haasteista ja mahdollisuuksista, jotka maisemasopimus tarjoaa virallisille tahoille, kansalaisyhteiskunnalle ja paikallisille ihmisille. Toivottavasti tämä konferenssi osoittaa, että tämä tapahtuma ei ole sopimuksen toimeenpanon päätepiste, vaan mieluummin ponnahduslauta niille välttämättömille käytännön toimenpiteille, joita tarvitaan ainutlaatuisien maisemiemme hoitamiseksi ja vaalimiseksi.

Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen yhdeksäs artikla koskee rajat ylittäviä maisemia ja edellyttää, että: ”Sopimuspuolet kannustavat valtioiden rajat ylittävää paikallis- ja alueyhteistyötä ja tarvittaessa valmistelevat ja toteuttavat yhteisiä maisemaohjelmia.” On ilmeistä, että konferenssimme toteuttaa syvällisesti tätä tavoitetta. Toivon lämpimästi, että teille kaikille tarjoutuu tilaisuus kiinnostaviin keskusteluihin maisemasopimuksen teemoista ja että te niiden avulla parhaimmillaan löydätte uusia ratkaisuja sopimuksen toimeenpanoa varten.

Eikö nyt esimerkiksi olisi sopiva hetki pohtia millä tavoin voitaisiin selvittää saamelaisen maisemäkäsitteen mukaisia Pohjoiskalotin arvokkaita kulttuurimaisemia? Pohjoismainen yhteistyö sopisi erinomaisesti foorumiksi tämän tyyppisen hankkeen toteuttamiselle.

Hyvät naiset ja herrat, toivotan teille kaikille ja tälle konferenssille parasta menestystä; tarjokoon se teille hedelmällisiä keskusteluja ja muutoinkin nautinnollisen vierailun. Konferenssi tarjoaa arvokkaan mahdollisuuden vuorovaikutukseen ja tiedon hankintaan; onhan teillä nyt teillä käytettävissä monia huippuasiantuntijoita ympäri Eurooppaa.

Toivon myös että teillä on tilaisuus hyödyntää mahdollisuutta osallistua retkelle Inarin Ukonsaareen. Tuo saamelaiskulttuurin keskeinen pyhä paikka sijaitsee keskellä mahtavia järvimaisemia. Venematka sinne tarjoaa oivan näyttämön Pohjoiskalotin kulttuurimaisemien eri ulottuvuuksia koskeville pohdintoille.

Paljon kiitoksia.

EUROOPPALAINEN MAISEMAYLEISSOPIMUS SUOMESSA

Tapio Heikkilä

Hyvät naiset ja herrat, konferenssin arvoisat osanottajat ja järjestäjät. Tarkoitukseni on esitellä teille millä tavoin Eurooppalaista maisemayleissopimusta on toteutettu Suomessa ja minkälaisia maisemanhoidon hankkeita meillä on tehty. Esitelmääni aion havainnollistaa näyttämällä maisemavalokuvia eri puolilta Suomea.

Ensimmäiseksi kerron kuinka maisemasopimuksen ratifiointi sujui Suomessa. Toiseksi hahmottelen minkä tyyppisiä toimenpiteitä voidaan katsoa sisältyvän sopimuksen toimeenpanoon. Kolmanneksi arvioin sopimuksen toimeenpanon tulevaisuuden haasteita ja mahdollisuuksia.

Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen ratifiointi Suomessa

Eurooppalainen maisemayleissopimus, joka tunnetaan myös Firenzen sopimuksen nimellä, hyväksyttiin 20.10.2000, siis noin yksitoista vuotta sitten. Suomi oli ottanut jossain määrin osaa sopimuksen valmisteluihin 1990-luvun lopulla, joskaan se ei kuulunut tuon prosessin keskeisiin valmistelijoihin. Suomi oli kuitenkin valmis heti hyväksymään sopimuksen päämäärät ja periaatteet. Näin Suomi olikin niiden maiden joukossa, jotka allekirjoittivat sopimuksen heti kun se avattiin allekirjoituksia varten.

Ratifiointiprosessi sujui sekin varsin jouhevasti Suomessa. Pääsyy siihen oli se, että edeltävät pari vuosikymmentä olivat maisemanhoidon ja maisemapolitiikan kehittymisen edistysaskelten aikaa. Aihepiirin parissa työskenneltiin tuolloin ahkerasti kehitellen säädöksiä ja edistään käytännön maisemanhoidon, -suojelun ja -suunnittelun hankkeita.

Vuoden 2000 alussa astui voimaan uusi maankäyttö- ja rakennuslaki. Lain tavoitteena on ”järjestää alueiden käyttö ja rakentaminen niin, että siinä luodaan edellytykset hyvälle elinympäristölle sekä edistetään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävää kehitystä”. Lakiin sisältyy alueiden käytön suunnittelujärjestelmä, jonka tavoitteisiin kuuluvat muun muassa rakennetun ympäristön kauneuden ja kulttuuriarvojen vaaliminen ja luonnonarvojen säilyminen. Tämän lisäksi laki sisältää valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, joiden tarkoituksena on varmistaa, että muun muassa valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöjen ja luonnonperinnön arvot säilyvät. Maakuntakaavoissa pitää sen vuoksi osoittaa valtakunnalliset arvokkaat maisema-alueet sekä valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt ja esihistorialliset suojelualuekokonaisuudet. Maakuntakaavat puolestaan ovat ohjeena, kun kuntiin laaditaan yleis- ja asemakaavoja.

Ympäristöministeriö voi maankäyttö- ja rakennuslain nojalla perustaa kansallisia kaupunkipuistoja, joiden tarkoituksena on kaupunkimaiseen ympäristöön kuuluvan alueen kulttuuri- tai luonnonmaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden tai muiden erityisten arvojen säilyttäminen. Kansallisten kaupunkipuistojen idea on peräisin Ruotsista, Tukholmaan perustetusta Nationalstadsparkista. Suomeen on perustettu viisi tällaista aluetta.

Vuodelta 1996 peräisin olevan luonnonsuojelulain tavoitteisiin sisältyvät luonnon monimuotoisuuden ylläpitäminen sekä luonnonkauneuden ja maisema-arvojen vaaliminen. Lakiin sisältyy maisemansuojelusta kokonainen luku, jonka mukaan luonnon- tai kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden tai niihin liittyvien muiden erityisten arvojen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi voidaan perustaa maisemanhoitoalueita.

Näiden kahden tärkeän lain ohella moniin muihinkin lakeihin liittyy säädöksiä, jotka koskevat maisemia ja niiden hoitoa. Näistä tärkeimpiä ovat muinaismuistolaki, rakennussuojelulaki, maa-ainelaki sekä maataloutta koskevat säädökset. Maisemia koskevan lainsäädännön laatimisen ohella valtioneuvosto teki maisemiin kohdistuvia laaja-alaisia selvityksiä 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa.

Ympäristöministeriössä toiminut Maisema-aluetyöryhmä sai vuonna 1993 valmiiksi selvityksensä maaseudun kulttuurimaisemia edustavista maisema-alueista. Valtioneuvosto teki tammikuussa 1995 periaatepäätöksen,

jossa se nimesi 156 valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta ja loi suuntaviivat maisemanhoidon kehittämiseksi.

Niin ikään vuonna 1993 ympäristöministeriö ja museovirasto saivat valmiiksi rakennettuja kulttuuriympäristöjä koskevat inventoinnit. Selvityksessä nimettiin lähes 1800 valtakunnallisesti merkittävää kulttuurihistoriallista ympäristöä. Luonteeltaan kohteet vaihtelivat yksittäisistä rakennuksista ja kaupunkikortteleista maaseutualueiden kylämaisemiin. Kohdevalikoimaan sisältyi muun muassa myös varhaisen teollisuusrakentamisen kohteita.

Edellä esiteltyjen esimerkkien perusteella käy ymmärrettäväksi, että Suomen oli varsin helppo ratifioida Eurooppalainen maisemayleissopimus keväällä 2006; olivathan maisemaa käsittelevä lainsäädäntömme ja monet aihepiiriä sivuavat laajat selvitykset jo valmiina.

Maisemanhoidon toimenpiteitä maisemasopimuksen ratifioinnin jälkeen

Seuraavaksi on syytä tarkastella minkälaisia toimenpiteitä maisemanhoidon saralla on saatu aikaiseksi maisemasopimuksen hyväksymisen jälkeen. Mitä tällä saralla on viidessä vuodessa tapahtunut?

Sitä on oikeastaan aika vaikea arvioida. Helposti voi vaikuttaa siltä, että jatkamme samaa työtä samojen teemojen kanssa kuin ennen sopimuksen hyväksymistä. Oli asianlaita niin tai näin, viime vuosina on joka tapauksessa saavutettu monta tärkeätä tulosta maisema-asioiden rintamalla.

Museovirasto on vähän aikaa sitten saanut päivitetyn valtakunnallisesti merkittävien kulttuurihistoriallisten ympäristöjen listauksensa. Tuo työ vaati peräti kymmenen vuoden ahkeroinnin. Tähän uuteen listaukseen kuuluu nyt noin 1200 kohdetta. Se sisältää muun muassa historiallisesti ja rakennustaiteellisesti arvokkaita kohteita, joista useimmat ovat myös maisemallisesti tärkeitä. Maankäyttö- ja rakennuslaki edellyttää, että nämä kohteet sisällytetään maakuntakaavoihin ja otetaan huomioon myös kunnallisessa kaavoituksessa.

Viime vuonna ympäristöministeriö käynnisti hankkeen, jossa tiedot valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista päivitetään. Tämän työn arvioidaan kestävän viisi vuotta. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden ohella tehdään selvitykset myös maakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista.

Suomeen on saatu luonnonsuojelulain nojalla perustetuksi viisi maisemanhoitoaluetta. Alueet ovat luonteeltaan monimuotoisia maaseudun kulttuurimaisemia, jotka sisältävät perinteisiä kyliä ja haja-asutusta, peltoja, niittyjä ja luonnonalueita. Maisemanhoitoalueiden perustamisen tärkeä päämäärä on pitää nämä maaseutualueet elävinä ja asuttuina. Asukkaille tarjotaan tietoa kotiseudun kulttuurimaisemien arvoista ja ominaispiirteistä sekä kannustetaan heitä maisemanhoidossa ja perinteisten elinkeinojen kuten maatalouden ja karjanhoidon harjoittamisessa.

Uusin maisemanhoitoalue perustettiin viime vuonna tänne Lappiin, Kairalan ja Luiron kyliin Pelkosenniemelle. Tätä ennen Lappiin ehdittiin jo perustaa toinenkin maisemanhoitoalue, Sallan Saijaan. Maisemanhoitoalueiden valmistelu on perustunut osallistavaan suunnitteluun; paikalliset maanomistajat ja asukkaat ovatkin osallistuneet työhön ahkerasti ja innolla. Maaseutualueiden maisemien hoitoa ei voi saada mitenkään turvattu jolleivät paikalliset ihmiset siihen sitoudu.

On ilmeistä, että edellä mainitut toimet olisivat toteutuneet ilman maisemasopimustakin, ainakin jossain määrin. Mutta hankkeiden valmisteluun osallistuneena virkamiehenä voin vakuuttaa, että Eurooppalainen maisemayleissopimus on tuonut tärkeätä taustatukea ja vahvistanut maisemapolitiikan kehittämistä paitsi ympäristöministeriössä myös koko valtioneuvoston tasolla. Se on edistänyt maisemahankkeita käytännössäkin taloudellisista resursseista kamppailtaessa. Olen varma, että saavutetut tulokset olisivat ilman sopimusta jääneet oleellisesti heikommiksi.

Tätä nykyä kaikki maisemahankkeet asettuvat arvioitaviksi suhteessa maisemasopimukseen. Kaikki onnistuneet toimenpiteet toteuttavat sopimusta ja samalla edistävät maisemapolitiikkamme kehittymistä.

Uusia maisemanhoidon toimenpiteitä

Lopuksi hahmottelen lyhyesti minkälaisia aivan uusia toimenpiteitä ja aloitteita on syntynyt Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen ansiosta. Yksi tärkeimmistä asioista on se, että maisemasopimus on omiaan nostamaan yleistä ja julkista keskustelua maisema-asioista. Varsin suoraviivainen mutta tehokas esimerkki tästä on Euroopan maisemapalkinto, joka myönnetään tänä vuonna toista kertaa. Viime vuonna sitä varten järjestettiin avoin kilpailu ”Suomen paras maisemahanke”. Siihen osallistui kaksitoista hanketta eri puolilta maata. Ympäristöministeri julkisti kilpailun voittajan, joka sai kunnian olla Suomen ehdokas Euroopan maisemapalkintoa haettaessa.

Kaikki kilpailuun osallistuneet kaksitoista hanketta toteuttavat sopimuksen päämääriä. Nämä hankkeet sekä kilpailua kohtaan tunnettu yleinen kiinnostus ovat omiaan paitsi vahvistamaan maisemanhoidon kehittämistä ja uusien näkökulmien löytämistä myös samalla tekemään sopimusta tunnetuksi. Tällä kertaa parhaaksi maisemahankkeeksi valittiin Suomen luonnonsuojeluliiton ”Matkalla maisemaan”, jossa niittyjä ja muita perinnemaisemia kunnostettiin ja hoidettiin VR:n taloudellisen tuen avulla. Toinen kunniamaininta tuli tänne Lappiin, Kairalan kyläseuralle sen saavutuksista maisemanhoitoalueen perustamisessa ja käytännön maisemanhoidossa.

Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen keskeinen ulottuvuus piilee siinä, että se tarjoaa maisema-asioissa sekä teoreettisia että käytännön mahdollisuuksia kansainväliseen vuoropuheluun ja yhteistyöhön. Ja sitähan me juuri nyt toteutamme tässäkin konferenssissa.

Tämän esityksen piirissä ei ole mahdollista laajemmin esitellä maisemanhoidon viimeaikaisia saavutuksia tutkimuksen, neuvonnan ja koulutuksen saralla taikka sitä miten kansalaiset ovat muuten voineet osallistua maisemansuunnittelun ja –hoitoon muun muassa kaavoituksen yhteydessä. Havaintojeni perusteella rohkenen joka tapauksessa väittää, että sopimus on lisännyt aktiviteetteja näilläkin sektoreilla.

Pohjoismaille on kertynyt keskinäisen yhteistyön pitkä ja tiivis historia. Viime vuosina maisema-asioissa on muun muassa saatu aikaiseksi useampia yhteisprojekteja Pohjoismaiden ministerineuvoston piirissä. Tämän yhteistyön hedelmistä me nautimme nyt tässäkin Inarin konferenssissa täällä Lapissa. Ja itse asiassa Lappi näyttäisi tätä nykyä olevan Suomen aktiivisin ja aloitteellisen maakunta maisemanhoidon hankkeiden kehityksessä. Siksi onkin hyvin luontevaa että Suomen kansainväliset ponnistukset maisemasopimuksen piirissä käynnistetään Lapissa.

Pohjoiskalotti on monessa suhteessa merkittävä alue Euroopassa, mutta epäilemättä yksi tärkeimpiä piirteitä on se, että se on saamelaisten kotiseutualueetta. Saamelaiset ovat meidän eurooppalaisten oma alkuperäiskansa, joka edelleen harjoittaa perinteisiä elinkeinojaan kuten poronhoitoa.

Ehkäpä saamelaisten tiiviistä ja pitkästä luontosuhteesta johtuu se, että kulttuurimaisema mielletään pohjoisessa ainakin jossain määrin toisin kuin muualla Euroopassa. Olen varma, että nämä näkökulmat auttavat meitä pohtimaan maiseman ilmiöitä entistä syvällisemmin paitsi täällä Pohjolassa myös koko Euroopan laajuudella.

On ilmeistä, että Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen menestyksen ehtona tulee olemaan kansainvälinen vuoropuhelu maisemiin liittyvien ilmiöiden eri ulottuvuuksista. Näkisin, että sopimus tulee nähdä mieluumminkin pitkäaikaisena prosessina kuin pikaisena päätöksentekona nykyisin tarvittavan maisemapolitiikan sisällystyksi. Sopimuksen ensimmäinen vuosikymmen on vasta lähtölaukaus aihepiirin pitkäaikaiselle kehittämiselle.

Eurooppalaiset kulttuurimaisemat ovat syntyneet vuosisatojen ja vuosituhansien mittaan vähitellen, yritysten ja erehdysten kautta. Uskallan väittää, että emme ole saavuttaneet tässä prosessissa edes puolimatkaa. Maisemasopimus tarjoaa meille moniulotteisen välineen ymmärtää meidän monitoiminnallisia maisemiamme ja niiden syntyyn johtaneita ilmiöitä. Kun maisemanhoidon tavoitteita ja toimenpiteitä kehitetään, on tärkeitä pystyä tunnistamaan eurooppalaisille maisemille ominaiset piirteet ja niiden vaihtelu sekä pyrkiä säilyttämään maisemiin sisältyvät eroavaisuudet, jotta nämä vaihtelevat erityispiirteet voivat edelleenkin tarjota identiteettimme muovautumiselle rakennusaineita ja samalla vahvistaa eurooppalaisen monikulttuurisuuden kehittymistä.

Maisema on meistä itse kullekin elämänmittainen oppimisprosessi. Eurooppalainen maisemayleissopimus voi parhaimmillaan auttaa meitä ymmärtämään ja tulkitsemaan maisemia sekä sitouttamaan meidät vastuuseen yhteisten maisemiemme hoidosta. Olen varma siitä, että Pohjoiskalotin asukkaiden kokemukset ja havainnot luonnon- ja kulttuurimaisemista tarjoavat uutta sisältöä eurooppalaisten maisemien määrittelylle ja niitä koskeville pohdinnoille. Jään seuraamaan tätä konferenssia ja siitä seuraavia jatkotoimia kiinnostuneena ja toiveikkaana. Tämä on innostava alku.

JÄRJESTÄJÄN TERVETULOTOIVOTUS

Erkki Kantola

Hyvä iltaa, hyvät naiset ja herrat! Syyskuussa 2010 Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (lyhyesti Lapin ELY-keskus) järjesti Torniossa työpajan Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanosta ja maisemanhoidosta Suomen, Ruotsin ja Norjan rajat ylittävillä maisema-alueilla. Seminaariin osallistui ympäristöministeriöiden, kuntahallinnon, Kulttuuriperinnön ja maiseman johtokomitean (Steering Committee for Cultural Heritage and Landscape, CDPATEP), Saamelaiskäräjien ja Metsähallituksen luontopalveluiden edustajia. Eräs työpajan tuloksista oli se, että osallistujat päättivät lisätä viranomaisyhteistyötä, järjestää tämän konferenssin ja hakea Pohjoismaiden ministerineuvostolta rahoitusta hankkeen toteuttamiseksi. Lapin ELY-keskus otti vastuulleen hankkeen suunnittelun ja toteutuksen.

Niinpä voimme nyt aloittaa ensimmäisen eurooppalaisen maisemayleissopimukseen ja sen täytäntöönpanon liittyvän tapahtuman Pohjois-Kalotin alueella. Rahoittajien tuki ja asenne sekä hankkeesta vastaavien päättäväisyys ovat mahdollistaneet hankkeen nopean edistymisen. (Hankkeen merkittävin rahoittaja on Pohjoismaiden ministerineuvosto, ja muita kansallisia rahoittajia ovat kolmen osallistujamaan ministeriöt). Hanke alkoi tämän vuoden huhtikuussa, ja tämä julkaisu pohjautuu konferenssin aikana kuultuihin asiantuntijaesitelmiin. Julkaisu ilmestyy vuoden lopulla viidellä kielellä (suomeksi, ruotsiksi, norjaksi, pohjoissaameksi ja englanniksi), ja se sisältää käytännön työkaluja ja ohjeita Pohjois-Kalotin alueen kunnille.

Hankkeen ja tämän konferenssin tavoite on tehostaa maankäytön suunnittelua kunnissa ja tarjota parempia työkaluja ja tietoa kokonaisvaltaisen suunnittelun tueksi. On erityisen tärkeää, että saamme lisää tietoa maisemasta ja kulttuuriperinnöstä ja että niiden merkitys kansalaisten elämänlaadun kannalta tehdään näkyväksi. Lisäksi hankkeen tavoitteena on vahvistaa yleissopimuksen ja maisemanhoidon parissa työskentelevien hallintoviranomaisten yhteistyötä. Maiden väliset, rajat ylittävät maisema-alueet ovat varsin laajoja, ja alueella käytössä olevien menettelytapojen yhtenäistäminen tehostaisi raja-alueiden maisemanhoitoa ja luonnonsuojelua. Pohjoisen erityispiirteet ja ainutlaatuinen kulttuuri tekevät alueesta varsin vetovoimaisen. Alueen ainutlaatuisuus tulisi pyrkiä säilyttämään ja huomioimaan maankäytön suunnittelussa entistä kokonaisvaltaisemmin. On kuitenkin muistettava, että paikallinen yhteistyö ja vuorovaikutus ovat aina ensiarvoisen tärkeitä luotaessa perustaa laajemmalle yhteistyölle. Tässä suhteessa myös meillä täällä Lapissa on paljon työsarkaa ja parantamisen varaa.

Hankkeet eivät käynnisty itseksensä, vaan ne tarvitsevat hyviä ideoita ja ihmisiä, jotka ovat valmiita käärimään hihansa ja tarttumaan työhön. Haluankin nyt vilpittömästi kiittää kaikkia niitä, joiden erinomaisen ja reippaan työn tuloksena tämä konferenssi on järjestetty. Haluan erityisesti kiittää innovaattoreita sekä muita tapahtuman liikkeelle panevia voimia: Norjan Audun Moflagia (Moflag on jo jäänyt eläkkeelle, mutta hän on täällä tänään kuniavieraana), Jerker Moströmia Ruotsin kulttuuriperintöviranomaista Riksantikvarieämbetetistä, Tapio Heikkilää ympäristöministeriöstä ja tietenkin Noora Rasakan johtamaa Lapin ELY-keskuksen hanketiimiä.

Edessä on kaksi intensiivistä päivää täynnä ohjelmaa, johon sisältyy mm. asiantuntijoiden huippuesityksiä. Tapahtumapaikkana on Siida, joka tarjoaa ikkunan saamelaiseen kulttuuriin ja pohjoisen luontoon. Lisäksi toivon, että teillä on aikaa myös epäviralliseen kanssakäymiseen ja että sää on meille suosiollinen huomisen retken aikana, kun suuntaamme tutustumaan Inarin upeisiin maisemiin ja mielenkiintoisiin nähtävyyksiin. Toivon, että viihdytte täällä.

STEFAN MIKAELSSONIN PUHEENVUORO ELC- KONFERENSSISSA INARISSA 9.9.2011

Stefan Mikaelsson

Hyvä puheenjohtaja, hyvät Eurooppalaista maisemayleissopimusta käsittelevän konferenssin osallistujat, hyvät naiset ja herrat. Nimeni on Stefan Mikaelsson ja toimin Saamelaiskäräjien puheenjohtajana. Haluan kiittää järjestäjiä kutsusta ja kertoa samalla terveisiä Lars-Ove Jonssonilta, joka ei valitettavasti päässyt paikalle.

Saamen kansa on asuttanut suuria osia alueesta, joka tunnetaan Suomen tasavaltana, Norjan kuningaskuntana, Ruotsin kuningaskuntana ja Venäjän koillisosina niin monta vuotta, ettei kukaan muista aikaa, jolloin olisi ollut toisin. Me saamelaiset kutsumme tätä aluetta nimellä Sápmi, Saamenmaa, meidän kotimaamme. Yksi kansa neljässä maassa.

Kustaa Vaasan hautajaisten aikaan vuonna 1560 Västerbottenin (Länsipohjan) läänin vaakunaeläin oli poro. Vaakuna, jonka heraldinen selitys kuului ”sinisellä kuusisakaraisten kultatähtien sirottamalla kilvellä juokseva hopeinen poro, jolla on punaiset varukset”, edusti koko maata Pohjanlahdesta länteen. Siihen aikaan Västerbottenin lääni ulottui Tornionjoen toiselle puolelle. Ja vielä nykyäänkin 13 tähden ympäröimä juokseva hopeinen poro on vaakunaeläimenä osin Norrbottenin (kaksi poroa), osin Västerbottenin (yksi mutta suurempi poro) läänien vaakunoissa.

Ruotsissa poronhoito on saamelaisten etuoikeus, ja se on myös turvattu EU-pöytäkirjassa nro 3, joka laadittiin Ruotsin jäsenyysneuvottelujen yhteydessä. Kuluvan vuoden tammikuun 1. päivästä lukien Ruotsin perustuslaki myös tunnustaa saamelaiset yhdeksi kansaksi. Ei muita kansoja merkityksellisemmäksi mutta ei myöskään merkitysettömämmäksi. Laponiatjuottajudus-yhdistyksen perustamisen myötä saamelaiset ovat enemmistönä sen yhdistyksen hallituksessa, joka hallinnoi Lapin maailman- ja kulttuuriperintöä Laponiaa. Virallisesti yhdistys perustettiin ja vihittiin 22. elokuuta.

Loukattu oikeus palautetaan

Tämä historiallinen tausta on tunnettava, jotta 1900-luvun lopussa kehitetty ja vakiintunut yleissopimus on mahdollista panna täytäntöön. Henkilöstöhallinnon prosesseissa ja kansallisessa lainsäädännössä tapahtunutta kehitystä on mahdotonta sivuuttaa. Sitä paitsi Ruotsissa tehtyjen saamelaisia koskevien päätösten juridiset seuraukset vaikuttavat tilanteeseen myös esimerkiksi täällä Suomessa. Ruotsi ja Suomi olivat saman hallitsijan vallan alla yli 700 vuotta, ja Turussa on asunut 13 kuningasta. Maiden yhteinen historiallinen tausta helpottaa myös yhteisen tulevaisuuden saavuttamista.

Kun pidetään mielessä ne ongelmat, joihin on törmätty yritettäessä yhtenäistää Pohjoismaiden saamelaisia koskevia lakeja, voidaan olla tietyllä tapaa huolissaan myös, kun on kyse niiden tavoitteiden täytäntöönpanosta, jotka mainitaan maisemasopimuksen johdannossa:

”[Euroopan Neuvoston jäsenvaltiot, jotka ovat allekirjoittaneet tämän yleissopimuksen] ottavat huomioon, että Euroopan Neuvosto pyrkii lisäämään jäsenvaltioidensa välistä yhtenäisyyttä sekä turvaamaan ja toteuttamaan käytännössä niiden perinteisesti yhteisiä ihanteita ja periaatteita varsinkin talouselämää ja yhteiskuntaa koskevien sopimusten avulla.”

Me, Saamen kansa, olemme riippuvaisia pysyvistä, muuttumattomasta maisemasta, emme niinkään suurvaltojen energiantarpeesta tai vapaiden markkinoiden vaatimasta rajattomasta luonnonvarojen käyttömahdollisuudesta.

Euroopan Unionin jäsenyys on kuitenkin vain tehostanut sellaisten alueiden käyttöä, joita voitaisiin kuvailla meidän perinteisiksi käyttöalueiksemme. Teiden rakentaminen, voimajohtojen vetäminen, luonnonvarojen etsintä, kaivostoiminta, tuulivoimapuistojen rakentaminen, metsien alhaisimman hakkuiän alentaminen, uusien puu-

lajien tuominen alueelle jne ovat kaikki yhdessä luoneet jotain, jota kuvaillaan sanoilla monokulttuurit ja avainbiotooppiautomaat, näin erityisesti Norrbottenin ja Västerbottenin läänien itäisissä osissa. Meidän perinteisesti käyttämämme maa- ja vesialueet on pirstottu tavalla, jota on vaikea ymmärtää ja käsitellä.

Me, Saamen kansa, olemme Sápmiin, Saamenmaan, alkuperäiskansa. Maamme on hajallaan neljän maan alueella ja ulottuu aina pohjoisesta Skandinaviasta Kuolan niemimaalle. Meidän kansamme on asuttanut ja käyttänyt maata ja vettä ammoisista ajoista alkaen huolehtien niistä ja kunnioittaen niitä suuresti. Kulttuurimme perustana on ajatus elämästä, jossa ihmiset ja kaikki muut elolliset olennot ovat yhtä. Meille luonto on elävä olento, jolla on sielu. Luontokäsityksemme on jyrkässä ristiriidassa länsimaisen luontokäsityksen kanssa. Yhteinen tulevaisuus voidaan luoda vain syventämällä yhteistä ymmärrystä ja lisäämällä yhteistyötä.

Tietysti moderni aika on tuonut mukanaan myös positiivisia muutoksia ja tarpeellisia teknisiä apuvälineitä. Yhdessä kaikki nämä muutokset ovat vaikuttaneet voimakkaasti meihin ja elintapaamme. On tärkeää erottaa toisistaan ne innovaatiot, jotka vaikuttavat elämäämme positiivisella tavalla, ja ne, jotka tekevät meistä yhä riippuvaisempia globaalista taloudesta ja halvan kaasun ja öljyn hyödyntämisestä.

Ilmaston lämpeneminen ja kiihtynyt ilmastonmuutos ovat jo muuttaneet Saamen kansan arkipäivää. Globaalien markkinoiden ja toimijoiden mahdollisuudet alueloukkauksiin saamelaisen perinteisillä käyttöalueilla eettisistä tai sosiaalisista vastuista välittämättä ovat kasvaneet. On kuitenkin kerrottavissa myös hyviä esimerkkejä. Yksi hyvä esimerkki on projekti, josta Ruotsin saamelaisen valtiollinen liitto Samernas Riksförbund (SSR) päätti yhteistyössä vastuullisten tuulivoimayrittäjien kanssa. Projektin tavoitteena on laatia vakiintunut yhteistyömalli ja solmia sopimuksia, kun on kyse tuulivoimapuistojen rakentamisesta. Alku on lupaava, ja toivottavasti myös projektin läpivieminen onnistuu hyvin. Tämä yhteistyömalli, ongelmanratkaisumalli ja yhteisten ratkaisujen malli hyödyttää niin vallitsevaa yhteiskuntaa kuin meitäkin, Saamen kansaa. Jos laajamittaisiin ratkaisuihin sitoudutaan usein, tarkoittaa tämä myös sitä, että terveyden taso saamelaisen keskuudessa kohoaa.

Haluamme elää elinvoimaisessa Saamenmaassa, joka rakentuu niin terveelliselle luonnolle kuin elävälle saamelaiselle kulttuurille. Ihmisten ja luonnon tulee kyetä pitkän tähtäimen uudistumiseen sekä kehittymään kanto-kykyisesti myös suurten muutosten aikana. Ulkomaailman tulee kokea sekä luonto että kulttuuri rikastuttavina.

Kun tuulivoimaa hyödynnetään oikein, se on uusiutuva energianlähde, jota voidaan hyödyntää tulevaisuuden energiantarpeita täytettäessä. Väärin sijoitettu tuulivoima sen sijaan ei ole sen paremmin ympäristöystävällistä kuin kestäväkkään. Sillä voi olla myös laajoja vaikutuksia saamelaiseen yhteiskuntaan ja ympäristöön. Saamelaisen elintavan edellytykset muuttuvat radikaalisti, jos syntyy rakennustoimintaa, jonka lähtökohtana eivät ole saamelaisen omat tarpeet. Raportti "Sametingets syn på vindkraft i Sápmi" (suom. Saamelaiskäräjien näkemys tuulivoimasta Saamenmaassa) on saamelainen strategia, johon on kirjattu meidän perimmäinen näkemyksemme tuulivoiman kehityksestä.

Saamelaisen kuva elinympäristöstä perustuu mahdollisuuteen käyttää maata ja vettä – kaikki on yhtä. Tuulivoimapuistot vaativat suuria maa-alueita ja pirstovat maiseman. Kun tiet ja tuulivoimapuistot muuttavat maisemaa, vaikuttavat ne samalla myös sekä ihmisiin että eläimiin. Olisikin varmistettava siitä, ettei mahdollinen tuulivoiman rakentamisen laajentaminen rajoita tai estä meidän elinkykymme ja kehittymismahdollisuuksiamme Saamenmaassa.

Lisäksi on joitakin asioita, joita Saamelaiskäräjät haluaa korostaa: Tuulivoiman täytyy olla ympäristöystävällistä ja kestävää sekä uusiutuva energianlähde, jonka haitalliset vaikutukset luontoon, eläimiin ja ihmisiin ovat mahdollisimman pieniä.

- Erityisen tärkeitä elinalueita tulee suojella laajamittaiselta rakentamiselta.
- Tuulivoimapuistojen sopiva sijainti tulee suunnitella yhteistyössä.
- Tuntureille on laajennettava harkiten.
- Metsäalueille rakentamisessa tulee käyttää vapaata, valmistelemaa ja tietoon perustuvaa ennakkosuostusta.
- Varovaisen toiminnan ja kehittymisen periaatetta on noudatettava.

Suojatoimenpiteiden ja rajoitusten periaate määritellään Ruotsin ympäristölaissa (Miljöbalken 2. luku 3 §):

3 § Kaikkien, jotka harjoittavat tai joiden katsotaan harjoittavan toimintaa tai ryhtyvän toimenpiteisiin, tulee noudattaa niitä rajoituksia ja muutenkin ryhtyä niihin suojatoimenpiteisiin, joita vaaditaan sen ehkäisemiseksi, estämiseksi tai vastustamiseksi, ettei toiminta tai toimenpide aiheuttaisi vahinkoa tai haittaa ihmisten terveydelle tai ympäristölle. Samassa tarkoituksessa tulee myös ammattimaisessa toiminnassa käyttää parasta mahdollis-

ta tekniikkaa. Näihin varotoimenpiteisiin tulee ryhtyä heti kun on syytä olettaa, että toiminta tai toimenpide voi aiheuttaa vahinkoa tai haittaa ihmisten terveydelle tai ympäristölle. (Käänt. huom. vapaa käännös lakisitaatista)

- Saamelaiskäräjien roolin tulee selkiytyä (neuvonpito ja resurssit).
- Saamelainen edustus päätösprosesseihin myös niistä saamelaisista, joita päätös eniten koskee.
- Yritysten tulee ottaa vastuuta – goodwill ja kansainväliset markkinat tarkoittavat, että yksityiset yritykset voivat vain voittaa konsultoimalla saamelaisia.
- Sosiaalis-taloudellinen perspektiivi on otettava huomioon.

Lisäksi johdannossa lukee:

”pitävät maisemaa yksilön ja sosiaalisen hyvinvoinnin tärkeänä osatekijänä ja katsovat, että jokaisella on sen suojeluun, hoitoon ja suunnitteluun liittyviä oikeuksia ja velvollisuuksia”;

”Terveydellä tarkoitetaan täydellisen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tilaa, ei ainoastaan sairauden puuttumista.” Tämä on Maailman terveysjärjestö WHO:n terveyden määritelmä, jota on käytetty yli 40 vuoden ajan.

Maiseman objektiivisten ominaisuuksien säilyttämiseen tähtäävä hallinto vaatii koulutusta; paikallisten, alueellisten ja kansallisten viranomaisten, asiantuntijoiden, luottamushenkilöiden ja teknisen henkilöstön koulutusta. Lisäksi vaaditaan, että koulutusohjelmat kouluissa ja yliopistoissa käsittelevät maisemaan ja sen suojeluun, hallinnoimiseen ja suunnitteluun liittyviä arvoja.

Ruotsin hallitus ratifioi Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen marraskuussa 2010. Ruotsin kulttuuriperintöviranomainen (Riksantikvarieämbetet) pyydettiin tuolloin kutsumaan kokoon joukko viranomaisia, joiden tehtävänä oli laatia ehdotus sopimuksen mukaisen työn läpiviemiseksi Ruotsissa. Viraston viranomaiset laativat ehdotuksen yhteiseksi, kattavaksi koordinoinniksi. Yhteensovitusvastuu on ympäristövirastolla (Naturvårdsverket), lääninhallituksilla, maatalousvirastolla (Jordbruksverket), metsähallituksella (Skogsstyrelsen), kasvuvirastolla (Tillväxtverket) ja museovirastolla (Riksantikvarieämbetet). Alueellisella tasolla kukin lääni vastaa työn yhteensovittamisesta maisemasopimuksen läpiviennin kanssa.

Saamelaiskäräjät haluavat Ruotsin kulttuuriviranomaisen huomioivan, miten tärkeää saamelaisten myötävaikutus on Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen läpivientityössä Ruotsissa. Poronhoitoalue Saamenmaan ruotsalaisessa osassa kattaa yli 40 % Ruotsista, ja siihen kuuluu niin tuntureita, metsiä, soita kuin vesistöjäkin. Tämä alue on meidän saamelainen elinympäristömme, jossa ympäröivä maisema, historia, porot, kieli, luonnonvarat ja meidän paikkamme tässä kokonaisuudessa muodostavat kulttuurimme ja olemassaolomme pohjan ja edellytykset.

Nykyään olemme tilanteessa, jossa yhteiskunnallinen tietoisuus saamelaisesta kulttuurista on vähäistä; ei tiedetä, millä tavalla maisemaa käytetään poronhoidossa ja kuinka poronhoito on riippuvaista yhteneväisestä maisemasta. Samoin kiinnitetään myös liian vähän huomiota tämän kaiken rooliin yhteiskuntasuunnittelussa ja tehokkaassa hallinnossa.

Eurooppalainen maisemayleissopimus

Maisemayleissopimuksessa on joukko kohtia, jotka ovat erityisen tärkeitä saamelaisesta näkökulmasta.

5. artikla – Yleiset toimenpiteet

Kommentti: Elleivät saamelaiset itse määrittele Saamen kansan suhdetta maisemaan, ei sitä ja sen merkitystä voida tunnustaa tai integroida politiikkaan. Jotta tämä olisi mahdollista, on oleellisen tärkeää, että Saamelaiskäräjillä on aktiivinen rooli sopimuksen läpivientityössä.

6. artikla – Erityistoimenpiteet

B Koulutus

Kommentti: Saamelaisesta kulttuurimaisemasta ja niistä saamelaisista arvoista, jotka liittyvät maisemaan, tiedetään varsin vähän niin suojelun, hallinnon kuin suunnittelunkin kannalta. Siksi on tärkeää, että nämä tekijät käytäisiin läpi kaikessa koulutuksessa ja että saamelaisilla instituutioilla/organisaatioilla olisi aktiivinen rooli näiden koulutusohjelmien kehittämisessä.

C Määrittäminen ja arviointi

Kommentti: Saamelaiskäräjien/saamelaisten organisaatioiden pitää itse olla vastuussa saamelaisen alueen määrittämisestä, analysoinnista ja arvioinnista.

Olemassa olevat kansainväliset sopimukset

Yleissopimuksen läpiviemisessä tulee ottaa huomioon olemassa olevat sopimukset, jotka koskevat luonnonvarojen ja kulttuuriperinnön suojelua ja hallinnointia, jotta alueellinen ja fyysinen suunnittelu, alueellinen itsehallinto ja rajat ylittävä yhteistyö ylipäättään olisi mahdollista. Saamelaiskäräjät haluaa siksi nostaa esiin YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksen ja erityisesti sen 19. artiklan.

YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistus

Alkuperäiskansojen oikeuksien julistuksessa, jonka YK:n yleiskokous hyväksyi syyskuussa 2007, valtiot sopivat niistä vaatimuksista, jotka jäsenvaltioille asetetaan valtion rajojen sisäpuolella asuvien alkuperäiskansojen osalta. Ruotsi on yksi 143 julistuksen allekirjoittaneesta maasta. Julistuksessa on useita artikloja, jotka käsittelevät alkuperäiskansojen oikeutta osallistua ja olla mukana vaikuttamassa kulttuuriin ja ympäristökysymyksiin sekä sellaisiin kysymyksiin, jotka käsittelevät alkuperäiskansojen perinteisiä maa-alueita.

19. artikla

Valtiot neuvottelevat vilpittömässä mielessä ja toimivat yhteistyössä kyseisten alkuperäiskansojen kanssa näiden omien edustuselinten kautta saadakseen niiden vapaan ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen ennen kuin valtiot hyväksyvät ja panevat täytäntöön lainsäädännöllisiä tai hallinnollisia toimia, jotka voivat vaikuttaa alkuperäiskansoihin.

Saamelaiskäräjät on sitä mieltä, että on välttämätöntä, että myös Saamelaiskäräjät valtiollisena viranomaisena on osa yhteensovitusryhmää. On äärimmäisen tärkeää, ettei maiseman arvo perustu ainoastaan ruotsalaiseen katsantokantaan. Saamelaiskäräjillä on jo laillinen oikeus ja vastuu huolehtia siitä, että saamelaiset näkökannat ja visiot otetaan huomioon ja niitä suojellaan yhteiskuntaa suunniteltaessa. Yhteiskuntaa, joka koostuu kahdesta kansasta.

Päätän puheenvuoroni siteeraamalla Paulus Utsia:

“Så länge vi har vatten, där fisken lever

Så länge vi har land, där renen betar och vandrar

Så länge vi har marker, där det vilda gömmer sig har vi tröst på denna jord

När våra hem ej mera finns och vår mark är förödd var skall vi då bo”

Niin kauan kuin meillä on vettä, jossa kalat uivat

Niin kauan kuin meillä on maata, jossa porot laiduntavat ja vaeltavat

Niin kauan kuin meillä on maita, jossa villi ja tuntematon piileksii,

niin kauan on meillä lohtua maan päällä

Vaan kun kotiamme ei enää ole, ja maamme on autio, missä sitten asumme

(Paulus Utsi)

Kiitos mielenkiinnosta!

EUROOPPALAINEN MAISEMAYLEISSOPIMUS: 10 VUOTTA KANSAINVÄLISTÄ YHTEISTYÖTÄ

Maguelonne Déjeant-Pons

”Maisemalla on tärkeä merkitys julkisen edun kannalta kulttuuriin, ekologiaan, ympäristöön ja yhteiskuntaan liittyvissä asioissa, ja se on merkittävä taloudellisen toiminnan voimavara, jonka suojelu, hoito ja suunnittelu voi lisätä työpaikkoja;

maisema vaikuttaa paikalliskulttuurin muotoutumiseen ja on olennainen osa Euroopan luonnon- ja kulttuuriperintöä, lisäksi se edistää ihmisten hyvinvointia ja lujittaa eurooppalaista identiteettiä;

maisema on tärkeä osa ihmisten elämänlaatua kaikkialla: sekä taajamissa että maaseudulla, sekä huono- että korkealaatuisilla alueilla, sekä arkiympäristössä että alueilla, jotka ovat luonnonkauneuden kannalta arvokkaita;

maisema on yksilön ja sosiaalisen hyvinvoinnin tärkeä osatekijä, ja jokaisella on sen suojeluun, hoitoon ja suunnitteluun liittyviä oikeuksia ja velvollisuuksia.”

- Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen johdantoa mukaillen

Ihmisoikeuksien ja demokratian alueellinen ulottuvuus

Euroopan neuvoston ministerikomitea hyväksyi eurooppalaisen maisemayleissopimuksen Strasbourgissa 19.7.2000. Sopimus avattiin jäsenvaltioiden allekirjoitettavaksi Firenzessä 20.10.2000, ja se astui voimaan 1.3.2004. Yleissopimuksen tavoitteena ovat maiseman suojelun, hoidon ja suunnittelun edistäminen sekä eurooppalaisen yhteistyön järjestäminen maisemaa koskevissa asioissa. Eurooppalainen maisemayleissopimus on ensimmäinen kansainvälinen sopimus, joka koskee yksinomaan eurooppalaista maisemaa kaikkine ulottuvuuksineen. Sopimus koskee sopimuspuolten koko aluetta ja kattaa luonnon-, maaseutu- ja taajama-alueet sekä taajamien reuna-alueet. Siihen sisältyvät myös niin arvostetut maisemat kuin arkiympäristöt ja huonolaatuisiksi muuntuneet alueetkin.

Sopimus on tärkeä osa Euroopan neuvoston tavoitteiden toteuttamista, joita ovat demokratian, ihmisoikeuksien ja oikeusturvan edistäminen sekä yhteisten ratkaisujen etsiminen eurooppalaisen nyky-yhteiskunnan merkittävimpiin ongelmiin. Euroopan neuvosto pyrkii maisemalliset, kulttuuriset ja luonnonperintöön liittyvät arvot huomioimalla suojelemaan eurooppalaisten elämänlaatua ja hyvinvointia.

Euroopan neuvoston eurooppalaisen maisemayleissopimuksen allekirjoituksille avaamisen 10-vuotisjuhla järjestettiin Firenzessä 19.–20.10.2010. Tapahtumassa käsiteltiin eurooppalaisen maiseman uusia haasteita ja mahdollisuuksia (*New challenges and new opportunities*), ja Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden edustajat esittivät lausuntojaan.

Tähän mennessä seuraavat 34 Euroopan neuvoston jäsenvaltiota ovat ratifioineet sopimuksen: Alankomaat, Armenia, Belgia, Bulgaria, entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia, Espanja, Georgia, Irlanti, Italia, Kreikka, Kroatia, Kypros, Latvia, Liettua, Luxemburg, Moldova, Montenegro, Norja, Portugali, Puola, Ranska, Romania, Ruotsi, San Marino, Serbia, Slovakia, Slovenia, Suomi, Tanska, Tšekki, Turkki, Ukraina, Unkari ja Yhdistynyt

kuningaskunta. Lisäksi seuraavat viisi maata ovat allekirjoittaneet sopimuksen: Andorra, Azerbaidžan, Bosnia ja Hertsegovina, Malta ja Sveitsi (luettelo liitteessä).

EUROOPPALAISEN MAISEMAYLEISSOPIMUKSEN ESITTELY

Euroopan neuvoston eurooppalaisen maisemayleissopimuksen allekirjoittaneet jäsenvaltiot ovat ilmaisseet huolensa yhteiskunnallisten tarpeiden, taloudellisen toiminnan ja ympäristön tasapainoiseen ja harmoniseen suhteeseen perustuvan kestävä kehityksen saavuttamisesta. Maisemasopimus onkin ensimmäinen kansainvälinen kestävään kehitykseen sitoutunut sopimus, johon sisältyy myös kulttuurinen ulottuvuus.

Sopimuksen synty

Vuonna 1999 Euroopan neuvoston ministerikomitea päätti neuvoston paikallis- ja aluehallinnon kongressin laatiman alustavan sopimusluonnoksen perusteella perustaa asiantuntijaryhmän, jonka tehtävänä oli laatia Eurooppalainen maisemayleissopimus kulttuuriperintökomitean (Cultural Heritage Committee, CC-PAT) ja luonto- ja maisemakomitean (Committee for the Activities of the Council of Europe in the Field of Biological and Landscape Diversity, CO-DBP) alaisuudessa. Asiantuntijaryhmän työhön osallistuivat tärkeimmät kansainväliset hallituselimet ja kansalaisjärjestöt, ja ministerikomitea hyväksyi sopimuksen lopullisen tekstin 19.7.2000. Sopimus avattiin allekirjoittamista varten Firenzessä 20.10.2000 Euroopan neuvoston Europe, a common heritage -kampanjan yhteydessä.

Miksi maisemayleissopimus?

Maisema on olennainen osa ihmisten ja yhteisön hyvinvointia ja elämänlaatua, se edistää kansalaisten tyytyväisyyttä ja lujittaa eurooppalaista identiteettiä. Lisäksi maisemalla on tärkeä merkitys julkisen edun kannalta kulttuuriin, ekologiaan, ympäristöön ja yhteiskuntaan liittyvissä asioissa, ja se on merkittävä taloudellisen toiminnan voimavara etenkin matkailuelinkeinolle.

Maa- ja metsätalouden, teollisuuden ja kaivostoiminnan tuotantotapojen, alue- ja kaupunkisuunnittelun, liikenteen, infrastruktuurin, matkailun ja virkistystoiminnan kehittyminen sekä yleisemmällä tasolla koko maailmantalouden muutokset nopeuttavat usein maiseman muuttumista tai huononemista.

Vaikka jokaisen kansalaisen tulisikin osallistua maiseman laadun suojeluun, on julkisen vallan tehtävä määrittää yleiset puitteet sille, miten maiseman laadun säilyminen voidaan turvata. Eurooppalainen maisemayleissopimus määrittää yleisluontoiset oikeudelliset periaatteet, joiden tarkoitus on ohjata kansallisen ja paikallisen maisemapolitiikan hyväksymistä sekä alan kansainvälisen yhteistyön järjestämistä.

Maisemayleissopimuksen tavoitteet ja soveltamisala

Maisemayleissopimus pyrkii vastamaan kansalaisten toiveeseen saada nauttia laadukkaasta maisemasta. Sopimuksen tarkoitus onkin edistää eurooppalaisen maiseman suojelua, -hoitoa ja -suunnittelua sekä järjestää eurooppalaista yhteistyötä tällä alalla.

Yleissopimuksen soveltamisala on laaja: sopimus koskee sopimuspuolten kaikkia alueita ja kattaa niin luonnonalueet, harvaan asutut alueet kuin taajama-alueetkin. Soveltamisalaan sisältyvät sekä maa-, sisävesi- että merialueet. Yleissopimus koskee yhtä lailla merkittävinä pidettäviä maisemia kuin arkiympäristöjä ja huonolaatuisiakin maisemia. Yleissopimus kattaa kaikki maisemat niiden erityisarvosta riippumatta, sillä kaikenlaiset maisemat ovat elintärkeitä kansalaisten ympäristön laadun lannalta ja ansaitsevat tulla huomioituiksi mais-

mapolitiikassa. Useilla maaseutualueilla ja kaupunkien reuna-alueilla tapahtuu parhaillaan muutoksia, joilla on kauaskantoisia muutoksia. Viranomaisten ja kansalaisten tulisikin kiinnittää enemmän huomiota näihin alueisiin.

Koska sopimuksen soveltamisala on niin laaja, kansalaisten näkemys maisemasta ja heidän aktiivinen roolinsa sen arvioinnissa ovat olennainen osa sopimusta. Jotta kansalaiset voisivat osallistua asuinalueensa maisemaa koskevaan päätöksentekoprosessiin, tietoisuuden lisääminen on ensiarvoisen tärkeää.

Määritelmät

Yleissopimuksessa käytetyt keskeiset ilmaisut määritellään sen varmistamiseksi, että käsitteet ymmärretään samalla tavalla kaikissa sopimusvaltioissa:

- *Maisema* tarkoittaa aluetta sellaisena kuin ihmiset sen mieltävät, ja jonka ominaisuudet johtuvat luonnon ja/tai ihmisen toiminnasta ja vuorovaikutuksesta.
- *Maisemapolitiikka* tarkoittaa toimivaltaisten viranomaisten muotoilemia yleisiä periaatteita, strategioita ja ohjeita, jotka mahdollistavat erityiset maiseman suojele-, hoito- ja suunnittelutoimenpiteet.
- *Maiseman laatutavoite* tarkoittaa sellaisia yksittäiseen maisemaan kohdistuvia tavoitteita, jotka muotoilevat toimivaltaiset viranomaiset. Tavoitteet muotoillaan niiden toiveiden pohjalta, joita yleisöllä on ympäristönsä maisemallisiin piirteisiin liittyen.
- *Maisemansuojelu* tarkoittaa maiseman erityis- tai ominaispiirteiden säilyttämistä ja ylläpitoa toimenpitein, jotka ovat perusteltuja luonnonmuotojen ja/tai ihmisen toiminnan perinnearvon vuoksi.
- *Maisemanhoito* tarkoittaa toimintaa, jolla kestävän kehityksen näkökulmasta varmistetaan maiseman säännöllinen hoitaminen ja jolla ohjataan ja yhteensovitetaan yhteiskunnan, talouden ja ympäristön kehityksen aiheuttamia muutoksia.
- *Maisemasuunnittelu* tarkoittaa voimakasta ennakoivaa toimintaa, jonka tarkoituksena on parantaa, ennallistaa tai luoda maisemia.

Sopimuspuolten sitoumukset

Kansalliset toimenpiteet

Hyväksyessään sopimuksen periaatteet ja tavoitteet sopimuspuolet sitoutuvat suojelemaan, hoitamaan ja suunnittelemaan maisemiaan ottamalla käyttöön useita yleisiä ja erityisiä kansalliseen tason toimenpiteitä läheisyysperiaatteen mukaisesti. Sopimuspuolet sitoutuvat myös rohkaisemaan kansallisten, alueellisten ja paikallisten viranomaisten osallistumista alueensa maisemaulottuvuuteen vaikuttavaan päätöksentekoprosessiin. Sopimuspuolet sitoutuvat toteuttamaan seuraavaa neljää yleistä toimenpidettä kansallisella tasolla:

- Kukin sopimuspuoli sitoutuu tunnustamaan lainsäädännössään maisemat olennaiseksi osaksi ihmisten ympäristöä, yhteisen kulttuuri- ja luonnonperinnön monimuotoisuuden ilmentymäksi ja identiteettinsä perustaksi.
- Kukin sopimuspuoli sitoutuu laatimaan ja toteuttamaan maisemansuojeluun, -hoitoon ja -suunnitteluun tähtäävää maisemapolitiikkaa.
- Kukin sopimuspuoli sitoutuu ottamaan käyttöön menettelytapoja, joiden kautta yleisö, paikallis- ja alueviranomaiset ja muut asianosaiset voivat osallistua maisemapolitiikan määrittämiseen ja toteuttamiseen.
- Kukin sopimuspuoli sitoutuu sisällyttämään maisemanäkökohdat alue- ja kaupunkisuunnittelupolitiikkaansa sekä kulttuuri-, ympäristö-, maatalous-, sosiaali- ja talouspolitiikkaansa ja muihin toimintaohjelmiin, joilla saattaa olla suoraa tai välillistä vaikutusta maisemaan.

Lisäksi sopimuspuolet sitoutuvat toteuttamaan seuraavaa viittä erityistoimenpidettä kansallisella tasolla:

- Tietoisuuden lisääminen: Kukin sopimuspuoli sitoutuu lisäämään kansalaisyhteiskunnan, yksityisten järjestöjen ja viranomaisten tietoisuutta maisemien arvosta, merkityksestä ja muuttumisesta.
- Koulutus: Kukin sopimuspuoli sitoutuu edistämään koulutusta asiantuntijoille, joiden tehtävät liittyvät maiseman arviointiin ja maisemaan kohdistuvaan toimintaan; maisemapolitiikkaan sekä maisemansuojeluun, -hoitoon ja -suunnitteluun liittyvien monitieteellisten koulutusohjelmien järjestämistä yksityisen ja julkisen sektorin ammattilaisille ja asianosaisille yhdistyksille; ja maiseman arvoja sekä maisemansuojeluun, -hoitoon ja -suunnitteluun liittyviä kysymyksiä käsittelevien koulu- ja yliopistokurssien järjestämistä soveltuvissa oppiaineissa.
- Määrittäminen ja arviointi: Kukin sopimuspuoli sitoutuu asianosaisten aktivoimiseen paremman maisematietämyksen saamiseksi ja maisemanmäärittämistyön ohjaamiseen ja arviointiin sopimuspuolten välisen kokemusten ja menetelmien vaihdon avulla koko Euroopan tasolla.
- Maiseman laatutavoitteiden asettaminen: Kukin sopimuspuoli sitoutuu julkisen kuulemisen jälkeen laatimaan laatutavoitteet määritetyille ja arvioituille maisemille.
- Maisemapolitiikan toimeenpano: Maisemapolitiikan toimeenpanemiseksi kukin sopimuspuoli sitoutuu ottamaan käyttöön keinoja, joiden tarkoituksena on maisemansuojelu, -hoito ja/tai -suunnittelu.

Kansainväliset toimenpiteet: eurooppalainen yhteistyö

Sopimuspuolet sitoutuvat tekemään yhteistyötä maisemaulottuvuuden huomioimiseksi kansainvälisissä toimintaperiaatteissa ja ohjelmissa ja tarvittaessa suosittelemaan maisemanäkökohtien sisällyttämistä niihin. Lisäksi sopimuspuolet sitoutuvat tekemään yhteistyötä antamalla teknistä ja tieteellistä apua sekä edistämään maisema-asiantuntijoiden vaihtoa erityisesti koulutusta ja tiedonvälitystä varten ja vaihtamaan tietoja kaikissa yleissopimuksen kattamissa asioissa.

Rajat ylittävistä maisemista säädetään erityissäädöksellä: sopimuspuolet edistävät valtioiden rajat ylittävää paikallis- ja alueyhteistyötä ja tarvittaessa valmistelevat ja toteuttavat yhteisiä maisemaohjelmia.

Euroopan neuvoston maisemapalkinto

Euroopan neuvosto myöntää Euroopan neuvoston maisemapalkinnon tunnustuksena paikallisten tai alueellisten viranomaisten tai kansalaisjärjestöjen maiseman suojelemiseksi, hoitamiseksi tai suunnittelemiseksi toteutetusta politiikoista tai niitä varten suunnitelluista toimenpiteistä, joilla todistetusti on pitkäaikaisia vaikutuksia ja jotka siten toimivat esimerkkinä Euroopan muille viranomaisille. Palkinto kannustaa paikallisella tasolla työskenteleviä ihmisiä ja antaa tunnustusta erinomaisesta maisemanhoidosta.

EUROOPPALAISEN MAISEMAYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANO

Sopimuksessa todetaan, että Euroopan neuvoston ministerikomitea nimeää olemassa olevista Euroopan neuvoston perussäännön 17. artiklan nojalla perustetuista toimivaltaisista asiantuntijakomiteoista ne, jotka vastaavat yleissopimuksen täytäntöönpanon valvonnasta. Lisäksi yleissopimuksessa todetaan, että jokaisen asiantuntijakomitean kokouksen jälkeen Euroopan neuvoston pääsihteeri antaa ministerikomitealle raportin tehdystä työstä ja yleissopimuksen toimivuudesta ja että asiantuntijakomitea antaa ministerikomitealle ehdotuksen Euroopan neuvoston maisemapalkinnon myöntämiskriteereistä ja sitä koskevista säännöistä.

Kun Eurooppalainen maisemayleissopimus hyväksyttiin 19.7.2000, ministerikomitean pysyvä edustajisto (Ministers' Deputies) määräsi luonto- ja maisemakomitean (Committee for the Activities of the Council of Europe in the Field of Biological and Landscape Diversity, CO-DBP) ja kulttuuriperintökomitean (Cultural Heritage Commit-

tee, CC-PAT) valvomaan eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanoa (CM/Del/Dec(2000)718, 718. kokous).

Myös eurooppalaisen maisemayleissopimuksen sopimuspuolten ja allekirjoittajavaltioiden toisen konferenssin julistuksessa (Declaration of the Second Conference of Contracting and Signatory States to the European Landscape Convention), joka hyväksyttiin Strasbourgissa 29.11.2002 ja jonka ministerikomitea huomioi 28.5.2003, ministerikomiteaa pyydetään artiklan 10 mukaisesti liittymään aluesuunnitteluministerien yhteistyöjärjestelmän (European Conference of Ministers responsible for Regional Planning, CEMAT) virkamieskomitean yleissopimuksen täytäntöönpanon valvonnasta vastaavien asiantuntijakomiteoiden työhön.

Ministerikomitea hyväksyi 30.1.2008 luonnon- ja kulttuuriperintöön liittyvistä asioista vastaavan Kulttuuriperinnön ja maiseman johtokomitean (Steering Committee for Cultural Heritage and Landscape, CDPATEP) ohjesäännön. CDPATEP:n tehtävänä oli valvoa seuraavia kulttuuriperintöön ja maisemaan liittyviä yleissopimuksia:

- Eurooppalainen yleissopimus arkeologisen perinnön suojelusta (European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage) ja tarkistettu Eurooppalainen yleissopimus arkeologisen perinnön suojelusta [European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (revised)]
- Euroopan rakennustaiteellisen perinnön suojelua koskeva yleissopimus (Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe)
- Eurooppalainen maisemayleissopimus (European Landscape Convention).

Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen seurantaan liittyen ohjesäännössä määrätään, että CDPATEP:n on otettava huomioon myös säännöllisten Euroopan neuvoston maisemayleissopimusta koskevien konferenssien työ sekä muu asianmukaisten asiantuntijoiden työ. Tänä syksynä perustetaan uusi kulttuurin, perinnön ja maiseman demokraattisen hallinnon komitea.

Euroopan neuvoston sihteeristön eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanoon tähtäävällä työllä on seuraavat tavoitteet:

- yleissopimuksen täytäntöönpanon valvonta
- eurooppalaisen yhteistyön vaaliminen
- esimerkkien kerääminen hyvistä toimintatavoista
- tiedon ja tutkimuksen vaaliminen
- tietoisuuden lisääminen
- tiedon saatavuuden vaaliminen.

Yleissopimuksen täytäntöönpanon valvonta

Ministerikomitean suositus CM/Rec(2008)3 jäsenvaltioille ohjeeksi eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanosta

Ministerikomitea hyväksyi jäsenvaltioille osoitetun ministerikomitean suosituksen CM/Rec(2008)3 eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanoa koskevasta ohjeesta 6.2.2008. Suositus sisältää useita teoreettisia, metodologisia ja käytännön ohjeita, ja se on tarkoitettu niille yleissopimuksen sopimuspuolille, jotka aikovat laatia ja panna täytäntöön yleissopimukseen perustuvan kansallisen maisemapolitiikan. Lisäksi suosituksessa on kaksi liitettä:

- Esimerkkejä eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanossa käytettävistä keinoista (Examples of instruments used to implement the European Landscape Convention)
- Tekstiehdotus eurooppalaisen maisemayleissopimuksen käytännön täytäntöönpanoa varten kansallisella tasolla (Suggested text for the practical implementation of the European Landscape Convention at national level).

Suosituksen liitteeseen 1 voidaan liittää sopimuspuolten paikallisia kokemuksia, jotka tarjoavat muille sopimuspuolille käytännön esimerkkejä ja metodologista apua. Suosituksessa ehdotetaan, että kukin sopimuspuoli osallistuisi tietokannan kokoamiseen Euroopan neuvoston eurooppalaisen maisemayleissopimuksen verkkosi-

vuille. Tietokanta toimisi ikään kuin työkalupakkina, jossa olisi tarjolla teknistä ja tieteellistä tukea yleissopimuksen artiklan 8 mukaisesti.

Yhteenveto Euroopan neuvoston jäsenmaissa harjoitettua maisemapolitiikkaa koskevista huomioista / Euroopan neuvoston eurooppalaista maisemayleissopimusta koskeva tietojärjestelmä

Euroopan neuvoston jäsenvaltioissa harjoitettua maisemapolitiikkaa koskeva asiakirja, jossa esitetään tärkeimmät kyseisten jäsenvaltioiden maisema-alueita koskevat tiedot. Asiakirjaa päivitetään säännöllisesti, ja sen tiedoista kootaan yhteenveto.

Kerätyt tiedot viedään vähitellen Euroopan neuvoston eurooppalaisen maisemayleissopimuksen tietojärjestelmään.

Eurooppalaista maisemayleissopimusta koskevat kansalliset seminaarit

Seminaarit on tarkoitettu valtioille, jotka ovat ratifioineet yleissopimuksen tai eivät vielä toistaiseksi ole ratifioineet sitä. Eurooppalaista maisemayleissopimusta käsittelevät kansalliset seminaarit toimivat maisemakeskustelun herättäjinä. Useita kansallisia seminaareja on jo pidetty, ja kunkin seminaarin päätteeksi on laadittu lausuntoja tai loppupäätelmiä:

Kansalliset seminaarit

- Spatial planning and landscape (suom. Maankäytön suunnittelu ja maisema), Jerevan, Armenia, 23.–24.10.2003
- Spatial planning and landscape (suom. Maankäytön suunnittelu ja maisema), Moskova, Venäjä, 26.–27.4.2004
- Sustainable spatial development and the European Landscape Convention (suom. Kestävä maankäytön suunnittelu ja Eurooppalainen maisemayleissopimus), Tulcea, Romania, 6.–7.5.2004
- The contribution of Albania to the implementation of the European Landscape Convention (suom. Albanian osallistuminen eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanoon), Tirana, Albania, 15.–16.12.2005
- Landscape (suom. Maisema), Andorra la Vella, Andorra, 4.–5.6.2007
- Vuosina 2008–2010 järjestettiin myös muita seminaareja ministeriöiden tuella useissa valtioissa, kuten Italiassa ja Tšekissä.

Seminaarien esitelmät ja puheenvuorot on julkaistu Euroopan neuvoston European Spatial Planning and Landscape Series julkaisusarjassa.

Eurooppalaisen yhteistyön vaaliminen

Eurooppalaisessa maisemayleissopimuksessa säädetään, että sopimuspuolet sitoutuvat kansainväliseen yhteistyöhön Euroopan tasolla huomioidessaan maisemaulottuvuuden kansainvälisissä toimintaperiaatteissa ja ohjelmissa. Euroopan neuvosto organisoii tätä yhteistyötä järjestämällä eurooppalaista maisemayleissopimusta koskevia konferensseja sekä yleissopimuksen täytäntöönpanoon tähtäävien työpajoja.

Euroopan neuvoston eurooppalaista maisemayleissopimusta koskevat konferenssit

Useita eurooppalaiseen maisemayleissopimukseen liittyviä konferensseja on jo järjestetty. Konferensseihin on osallistunut sopimuspuolten ja allekirjoittajavaltioiden edustajia sekä Euroopan neuvoston kolmen toimielimen eli ministerikomitean, parlamentaarisen yleiskokouksen ja paikallis- ja aluehallinnon kongressin edustajia. Lisäksi konferensseihin on osallistunut tarkkailijan asemassa sellaisten Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden edustajia, jotka eivät vielä ole sopimuspuolia tai jotka eivät ole allekirjoittaneet sopimusta, sekä useiden kansainvälisten viranomaisten ja kansalaisjärjestöjen edustajia.

Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen seurantaan liittyen Kulttuuriperinnön ja maiseman johtokomitean CDPATEP:n 30.1.2008 hyväksytyssä ohjesäännössä säädetään, että CDPATEP:n on otettava huomioon myös säännöllisten Euroopan neuvoston maisemayleissopimusta koskevien konferenssien työ sekä muu asianmukaisten asiantuntijoiden työ.

Euroopan neuvoston eurooppalaista maisemayleissopimusta koskevat konferenssit

- 1. 22.–23.11.2001: Euroopan neuvosto, Palais de l'Europe, Strasbourg
- 2. 28.–29.11.2002: Euroopan neuvosto, Palais de l'Europe, Strasbourg
- 3. 17.–18.6.2004: Euroopan neuvosto, Palais de l'Europe, Strasbourg
- 4. 22.–23.3.2007: Euroopan neuvosto, Palais de l'Europe, Strasbourg
- 5. 30.–31.3.2009: Euroopan neuvosto, Palais de l'Europe, Strasbourg
- 6. 3.–4.5.2011, Euroopan neuvosto, Strasbourg
- 7. ...2013

Euroopan neuvoston eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanoon tähtäävät työpajat

Euroopan neuvoston vuodesta 2002 lähtien säännöllisesti järjestämät eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanoon tähtäävät työpajat tutkivat yleissopimuksen täytäntöönpanoa yksityiskohtaisesti. Työpajoissa painotetaan erityisesti järjestäjävaltion kokemuksia. Työpajat ovat toimivia areenoja käytännön kokemusten ja uusien ideoiden jakamiselle. Lisäksi työpajoissa on mahdollista esitellä uusia konsepteja ja yleissopimukseen liittyviä saavutuksia.

Euroopan neuvoston eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanoon tähtäävät työpajat

- 1. Landscape policies: contribution to the well-being of European citizens and to sustainable development (social, economic, cultural and ecological approaches) [suom. Maisemapolitiikka: vaikutus eurooppalaisten hyvinvointiin ja kestävään kehitykseen (yhteiskunnalliset, taloudelliset, kulttuuriset ja ekologiset lähestymistavat)]; Landscape identification, evaluation and quality objectives, using cultural and natural resources (suom. Maiseman tunnistaminen, arviointi ja laatutavoitteet kulttuuri- ja luonnonvarojen avulla); Awareness-raising, training and education (suom. Tietoisuuden lisääminen ja koulutus); Innovative tools for the protection, management and planning of landscape (suom. Innovatiivisia työkaluja maisemansuojeluun, -hoitoon ja -suunnitteluun): Strasbourg, Ranska, 23.–24.5.2002
- 2. Integration of landscapes in international policies and programmes and transfrontier landscapes (suom. Maiseman integroiminen kansainvälisiin politiikkoihin ja ohjelmiin sekä rajat ylittävät maisemat), Landscapes and individual and social well-being (suom. Maisema ja henkilökohtainen ja yhteiskunnallinen hyvinvointi), Spatial planning and landscape (suom. Maisema ja maankäytön suunnittelu): Strasbourg, Ranska, 27.–28.11.2003
- 3. Landscapes for urban, suburban and peri-urban areas (suom. Maisema kaupungissa, esikaupunkialueella ja taajamien lähialueilla), Cork, Irlanti, 16.–17.6.2005
- 4. Landscape and society (suom. Maisema ja yhteiskunta), Ljubljana, Slovenia, 11.–12.5.2006
- 5. Landscape quality objectives: from theory to practice (suom. Maiseman laatutavoitteet: teoriasta käytäntöön), Girona, Espanja, 28.–29.9.2006
- 6. Landscape and rural heritage (suom. Maisema ja maaseudun perintö), Sibiu, Romania, 20.–21.9.2007

- 7. Landscape in planning policies and governance: towards integrated spatial management (suom. Maisemasuunnittelu politiikassa ja hallinnossa: kohti integroitua maankäytön suunnittelua), Piestany, Slovakia, 24.–25.4.2008
- 8. Landscape and driving forces (suom. Maisema ja maisemapolitiikkaa ohjaavat tekijät), Malmö, Ruotsi, 8.–9.10.2009
- 9. Landscape, infrastructures and society (suom. Maisema, infrastruktuuri ja yhteiskunta), Cordoba, Espanja, 15.–16.4.2010
- 10. Multifunctional landscapes (suom. Monikäyttöinen maisema), Portugali, 20.–21.10.2011
- Työpajojen esitelmät ja puheenvuorot ovat ilmestyneet Euroopan neuvoston European Spatial Planning and Landscape julkaisusarjassa.

Esimerkkien kerääminen hyvistä toimintatavoista: Euroopan neuvoston maisemapalkinto

Yleissopimuksen artiklassa 11 säädetään Euroopan neuvoston myöntämän maisemapalkinnon jakamisesta. Yleissopimuksessa säädetään erityisesti, että ministerikomitean on määritettävä ja julkaistava maisemapalkinnon myöntämiskriteerit, hyväksyttävä asianmukaiset säännöt ja myönnettävä palkinto yleissopimuksen täytäntöönpanoa valvovan asiantuntijaryhmän ehdotuksen mukaisesti. Ministerikomitea hyväksyi 20.2.2008 Euroopan neuvoston maisemapalkinnon sääntöjä koskevan päätöksen (CM/Res(2008)3). Palkinto perustettiin vuonna 2008 ja jaettiin ensimmäisen kerran vuonna 2009.

Euroopan neuvoston maisemapalkinnon myöntämiskriteerit:

- Kestävä alueellinen kehitys: Toteutetuilla hankkeilla, joita esitetään, on oltava käytännön vaikutus maisemasuojeluun, -hoitoon ja/tai -suunnitteluun. Tämä tarkoittaa sitä, että hankkeiden on oltava saatettu päätökseen ja yleisölle avoimia vähintään kolme vuotta hakemusten jättämisestä. Hankkeiden on myös oltava osa kestävästä kehityksen politiikkaa ja sopusoinnussa kyseisen alueen alueellisen organisaation kanssa; osoitettava ympäristöllistä, sosiaalista, taloudellista, kulttuurista ja esteettistä kestävyyttä; torjuttava tai korjattava maiseman rakenteille mahdollisesti aiheutuva vahinko ja tehostettava tai rikastutettava maisemaa ja kehitettävä sen uusia ominaisuuksia.
- Esimerkillinen arvo: Kyseisten maisema-alueiden suojelun, hoidon ja/tai suunnittelun tehostamiseen osalltetaan vaikuttaneiden toimintaperiaatteiden ja toimenpiteiden käyttöön ottamisen on toimittava esimerkkinä muille hyvän käytännön noudattamisesta.
- Yleisön osallistuminen: Kyseisten maisema-alueiden suojelua, hoitoa ja/tai suunnittelua varten käyttöön otettuihin toimintaperiaatteisiin tai toimenpiteisiin olisi liityttävä yleisön, alue- ja paikallisviranomaisten sekä muiden osapuolten aktiivinen osallistuminen, ja niiden olisi selvästi ilmennettävä maiseman laatutavoitteita. Yleisön olisi voitava osallistua samanaikaisesti kahdella tavalla: yhteiskunnan jäsenten välisellä vuoropuhelulla ja näkemystenvaihdolla (esimerkiksi yleisölle avoimet aiheeseen liittyvät kokoukset, keskustelut sekä osallistumis- ja neuvonpitomenettelyt) sekä menettelyillä, joilla yleisö saadaan osallistumaan ja sitoutumaan kansallisten sekä alue- ja paikallisviranomaisten toteuttamaan maisemapolitiikkaan.
- Tietoisuuden lisääminen: Yleissopimuksen 6. artiklan A-kohdan mukaan ”kukin sopimuspuoli sitoutuu lisäämään kansalaisyhteiskunnan, yksityisten järjestöjen ja viranomaisten tietoisuutta maisemien arvosta, merkityksestä ja muuttumisesta”. Tämän suuntainen toiminta, joka on toteutettu osana kyseistä päätökseen saatua hanketta, arvioidaan.

Euroopan neuvoston ympäristöpalkinto on myönnetty kahden kauden aikana:

1. kausi: 2008–2009

Palkintoa haettiin seuraaville hankkeille:

Jäsenvaltio	Ehdokas	Hankkeen nimi
Tšekki	Tourist Club	Marking system of the tourist trails
Suomi	Hämeenkyrö	Landscape Management of Hämeenkyrö National Landscape Area
Ranska	Lille Métropole	Parc de la Deûle
Unkari	Public Foundation for Nature Conservation Pro Vértes	Implementation of the Complex Nature Conservation and Landscape Management Programme in the Zámoly Basin
Italia	Val di Cornia	The Val di Cornia Parc System
Slovenia	University of Ljubljana	Regional Distribution of Landscape Types
Espanja	San Sebastián City Council	Parque de Christina Enea
Turkki	Association for Nature Conservation	Biodiversity and Natural Resources Management Project

Ministerikomitea päätti 1066. kokouksessaan 23.9.2009 seuraavaa:

- Euroopan neuvoston eurooppalaisen maisemayleissopimuksen mukainen ympäristöpalkinto myönnettiin Ranskan Lille Métropolin Parc de la Deûle hankkeelle.
- Espanjan San Sebastiánin Parque de Christina Enea hanke sai neuvostolta kunniamaininnan.
- Euroopan neuvosto antoi yleistä tunnustusta seuraavien hankkeiden perustajille ja saavutuksille:
 - Marking system of the tourist trails hanke, Tourist Club, Tšekki
 - Landscape Management of Hämeenkyrö National Landscape Area hankkeet, Hämeenkyrö, Suomi
 - Implementation of the Complex Nature Conservation and Landscape Management Programme in the Zámoly Basin hanke, Public Foundation for Nature Conservation Pro Vértes, Unkari
 - The Val di Cornia Parc System hanke, Val di Cornia, Italia
 - Biodiversity and Natural Resources Management Project hanke, Association for Nature Conservation, Turkki
 - Regional Distribution of Landscape Types hanke (University of Ljubljana, Slovenia) sai erityistunnustusta hankkeen parissa tehdyn työn esimerkillisestä arvosta.

Euroopan neuvoston pääsihteerin edustaja myönsi maisemapalkinnon ja kunniamaininnan virallisesti 8.10.2009 pidetyssä Euroopan neuvoston kahdeksannessa eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntönpäytäntöä koskevassa kokouksessa, joka pidettiin Ruotsin Malmössä 8.–9.10.2009. Tilaisuudesta julkaistiin useita lehdistötiedotteita.

2. kausi: 2010–2011

Yleissopimuksen sopimuspuolet pyydettiin 9.2.2010 esittelemään ehdokkaansa Euroopan neuvoston pääsihteerille 31.12.2010 mennessä. Seuraavat hankkeet esiteltiin:

Jäsenvaltio	Ehdokas	Hankkeen nimi
Belgia	Parc naturel des Plaines de l'Escaut	Route paysagère réalisée par le Parc naturel des Plaines de l'Escaut
Kypros	Polystypos Community Council	Hazel orchards located within the CY2000009 Natura 2000 site
Tšekki	Regional Land Office Prostějov	Čehovice, district Prostějov – Moravia
Suomi	Suomen luonnonsuojeluliitto	Management of endangered traditional biotopes and the preservation of the traditional Finnish rural landscape
Ranska	Syndicat mixte d'étude d'aménagement et de gestion de la base régionale de plein air et de loisirs du Port aux Cerises	Le Port aux Cerises
Unkari	Kaptárkő Természetvédelmi és Kulturális Egyesület (Beehive rock Nature Conservation and Cultural Association)	Maintaining landscape heritage of Bükkalja Region
Italia	City of Carbonia	Project Carbonia: Landscape Machine
Alankomaat	Foundation Landscape manifesto	Stichting Landschapsmanifest
Norja	County of Hordaland	Herand Landscape Park
Serbia (allekirjoittajavaltio)	"Podunav" Backi Monostor	Backi Monostor
Slovakia	Ekopolis Foundation	The Grant Programs of Ekopolis Foundation
Slovenia	Slovenian Association of Landscape Architects	We are Making our Landscape
Espanja	Government of Catalonia's Ministry of Education and Ministry of Town, Country Planning and Public Works (DPTOP), Landscape Observatory of Catalonia (OPC)	City, territory, landscape: A project to educate and raise awareness about landscape
Iso-Britannia	Durham Heritage Coast Partnership	Durham Heritage Coast

Ministerikomitea tekee lopullisen päätöksen kilpailuun tai kunniamainintaa varten hyväksytyistä ehdokkaista. Kaikki hankkeet esitellään Euroopan neuvoston verkkosivuilla suurelle yleisölle, jotta ne innostaisivat muita vastaaviin aloitteisiin.

Tiedon ja tutkimuksen vaaliminen

Euroopan neuvoston asiantuntijat laativat selitysmuistioita eurooppalaiseen maisemayleissopimukseen liittyvistä asioista. Muistiot annetaan asianmukaisille asiantuntijakomiteoille. Tähän mennessä muistioita on laadittu seuraavista aiheista:

Aiheet

- Landscape policies: contribution to the well-being of European citizens and to sustainable development (social, economic, cultural and ecological approaches) [suom. Maisemapolitiikka: vaikutus eurooppalaisten hyvinvointiin ja kestävään kehitykseen (yhteiskunnalliset, taloudelliset, kulttuuriset ja ekologiset lähestymistavat)]
- Landscape identification, evaluation and quality objectives, using cultural and natural resources (suom. Maiseman tunnistaminen, arviointi ja laatutavoitteet kulttuuri- ja luonnonvarojen avulla)
- Awareness-raising, training and education (suom. Tietoisuuden lisääminen ja koulutus)
- Innovative tools for the protection, management and planning of landscape (suom. Innovatiivisia työkaluja maisemansuojeluun, -hoitoon ja -suunnitteluun)
- Landscapes for towns and suburban and peri-urban areas (suom. Maisema kaupungissa, esikaupunkialueella ja taajamien lähialueilla)
- Landscape and transport infrastructures: roads (suom. Maisema ja liikenneinfrastruktuuri: tiet)
- Selected EU funding opportunities to support the implementation of the European Landscape Convention (suom. Valikoidut EU:n rahoitusmahdollisuudet eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanon tueksi)
- European local landscape circle studies (suom. Eurooppalaisen paikallismaiseman ympyrätutkimuksia)
- Landscape and education (suom. Maisema ja koulutus)
- Road infrastructures: tree avenues in the landscape (suom. Teiden infrastruktuuri: puiden reunustamat kujat maisemassa)
- Landscape and ethics (suom. Maisema ja etiikka)
- Landscape and wind turbines (suom. Maisema ja tuulimyllyt).

Raportit ovat saatavilla Euroopan neuvoston julkaisuina (Council of Europe Publishing):

- Council of Europe, Landscape and sustainable development: challenges of the European Landscape Convention, Council of Europe Publishing, 2006
- Council of Europe, Landscape facets, Council of Europe Publishing (julkaistaan vuonna 2011)

Tietoisuuden lisääminen

”Futuropa, for a new vision of landscape and territory” lehti

Maisemalle ja eurooppalaiselle maisemayleissopimukselle on omistettu useita asiakirjoja ja neljä Euroopan neuvoston julkaiseman Naturopa-lehden numeroa. Lehdelle on annettu uusi nimi, *Futuropa, for a new vision of landscape and territory*, joka korostaa julkaisun teemojen sektorirajat ylittävää luonnetta.

Maisemaa koskevat teemat:

- Landscapes: the setting for our future lives (suom. Maisema: tulevaisuutemme näyttämö), Naturopa (1998, nro 86)
- The European Landscape Convention (suom. Eurooppalainen maisemayleissopimus), Naturopa (2002, nro 98)
- Landscape through literature (suom. Maisema kirjallisuudessa), Naturopa/Culturopa (2005, nro 103)
- Vernacular rural housing: heritage in the landscape (suom. Kansanomaiset maalaisrakennukset: perinnemaisemat), Futuropa: for a new vision of landscape and territory (2008, nro 1)

- Landscape and transfrontier co-operation (suom. Maisema ja rajat ylittävä yhteistyö), Futuropa: for a new vision of landscape and territory (2010, nro 2)
Naturopan ja Futuropan verkkosivut: www.coe.int/naturopa/futuropa.

International Heritage Photographic Experience – Heritage and Landscape (IHPE) seremonia

International Heritage Photographic Experience – Heritage and Landscape valokuvakilpailun (IHPE) voittajakuvat ovat esillä Euroopan neuvoston päämajassa Strasbourgissa kilpailun palkintoseremonian ajan. Seremoniaan osallistuu noin sata nuorta useista järjestäjämaista. Kilpailun tarkoitus on rohkaista nuoria omaksumaan luova ja persoonallinen lähestymistapa ympäröivään kulttuuriperintöön ja maisemaan valokuvataiteen keinoin.

Tiedon saatavuuden vaaliminen: eurooppalaisen maisemayleissopimuksen verkkosivusto

Euroopan neuvoston eurooppalaista maisemayleissopimusta käsittelevillä sivuilla on mm. seuraavaa sisältöä englanniksi ja ranskaksi. Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen verkkosivusto (sivusto ranskaksi ja englanniksi): www.coe.int/EuropeanlandscapeConvention; www.coe.int/EuropeanlandscapeConvention/fr

Lisäksi sivustolta pääsee Euroopan neuvoston eurooppalaista maisemayleissopimusta koskevaan tietojärjestelmään, josta säädetään ministerikomitean jäsenvaltiolle antamassa, yleissopimuksen täytäntöönpanon ohjeita koskevassa suosituksessa CM/Rec(2008)3.

Kuva 1. Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen verkkosivusto (sivusto ranskaksi ja englanniksi): www.coe.int/EuropeanLandscapeConvention; www.coe.int/EuropeanLandscapeConvention/fr

Loppupäätelmä

Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden valtionpäämiesten ja hallitusten Euroopan neuvoston kolmannessa huippukokouksessa Varsovassa 17.5.2005 hyväksymässä toimintasuunnitelmassa on kestävän kehityksen edistämistä koskeva osio, jossa todetaan seuraavaa: Sitoudumme parantamaan kansalaistemme elämänlaatua. Tämän vuoksi Euroopan neuvosto pyrkii olemassa olevien keinojen avulla kehittämään ja tukemaan ympäristöön, maisemaan, maankäytön suunnitteluun sekä luonnonkatastrofien ehkäisyyn ja hallintaan liittyviä integroituja toimintatapoja kestävän kehityksen näkökulmasta.

Maisema on nykyaikainen käsite, joka kattaa kaikki neljä kestävän kehityksen osa-aluetta: luonnon, kulttuurin, yhteiskunnan ja talouden. Samalla maiseman käsite kehittyy ja muuttuu jatkuvasti. Maisema on ainutlaatuinen ympäristö ja kohtaamispaikka, mutta samalla se on tärkeä osa ihmisen ja yhteiskunnan fyysisestä, psyykkisestä ja henkistä hyvinvointia. Maisema on innoituksen lähde, joka vie ihmiset yksilölliselle ja kollektiiviselle matkalle ajan, tilan ja mielikuvituksen halki.

Kaikkien hallitusten, jotka pyrkivät ottamaan käyttöön hyvän hallintotavan mukaisia periaatteita, on otettava maisema riittävästi huomioon niin kansallisissa kuin kansainvälisissäkin toimintaperiaatteissaan.

Seuraavat esimerkit valaisevat asiassa tapahtunutta kehitystä viimeisen kymmenen vuoden ajalta:

- Maisema otetaan yhä enenevässä määrin huomioon hallitusten poliittisissa ohjelmissa.
- Yleissopimuksen määritelmän mukainen maiseman käsite huomioidaan entistä paremmin kansainvälisissä, kansallisissa, alueellisissa ja paikallisissa toimintaperiaatteissa, ja ihmiset tuntevat käsitteen entistä paremmin.
- Yleissopimuksen säädösten mukaisia, maisemaan liittyviä lakeja ja säädöksiä on laadittu.
- Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanemiseksi on kehitetty merkittävä kansainvälinen yhteistyöverkosto.
- Kansainvälisten, kansallisten, alueellisten ja paikallisten viranomaisten välille sekä ministeriöiden ja alueellisten tai valtiollisten virastojen välille kehitetään uusia yhteistyön muotoja.
- Valtiot ja alueet tekevät yhteistyötä yli rajojen valtioiden rajat ylittävien maisemien suhteen.
- Maisemaan liittyvää työtä varten on perustettu erityisiä laitoksia ja organisaatioita, kuten havaintoasemia, keskuksia ja maisemainstituutteja.
- Eurooppalaiseen maisemayleissopimuksen liittyen on perustettu kansallisia maisemapalkintoja.
- Yliopistoissa on käynnistetty yleissopimukseen liittyviä koulutusohjelmia ja kesäyliopistoissa maisemaan liittyvää koulutusta.
- Biennaaleja sekä maisemafestivaaleja ja -näyttelyitä järjestetään, ja yleissopimukseen liittyvää elokuvamateriaalia on valmisteilla.

Seuraavat vaiheet vahvistavat nämä saavutukset ja tutkivat uusia tapoja maisemallisen lähestymistavan edistämiseksi.

Lähde: Treaty Office osoitteessa <http://conventions.coe.int>

MONIKANSALLINEN JA RAJAT YLITTÄVÄ YHTEISTYÖ: MAHDOLLISUUS ENTISTÄ PAREMPAAN MAISEMAAN

Jean-François Seguin

Eurooppalaisessa maisemayleissopimuksessa säädetään, että ”näiden [maisemien] määrittämis- ja arviointimenetelyjen apuna käytetään kokemusten ja menetelmien vaihtoa, jota järjestetään sopimuspuolten välillä Euroopan tasolla 8. artiklan mukaisesti”. Artiklassa 8 säädetään, että ”sopimuspuolet sitoutuvat tekemään yhteistyötä tehostaakseen tämän yleissopimuksen muiden artiklojen nojalla toteutettuja toimenpiteitä, ja erityisesti antamaan toisilleen teknistä ja tieteellistä apua maisema-asioissa keräämällä ja vaihtamalla kokemuksia ja tutkimusprojektien tuloksia”.

Jotta nämä säädökset voitaisiin panna täytäntöön mahdollisimman tehokkaasti ja samalla valmistella Ranskassa jo vuodesta 1994 käytössä olleiden ns. maisemakartastojen menetelmien uudistusta, Ranskan maisemapolitiikasta vastaava ekologiainisteriö teki vuonna 2005 aloitteen rajat ylittävien työpajojen järjestämiseksi. Ranskassa kokemusten ja menetelmien vaihto on rikastuttanut maisemakartastojen määrittämisen työtä.

Työpajojen idea on yksinkertainen: maisema on jatkumo, joka ei katkea maiden rajalla. Työpajat järjestetään alueilla, joilla on yhteistä maisemaa ja maasto-olosuhteita siitä huolimatta, että niiden välillä kulkee valtioiden raja. Maisema-alueiden läheisyyden ja samankaltaisuuden ansiosta käytettyjä menetelmiä ja saavutettavia tuloksia voidaan vertailla.

Työpajan työ alkaa jo hyvissä ajoin ennen varsinaista työpajaa: aineistoa valmistellaan, ja se tuodaan osallistujien saataville kuukautta ennen työpajaa. Itse työpaja alkaa ulkona maastossa siten, että osallistujat voivat verrata maisemäkäsitystään esitelmien maisemakuvaukseen ja sen metodologiaan rajan kummallakin puolella. Tämä tärkeä pohjatyo jatkuu sisätiloissa, missä keskustellaan ja jaetaan näkökulmia. Työpaja päättyy siihen, että osallistujat laativat yhdessä työpajan loppupäätelmät projektorin avulla.

Kulujen minimoimiseksi työpajat järjestetään vapaaehtoisvoimin: jokainen osallistuja vastaa itse omista matka- ja majoituskustannuksistaan ja paikallinen virasto tai ministeriö tukee työpajaa resurssiensa puitteissa. Osallistujien lukumäärä on rajoitettu 30:een, jotta työpaja olisi mahdollisimman antoisa kaikille. Tarjolla ei yleensä ole tulkki- tai käännöspalvelua, mutta kaikkia pyydetään kuitenkin puhumaan omalla äidinkiellään, jotta voidaan välttää vieraan kielen käytöstä johtuvat väärinkäsitykset maisemaan liittyvien sanojen todellisten merkitysten suhteen. Kaksi kieltä hallitsevia henkilöitä (yleensä opiskelijoita) pyydetään tarvittaessa tarkentamaan käytettyjen sanojen ja käsitteiden merkitystä. Tämä on äärimmäisen tärkeää, sillä useissa kielissä maisemaan liittyvät käsitteet ovat petollisen samankaltaista, vaikka niillä onkin eri merkitys. Rajat ylittävistä työpajoista saadun kokemuksen perusteella en siis pyri tässä etsimään jonkin tietyn sanan tai käsitteen kirjaimellista käännoästä vaan pikemminkin ymmärtämään kielten ja kulttuurien sekä tieteellisten ja teknisten sanastojen välisiä vastaavuuksia.

Kussakin työpajassa tutustutaan johonkin tiettyyn maisemien tunnistamiseen ja arviointiin liittyvään aiheeseen: Vallonian alueella aiheena oli yhteenveto maisemakartastoissa käsitellyistä teemoista ja aiheista; Espanjassa käsiteltiin maisemayksiköiden, rakenteiden- ja elementtien määrittämiä; Italiassa paikallisten näkemysten huomioonottamista; Englannissa maisemadynamiikkaa ja Kataloniassa maisemakartastojen eri käyttökohteita. Olemme myös kutsuneet jokaiseen työpajaan asiantuntijoita muista Euroopan maista samalta tai läheiseltä tieteenalalta (esim. alue-ekologinen suunnittelu). Näin loppupäätelmistä saadaan entistä syvällisempiä. Maisema-asioissa kannattaa aina hyödyntää kollektiivista älykkyyttä.

Kollektiivisen älyn periaate on mielestäni eräs Firenzen kokouksen parhaista aiheista. Rajat ylittävät työpajat edustavat kollektiivista älykkyyttä parhaimmillaan, sillä useat niihin osallistuvat eurooppalaisen maisemayleissopimuksen sopimuspuolet edustavat myös julkisia viranomaisia, valtioita, alueita, provinsseja ja kuntia, tutki-

joita, ammatinharjoittajia ja kansalaisjärjestöjä. Tällainen pienimuotoinen ja edullinen väline, johon kaikki voivat osallistua, on tehokas ja hyödyllinen lisä Euroopan neuvoston eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanoon tähtääviin työpajoihin.

Ranskan ja Vallonian alueen rajat ylittävä työpaja

Työpaja järjestettiin Ranskassa Pointe de Givetin alueella ja Valloniassa Fagne-Famennen maisema-alueella ja sen etelälaidalla. Ardennien tällä alueella on kiistatta paljon samankaltaisuuksia mutta myös eroja molemmin puolin rajaa, jonka merkinä olivat aikanaan nyt jo hylätyt tulliasemat. Tutkimuksen tavoite oli vahvistaa tunnistusprosessin ja maisema-arvioinnin ohjeet sekä määrittää ehdot annetun tiedon vahvistamiselle. Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen määritelmän mukaan maiseman tulisi olla yhtenevä nykyisen alue-ekologisen suunnittelun mukaisen lähestymistavan kanssa, mukaan lukien eurooppalaisen maiseman arviointialoite ELCAI (European Landscape Character Assessment Initiative). Työpajassa tutkittiin seuraava asiakirjoja: ranskalaista aluetta koskevaa Regional landscape atlas of Champagne-Ardennea, belgialaista aluetta koskevaa Landscape Territories of Walloniaa sekä Hollannissa sijaitsevan Wageningenin yliopiston tuottamaa LANMAP2 ELCAI -karttaa.

Työpajan tuloksena syntyi nk. lukutaulukko (reading grid) maisemakartastolle. Taulukko auttaa laadunvarmistuksessa, kun kartaston tietoja tarkistetaan tiettyjen pisteiden avulla:

Ranskassa tällaisen lukutaulukon käyttö varmistaa julkaistujen maisemakartastojen laadun ja auttaa tarvittaessa laatimaan suosituksia asiakirjojen päivittämistä varten, mikä pitäisikin tehdä 10 vuoden välein. Vallonian alueella lukutaulukkoa käytetään Landscape Territories of Wallonia -asiakirjan tarkentamiseen ja kunkin maisema-alueen maisemakartaston määrittämiseen.

Ranskan ja Espanjan rajat ylittävä työpaja

Tämä rajat ylittävä työpaja järjestettiin Baskimaalla. Baskimaa on historiallinen ja kulttuurinen alue, joka on Espanjassa autonominen ja Ranskassa osa Pyrénées-Atlantiquesin departementtia. Työpajassa käytettiin maisema-arkkitehtien Jean-François Morelin ja Michele Delaiguen vuonna 2003 laatimaa Landscape atlas of the Pyrenees-Atlantiques -asiakirjaa ja Universidad Autónoma de Madrid -yliopiston Rafael Mata Olmon johdolla samana vuonna julkaisemaa Atlas de los Paisajes de España -asiakirjaa.

Työpajan tavoite oli määrittää maisemayksikön, maiseman rakenteen ja maisemaelementtien käsitteet ranskalaisten ja espanjalaisten kokemusten perusteella. Nämä kolme maiseman osa-alueita onkin sisällytetty jo vuonna 1993 Ranskan lainsäädännön maiseman suojelua ja hoitoa koskevaan lakiin.

Työpaja selvitti karttojen mittakaavoihin liittyviä ongelmia. Maisemayksikön määritelmään tulisi aina sisällyttää käytettävä mittakaava. Ranskassa maisemakartastojen perinteinen mittakaava on departementin käyttämä mittakaava: analyysi tehdään mittakaavalla 1:25 000 ja tuloksena saatavat tiedot ovat mittakaavassa 1:100 000. Suuremmilla alueilla saatetaan käyttää suurempien yksiköiden suhdetta (perheet, ryhmät, tyypit, jne.). Nämä kaksi maisemakartastojen mittakaavaa ovat toimintatavoitteiden mukaisia.

Työpajaan osallistui myös Vallonian ja Italian edustajia sekä ranskalaisten maisemaoppilaitosten opettajia ja opiskelijoita. Työpajassa sovittiin seuraavista määritelmistä.

Maisemayksikkö: Maisemayksikkö tarkoittaa jotakin tiettyä paikkaa koskevien osatekijöiden, sosiaalisten käsitysten ja maisemadynamiikan joukkoa, joka antaa kyseiselle alueelle sen erityispiirteet. Se eroaa muista läheisistä maisemayksiköistä edellä mainittujen tekijöiden ulkoisen olemuksen, järjestäytymisen tai muodon perusteella. Maisemayksiköt tunnistetaan maisemakartastoissa mittakaavalla 1:100 000, mikä vastaa eurooppalaisen maisemayleissopimuksen artikkelissa 1 määriteltyä maisemaa. Maisemayksikkö vastaa yleissopimuksen maiseman käsitettä.

Maiseman rakenteet: Maiseman rakenteet tarkoittavat sekamuotoisia objekteja, jotka ovat syntyneet biofyysisen ja yhteiskunnallisen dynamiikan aktiivisesta vuorovaikutuksesta. Ne vastaavat objektien, alueella sijaitsevien aineellisten elementtien ja niiden välisten konkreettisten ja abstraktien suhteiden muodostamia järjestelmiä,

jotka sitovat niitä ja väestön näkemystä niistä. Maisemarakenteet tarkoittavat tietyn maiseman ominaispiirteitä. Niitä hyödynnetään pääasiassa maiseman tunnistuksessa ja luonnehdinnassa. Tietty maisema määritetään vuosisatojen aikana muotoutuneiden maiseman rakenteiden avulla. Maisema-analyysin komponentit on valittava niiden rakenteiden suhteiden, keskinäisen järjestyksen ja maisemanmuovaamiskyvyn perusteella. Maiseman rakenteet heijastavat historiallisten ja nykyisten yhteiskunnallisten ja biofyysisten rakenteiden vuorovaikutusta ja luovat viitekehyksen maiseman suojelun, hoidon ja suunnittelun toimenpiteille. Maiseman rakenteiden työkaluja tulisi käyttää täsmällisesti. Ne ovat tunnistetun maiseman rakenteen vertauskuvaallinen esitystapa, ja tässä mielessä nk. maisemablokit (landscape blocks) ovat merkityksellisiä.

Maisemaelementit: Maisemaelementit ovat aineellisten objektien ja rakenteiden komponentteja. Toisaalta jotkin maiseman komponentit, jotka eivät ole järjestelmiä (kuten esimerkiksi yksittäinen puu), saattavat edustaa tietyn maiseman erityispiirteitä. Näitä elementtejä ei tarkastella ainoastaan niiden konkreettisen aineellisuuden kautta vaan myös historiallisesta, luonnonarvillisesta ja alueen miellyttävyyteen liittyvästä näkökulmasta (puu voi esimerkiksi olla merkittävä yhtä hyvin sen historiallisen symboliarvon kuin kasviopillisen erikoislaadun vuoksi). Maisemaelementit eivät välttämättä ole pelkkiä yksittäisiä pisteitä. Esimerkiksi maiseman korkeuserot ovat jo itsessään maiseman elementti, joka saattaa yhdessä muiden elementtien, kuten asutuksen ja maatalouden, kanssa luoda osaltaan maiseman rakennetta.

Ranskan ja Italian rajat ylittävä työpaja

Kolmannen työpajan teema oli yleisön näkemysten ja havaintojen ottaminen mukaan maisematiedon kehittämiseen. Tätä keinoa hyödynnetään Italian alueellisesta maisemasuunnittelussa ja muissa vastaavissa työkaluissa.

Kansalaisten näkemysten huomioiminen on erityisen tärkeää määriteltäessä maisemaa (alue sellaisena kuin ihmiset sen mieltävät ja jonka ominaisuudet johtuvat luonnon ja/tai ihmisen toiminnasta ja vuorovaikutuksesta) ja maiseman laatutavoitteita (sellaiset yksittäiseen maisemaan kohdistuvat tavoitteet, jotka toimivaltaiset viranomaiset muotoilevat niiden toiveiden pohjalta, joita yleisöllä on ympäristönsä maisemallisiin piirteisiin liittyen).

Lisäksi eurooppalaisen maisemayleissopimuksen artiklassa 6 C säädetään, että kukin sopimuspuoli sitoutuu ”arvioimaan näin määritetyt maisemat ottaen huomioon asianosaisten ja väestön niille antaman erityisarvon”. Siksi onkin tärkeää pohtia, miten nämä näkemykset voitaisiin koota yhteen ja esittää maisemakartastoissa.

Työpaja kattaa rannikkoalueen Ranskan Nizzasta Italian San Remoon. Tämä kapea Välimeren ja Alppien väliin jäävä rannikkokaistale on aina ollut risteys- ja kauppapaikka. Työpajan tukiasiakirjoja olivat Nizzan kunnan Agenda 21 ja ehdotus San Remon ja Imperian välille perustettavasta pyöräilyreitistä. Työpajaan kutsuttiin kollegoita Vallonian alueelta ja Isosta-Britanniasta sekä Provence-Alpes-Côte d’Azurin ja Rhône-Alpesin hallintoalueiden maisemakartastojen tekijöitä.

Työpajassa tultiin seuraaviin lopputuloksiin:

Maiseman määritelmää sovellettaessa yleisön näkemys voidaan selvittää yleisön osallistumisen avulla. Päättökentekoprosessiin osallistuminen ei tarkoita päätöksen tekemistä: päätöksen tekeminen on yhä tehtävään äänestettyjen luottamushenkilöiden vastuulla. Kansalaisille kannattaa antaa kuitenkin todellista vastuuta, jotta voidaan hyödyntää tiettyä, tärkeää osaamista.

Tässä on tarpeellista tarkentaa tässä artikkelissa käytettyjä käsitteitä: *havainto* on yleisluonteinen käsite, jolla viitataan pääasiassa ihmisen maiseman havainnointiin liittyviin neurofysiologisiin ymmärrysprosesseihin. *Representaatio* puolestaan viittaa siihen, miten yksittäiset kansalaiset yksin tai yhdessä kuvaavat tiettyä maisemaa. Tätä käsitettä käytetään useimmiten etenkin maisemasuunnittelun yhteydessä. *Preferenssi* viittaa jonkin maiseman pitämiseen muita parempana. Preferenssistä puhuvat etenkin taloustieteilijät, ja siihen liittyy läheisesti maksuhalukkuuden käsite. Valittuun kohteeseen verrattuna tässä tarkoitetaan preferenssiä, jossa yhtä maisemaa pidetään kahdesta selkeästi parempana. Pyrkimys viittaa yksilön tai yhteisön tietyn maiseman tiettyyn piirteeseen liittyvään haluun tai toiveeseen. Tällaiseen maiseman määritelmään meidän on pyrittävä, vaikka se onkin eräänlainen utopia. Käsitteet eivät sulje toisiaan pois, mutta niitä on käytettävä täsmällisesti.

Tilaa ja paikkaa koskevat havainnot: Havainnot on voitava asettaa tietyn paikan ja tilan kontekstiin. Havainnot vaihtelevat alueen mittakaavan mukaan. Kullakin mittakaavalla on erilainen arvojärjestelmä, joka vastaa yleisön

laatimaa maailmanlaajuista, paikallista ja yksilökohtaista mallia. Erilaisia menetelmiä, kuten kyselyitä, haastatteluita, työpajoja, kokouksia, näyttelyitä ja ennusteita, käytetään alueen mittakaavasta riippuen.

Ajan myötä muuttuvat havainnot: Havainnot muuttuvat maiseman ja ihmisten muuttuessa. Havainto kehittyy tietyllä tavalla, joka kytkeytyy usein osallistumiseen sellaisenaan tai yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin muutoksiin. Tästä syystä on tärkeää tunnistaa osallistumisen ja havaintojen tunnistamisen hetket maisemapolitiikassa ja sen täytäntöönpanossa. On myös tärkeää tuoda osallistuminen osaksi politiikan täytäntöönpanon valvontaa.

Havainnot, ristiriidat ja konfliktit: Tässä on kyse mallien, toimijoiden ja yhteiskunnallisten ryhmien välisistä ristiriidoista, jotka on kirjattava maisemakartastoihin. Vaikka osallistuminen ratkaisisikin osan tällaisista ristiriidoista, kaikkiin konflikteihin ei ole ratkaisua. Tällaiset konfliktit onkin kirjattava maiseman suojele-, hoito- tai suunnitteluehdotukseen.

Havainnoinnin laajuus: Yhteiskunnalliset representaatiot rakentuvat kolmelle tasolle: Maailmanlaajuisessa mittakaavassa viitataan yhteiseen (eurooppalaiseen?) kulttuuriin, joka samalla viittaa mittaviin yhteisiin maisemamalleihin (maalaismaisema, laidunmaa, maalauksellinen maisema, ylevä maisema, alueellinen maisema jne.). Paikallinen mittakaava viittaa asuin- ja työpaikkamme empiriseen kulttuuriin. Se kumpuaa yksilöiden henkilökohtaisesta paikan tuntemuksesta ja siihen liittyvistä sosiaalisista suhteista ja muistoista. Henkilökohtainen mittakaava liittyy kulttuuriin, jonka yksilö on itse rakentanut elämänsä aikana. Näiden kolmen mittakaavan vuorovaikutus auttaa ymmärtämään maisemaan liittyvien suhteiden monimutkaisuuden ja paljastaa ristiriitaiset havainnot (sama henkilö voi pitää jotakin tiettyä maisemaa yhtä aikaa kauniina ja rumana). Yksittäinen maisema voidaan havaita erilaisten, toisinaan keskenään yhteensopimattomien, viitekehysten kautta.

Useat menetelmät: Työpajan aikana käsiteltyjen menetelmien avulla sosiaalinen mittakaava tunnistettiin suurimmaksi ongelmaksi. Jos alue on pieni, voidaan paikallisten asukkaiden ja naapuriväestön keskuudessa tehdä kyselytutkimuksia. Jos alue on suuri, kaikkia ihmisiä ei millään voida haastatella. Lopuksi on huomioitava tarve asettaa havainnot paikan ja tilan kontekstiin myös mahdollisten toimenpiteiden suhteen. Preferenssimenetelmän avulla ei voida valita oikeanlaisia toimenpiteitä. Menetelmä soveltaa kaikkiin maisemiin (esimerkiksi vihreään ja avoimeen maisemaan) yhtä ainoaa mallia ja yhdenmukaistaa maisemat mallin avulla, mikä vähentää maisemien monimuotoisuutta.

Ranskan ja Englannin rajat ylittävä työpaja

Työpajan teema oli maisemadynamiikan sisällyttäminen maisemakartastoihin. Valittu alue edustaa Ranskan ja Englannin ikaikaisia suhteita eli Englannin kanaalia. Ison-Britannian Devonin ja Ranskan Cotentinin alueille ominaisen pensasaitojen ja puuston halkoman peltomaiseman juuret ovat keskiaikaisessa normannien laissa. Mittavan historiansa ansiosta maisema sopii erityisen hyvin maiseman ajallisen mittakaavan tutkimiseen.

Työpajan tulokset muistuttavat siitä, että eurooppalaisen maisemayleissopimuksen mukaan maisemadynamiikan analysointia ei voida erottaa maisemaa koskevasta tiedosta. Kaikki maisemat muuttuvat jatkuvasti luonnon ja yhteiskunnan järjestelmien mukana. Kaikki maisemat ovat historiallisen prosessin tulosta. Historiallisen dynamiikan analysointi auttaa selvittämään maisemien tunnusomaiset piirteet.

Maiseman kehitys on määritettävä maiseman luonnon, laajuuden, käyttötarkoituksen ja rytmin mukaan, joten analyysi perustuu asiakirjalähteisiin, arkistoihin, kenttätööhön ja väestötutkimuksiin.

Maisemadynamiikkaa on analysoitava kolmen limittäisen ajanjakson avulla. Menneisyyttä (vuosisata, vuosikymmen) on tutkittava siksi, että voidaan ymmärtää yhteiskunnan ja luonnon pitkän aikavälin vuorovaikutus. Maisema on niin toimijoiden kuin tarkkailijoidenkin (katsojat) tuote. Nykyisyyttä (vuosikymmen) on tutkittava muutosten, politiikan, tilastojen, talouden, kartografian ja dokumentaation näkyviä merkkejä analysoimalla siksi, että voitaisiin ymmärtää viimeisen kymmenen vuoden kehitystä. Maiseman elementit ja rakenteet, kuten epätasaisuus, materiaalit ja tekniikat, pensasaidat, maanviljelyn muutokset, asutuksen kehitys, rautateiden kehitys ja elämäntavan muutokset, heijastuvat kaikki nykyhetken muutoksiin. Havaitut ja analysoidut muutokset arvioidaan yhteiskuntapoliittisesti. Tämä antaa samalla mahdollisuuden kertoa nykyisestä jo suunnitellusta ja ennakoitavissa olevasta dynamiikasta. Lopuksi on vielä tarkasteltava tulevaa kehitystä. Kestävä kehitys vaatii pitkän aikavälin hankkeita, mutta valitettavasti monet nykyhankkeet keskittyvät lyhyelle aikavälille. Kaikki maisemat muuttuvat omaan tahtiinsa, mutta yleisesti ottaen kymmenen vuotta tuntuu olevan sopiva päivitysväli maisemakartastoille.

Maiseman dynamiikka heijastelee maailmanlaajuisia ja paikallisia prosesseja. Globaali malli vastaa alueellisen, kansallisen tai eurooppalaisen mittakaavan aluerajat ylittäviä muutoksia. Paikallinen malli vastaa muutoksia maisemayksiköiden mittakaavan tasolla (maisema). Paikallisen dynamiikan tutkimus mahdollistaa maiseman laatutavoitteiden entistä paremman muotoilun globaalit prosessit huomioon ottaen. Euroopassa globaali dynamiikka on vaikuttanut ja vaikuttaa edelleen paikalliseen dynamiikkaan eri tavoin. Maiseman monimuotoisuuden säilyttämiseksi on erittäin tärkeää tunnistaa paikallinen dynamiikka ja etenkin se, millä mahdollisesti on vaikutusta globaalin dynamiikan vaikutuksiin.

Toisaalta kehityksen kuvauksessa on erotettava toisistaan merkittävä maiseman rakenteisiin vaikuttava dynamiikka (laidunmaan muuttaminen viljelysmaaksi) vähemmän merkittävästä dynamiikasta (esim. vuoroviljely), ja toisaalta tilapäinen dynamiikka kestävästä dynamiikasta.

Maisemakartastoissa, kuten kartoissa, käytetyn dynamiikan esitystavan on siirryttävä maankäytön dynamiikasta maisemadynamiikkaan. Maisemadynamiikka on kompleksista ja monimutkaista. Maisemayksiköiden mittakaava on pyrittävä esittämään kolmiulotteisesti (esim. lohkokaavioina). Dynamiikkaa voidaan kuvata ja paikantaa kartastoihin liittyvien maisemahavaintoasemien ottamien valokuvien avulla. Kun tekniikka kehittyy, esityksiä voitaneen tulevaisuudessa tuottaa animaatioina.

Ranskan ja Katalonian rajat ylittävä työpaja

Viides työpaja järjestettiin Katalonian Olotissa Katalonian maisemahavaintoasema Observatori del Paisatgen kutsusta. Työpajan teema oli ”From characterization to action” (suom. Maiseman määrittelystä toimintaan). Tavoite oli määrittää maisemakartastojen kohderyhmä, käyttötarkoitus ja käyttöehdot. Valittu alue sijaitsi luonnollisesti Pyreneiden vuoristossa maiden rajalla.

Maisemakartastoista on hyötyä päätöstentekijöille:

- Maisemakartastot tarjoavat hyvin dokumentoitua tietoa päätöksenteon tueksi, sillä ne asettavat havainnot ja kehityksen oikeisiin mittasuhteisiin ja tunnistavat merkittävimmät maisemaa koskevat haasteet. Ne tuottavat hyödyllistä tietoa maisemaan liittyviä ja sektorikohtaisia menettelytapoja varten. Maisemakartastojen avulla maisema voidaan integroida sektorikohtaisiin menettelytapoihin, ja niitä voidaan hyödyntää asianmukaisten työkalujen kehittämisessä.
- Maisemakartastot ovat viiteasiakirjoja. Ne eivät ole luonteeltaan preskriptiivisiä. Niinpä on toivottavaa, että asianomaiset viranomaiset hyväksyvät maisemakartastot.
- Maisemakartastot tuottavat omassa mittakaavassaan maiseman suojeluun, hoitoon ja suunnitteluun liittyvien laatutavoitteiden laatimisen kannalta hyödyllistä tietoa. Jos tietoa jaetaan, myös tavoitteet jaetaan pätevien viranomaisten kesken.
- Maisemakartastot ovat päätöstentekijöiden ja teknisten palveluiden käyttöön tarkoitettuja koulutustyökaluja ja tietoisuuden lisäämisen välineitä.

Maisemakartastoista on hyötyä kansalaisille:

- Maisemakartastojen ansiosta yleisö voi osallistua maankäytön suunnittelua koskevaan päätöksentekoon. Julkisesta osallistumisesta saatu tieto on sisällytettävä maisemakartastoihin.
- Maisemakartastot edistävät maiseman tärkeyden ja siihen liittyvien arvojen pohtimista kollektiivisesti ja mahdollistavat monenlaisia tulevaisuuden näkymiä.
- Maisemakartastot edistävät alan koulutusohjelmia ja lisäävät yleisön tietoisuutta.
- On käytettävä monia kanavia (mm. lehdistö, televisio, internet, painotuotteet). Maisemakartastojen jakamista ei tulisi rajoittaa tekijäoikeusrajoituksin tms., jotta ne olisivat mahdollisimman monen saatavilla mahdollisimman helposti.
- Maisemakartastoista on hyötyä asiantuntijoille, kuten tutkijoille ja ammattilaisille: ne asettavat uusia tutkimuskysymyksiä ja tarjoavat tutkijoille viitetietoa ja ohjeita.

Ohjeet tarkentavat maisemakartastojen käyttöä:

- Maisemakartastoja tulisi päivittää alueen dynamiikan ja aluesuunnitteluasiakirjojen mukaisesti. Päivitys tulisi tehdä 10 vuoden välein.
- Maisemakartastoissa tulisi olla myös prospektiivinen ulottuvuus, joka sisältäisi kuvauksia ja raportteja suunnitelluista hankkeista ja ennusteista.
- Maisemakartastot ovat erittäin tärkeä työkalu maiseman monimuotoisuuden osoittamisessa useassa eri mittakaavassa.

Suhde maisemasuunnitelmiin:

- Maisemasuunnitelmat (Kataloniassa Carta del Paisatge) ovat maisemakartastojen seuraava askel, mutta myös muita käyttökohteita on etsittävä.
- Maisemakartastot saattavat pienentää kustannuksia ja lyhentää muiden instrumenttien tarkentamiseen kuluvaa aikaa (mm. suunnitelmat, peruskirjat, suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arviointi ja muiden vaikutusten arviointi).

Lopuksi todettakoon, että Eurooppalainen maisemayleissopimus tarjoaa erinomaisen mahdollisuuden toteuttaa kollektiivisen älyn periaatetta, joka aikaansaa nopeaa ja merkittävää edistystä. Rajat ylittävät työpajat ovat aloite, joka on helppo toteuttaa ja joka tuottaa paljon tuloksia, joita voidaan hyödyntää maiseman tunnistamisen ja arvioinnin menetelminä.

Mielestäni yksinkertaisuus ja tehokkuus ovat eurooppalaisen maisemayleissopimuksen kaksi merkittävintä etua. Yleissopimuksen ytimeen kuuluvien maiseman laatutavoitteiden saavuttaminen on ensisijaisesti laadullinen, ei niinkään määrällinen, tavoite, joka vaatii useita tieteellisiä, teknisiä ja operatiivisia prosesseja. Näin eurooppalaiset voivat "nauttia laadukkaista maisemista ja osallistua aktiivisesti niiden kehittämiseen". Rajat ylittävien työpajojen kaltaiset aloitteet edistävät tätä tavoitetta merkittävästi.

EUROOPPALAINEN MAISEMAYLEISSOPIMUS RUOTSISSA – ODOTUKSIA JA TAVOITTEITA

Jerker Moström

Tämä artikkeli pyrkii lyhyesti kuvaamaan eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanon tärkeimpiä osa-alueita Ruotsissa. Artikkelissa käsitellään yleissopimuksen ratifiointiin johtaneita virallisia vaiheita ja lisäksi siinä tutustutaan käytettyjen argumenttien, tavoitteiden ja odotusten kautta syvällisemmin koko prosessiin.

Taustaa

Ruotsi osallistui aktiivisesti eurooppalaisen maisemayleissopimuksen valmistelutyöhön 1990-luvun loppupuolella. Ruotsi allekirjoitti yleissopimuksen jo vuonna 2001, mutta tämän jälkeen virallinen ratifiointiprosessi pysähtyi. Prosessi käynnistettiin uudelleen vasta vuonna 2006, kun Ruotsin hallitus määräsi Ruotsin kulttuuriperintöviranomaisen Riksantikvarieämbetetin laatimaan ehdotuksia yleissopimuksen täytäntöönpanosta. Tänä aikana Ruotsi kuitenkin osallistui yleissopimusta koskeviin eurooppalaisiin aloitteisiin ja pohjoismaiseen yhteistyöhön. Tammikuussa 2010 Ruotsi ratifioi yleissopimuksen, joka astui voimaan 1.5.2011.

Valmistelutyö

Ruotsissa yleissopimuksesta vastaa virallisesti Ruotsin kulttuuriministeriö, mutta yleissopimuksen valmistelun operatiivinen puoli on delegoitu Ruotsin kulttuuriperintöviranomaiselle, joka on ministeriön alaisuudessa toimiva neuvoa-antava elin. Yleissopimuksen ratifiointia valmisteltiin kolmessa vaiheessa hallituksen määräämän kolmen yleissopimuksen ratifiointiin tähtäävän toimeksiannon mukaan.

Vuoden 2006 perusteellinen arviointi

Vuonna 2006 suoritetussa perusteellisessa arvioinnissa tutkittiin eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanon edellytyksiä. Arvioinnin tavoite oli tunnistaa nykyisen järjestelmän heikkoudet ja vahvuudet, ja sen tuloksena syntyi ehdotus toimenpiteistä, joilla maisema-asioille saataisiin entistä kokonaisvaltaisemmat toimenpiteet. Yleissopimuksen onnistuneen täytäntöönpanon varmistamiseksi ehdotettiin seuraavaa kahdeksaa yleistä toimenpidettä:

- eurooppalaisen maisemayleissopimuksen ratifiointi mahdollisimman pian
- kokonaisvaltaisen maisemapolitiikan laatiminen
- maiseman huomioiminen lainsäädännössä
- maiseman esittäminen resurssina paikallisessa ja alueellisessa kehityksessä
- osallistumisen vahvistaminen
- tiedonhankinnan turvaaminen
- kansainvälisen yhteistyön vahvistaminen
- maisemanäkökulmien edistäminen tutkimuksessa ja koulutuksessa.

Loppupäätelmät esiteltiin hallitukselle tammikuussa 2008.

Oikeudellinen arviointi

Myöhemmin samana vuonna kulttuuriperintövirasto sai tehtäväkseen selvittää ratifiointin juridiset ulottuvuudet. Hallituksen tavoite oli selvittää, millaisia muutoksia lainsäädäntöön mahdollisesti täytyisi tehdä ennen ratifiointia, jotta yleissopimuksen säädökset voitaisiin täyttää.

Selvityksessä perehdyttiin pääasiassa kahteen ruotsalaiseen maisemaan liittyvään lakiin: Ruotsin ympäristölainsäädäntöön (Miljöbalken, 1999) ja suunnittelu- ja rakennuslainsäädäntöön (Plan- och bygglag, 1987:2011). Maiseman käsite on kyllä mukana molemmissa laeissa, mutta se esitetään joko eräänlaisena taustana (visuaalinen, esteettinen) tai maa-alueen yhtenä ulottuvuutena. Ruotsin kulttuuriperintöviranomaisen mukaan maisemaa ei Ruotsin lainsäädännössä tunnistettu eurooppalaisen maisemayleissopimuksen tarkoittamassa kattavassa merkityksessä. Tämän vuoksi molempien lakien yleisiin säädöksiin ehdotettiin maiseman käsitteen päivittämistä sen varmistamiseksi, että Ruotsin lainsäädännön maisema-käsitteen tulkinta olisi yhdenmukainen eurooppalaisen maisemayleissopimuksen tulkinnan kanssa.

Loppupäätelmät esiteltiin hallitukselle vuonna 2008. Vuonna 2009 Ruotsin kulttuuriministeriö lähetti ehdotuksen lausuntokierrokselle. Noin 60 instituutiota (virastoja, alueellisia ja paikallisia viranomaisia, kansalaisjärjestöjä, yliopistoja jne.) vastasi kutsuun. Vastauksista kävi ilmi vastaajien osoittama voimakas tuki yleissopimukselle, mutta toisaalta myös se, että ehdotettujen lakimuutosten hyväksymistä vastustettiin. Vastausten perusteella hallitus päätti olla toteuttamatta lainmuutoksia ennen ratifiointia.

Ehdotus yleissopimuksen täytäntöönpanopuitteiksi

Marraskuussa 2010 Ruotsin kulttuuriperintövirasto sai hallitukselta kolmannen yleissopimuksen täytäntöönpanoa koskevan toimeksiannon. Tehtävä hoidettiin yhteistyössä muiden asianmukaisten osapuolten kanssa: Viisitoista tärkeintä virastoa, kuntaa ja muuta instituutiota kutsuttiin osallistumaan toimeksiantoon. Työn tuloksena syntyi yhteinen lausunto, jossa ehdotetaan puitteita eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanolle Ruotsissa. Toimeksiannon raportti annettiin hallitukselle maaliskuussa 2011. Seuraavassa esitellään raportin ehdotus lyhyesti:

- Vastuun jakaminen viranomaisten kesken on ensiarvoisen tärkeää yleissopimuksen onnistuneessa jalkautamisessa eri alueiden toimintatapoihin. Tämän vuoksi kaikkien asiaan osallisten viranomaisten tulisi olla vastuussa yleissopimuksen säädösten täytäntöönpanosta ja seurannasta omalla osaamisalueellaan.
- Työn koordinoimiseksi muodostetaan viranomaisryhmä, jonka puheenjohtajana toimii Ruotsin kulttuuriperintövirasto. Ruotsin kulttuuriperintöviraston lisäksi koordinoitiryhmään kuuluvat Ruotsin luonnonsuojeluvirasto Naturvårdsverket, asuntovirasto Boverket, maatalousvirasto Jordbruksverket, metsähallitus Skogsstyrelsen, liikennevirasto Trafikverket, kasvuvirasto Tillväxtverket ja Ruotsin lääninhallitukset.
- Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen ratifiointin vuoksi ei perusteta uusia instrumentteja tai instituutioita tai tehdä muutoksia lainsäädäntöön. Sen sijaan keskitytään olemassa olevien menettelytapojen ja järjestelmien toiminnan parantamiseen. Yleissopimuksen täytäntöönpanoon liittyen on kuitenkin tarvetta säännölliselle kohtaamispaikalle eli nk. kansalliselle maisemafoorumille, joka olisi erittäin tärkeä tiedon ja kokemusten jakamisen kannalta. Foorumin tarkoitus olisi toimia innostavana ja kattavana kohtaamispaikkana kaikille sidosryhmille, kuten viranomaisille, kunnille, kansalaisjärjestöille, yliopistoille ja muille asianosaisille.
- On laadittava kansallinen järjestelmä, jonka tärkein tavoite olisi tulkita yleissopimuksen säädöksiä Ruotsin näkökulmasta paikalliset maantieteelliset, poliittiset ja hallinnolliset erityispiirteet huomioon ottaen. Tällainen järjestelmä tai asiakirja olisi erityisen tärkeä siksi, että voitaisiin luoda yhteinen ja yleisesti hyväksytty perusta yleissopimuksen tulkinnasta kontekstissa, jossa useat viranomaiset jakavat vastuun yleissopimuksen täytäntöönpanosta. Lisäksi järjestelmän tulisi käsitellä tärkeimpiä asioita ja asianosaisia sidosryhmiä, ja sen tulisi hahmotella yleissopimuksen täytäntöönpanon virallinen rakenne. Lisäksi järjestelmä voisi palvella yleissopimusta koskevan koordinoitun viestinnän ja tiedon välittämisen tarpeita.

Tavoitteet

Tiesimme alusta asti, että eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanon pitäisi perustua sitoumukseen, ei pakkoon. Maisemayleissopimuksen käyttöönotto velvollisuutena tai lain asettamana vaatimuksena saattaisi haitata yleissopimuksen tavoitteiden toteutumista, joten avainsana työssämme oli pakon sijaan ”tarve”.

Tällainen tavoite aiheuttaa kuitenkin melkoisia vaatimuksia prosessin kattavuudelle ja vuorovaikutteisuudelle. Oli löydettävä tasapaino: yhtäältä oli lisättävä tietoisuutta yleissopimuksesta ja toisaalta ohjattava ja innostettava sidosryhmiä tutustumaan yleissopimukseen itsenäisesti. Dialogi ja keskustelu ovat olennaisessa osassa, kun yleissopimusta lähestytään tällä tavalla. Vuodesta 2006 tähän päivään saakka (2011) kulttuuriperintövirasto on järjestänyt noin 20 yleissopimukseen liittyvää seminaaria ja osallistunut yli 50 yleissopimukseen liittyvään seminaariin, konferenssiin ja työryhmään.

Vuonna 2009 Ruotsin kulttuuriperintöviranomaisen järjesti Ruotsin puolesta Euroopan neuvoston eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanoa koskevan vuosikokouksen (Eighth Meeting of the Council of Europe of the Workshops for the Implementation of the European Landscape Convention), jonka teemana oli Landscape & Driving Forces (suom. Maisema ja maisemapolitiikkaa ohjaavat tekijät). Kokoukseen osallistui yli 300 henkeä yli 50 maasta. Koko prosessin aikana työhön on työryhmien, työpajojen ja konsultointien myötä osallistunut muutama sata instituutiota, virastoa ja järjestöä.

Argumentit

Mitä hyötyä eurooppalaisesta maisemayleissopimuksesta on? Mitä annettavaa sillä on meille? Muuttaako se todella mitään? Olemme esittäneet näitä kysymyksiä jatkuvasti työprosessin aikana. Eräs tärkeimmistä argumenteistamme liittyy tarpeeseen kehittää sektorit ylittäviä lähestymistapoja maisemaan. Eurooppalainen maisemayleissopimus tarjoaa vahvat perusteet maiseman käsittämiseksi kokonaisvaltaisesti konseptina, jossa ympäristön ekologiset ja yhteiskunnalliset ulottuvuudet integroituvat ja joka pyrkii ylittämään eri sektorien menettelytapojen väliset rajat vastatakseen nyky-yhteiskunnan haasteisiin. Mielestämme tämä saattaa olla jopa yksi yleissopimuksen tärkeimmistä merkityksistä. Ja vaikka tämä voi tuntua utopistiselta tai jopa naiivilta, lukuisat esimerkit siitä, miten alakohtaiset menettelytavat ovat epäonnistuneet jatkuvasti monimutkaisemmaksi muuttuvan suunnittelun, kaupunkien ja maaseudun kehityksen ja luonnonvarojen hoidon käsittelyssä, todistavat, että vaihtoehtoisten lähestymistapojen etsiminen on nyt äärimmäisen ajankohtaista.

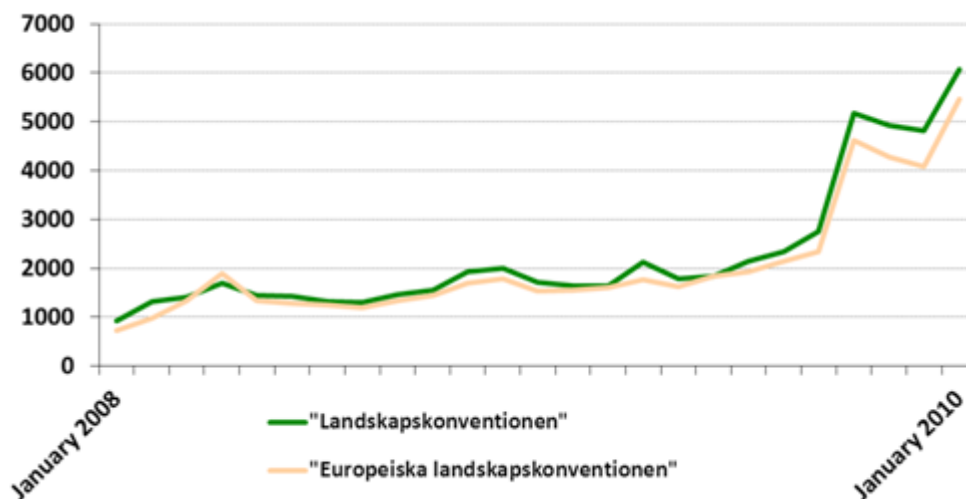
Holistiseen maisemakäsitykseen perustuva ratkaisujen etsiminen tulisi olla rinnastettavissa kestävänsä kehityksen tavoitteiden ja ehtojen kanssa. Tavoitetta ei voida koskaan täysin saavuttaa, sillä se on pikemminkin dynaaminen kuin staattinen tila, ja tarjoaa sellaisenaan ikään kuin moraalisen kompassin kohti parempaa maailmaa ja elämänlaatua.

Odotukset

Mikäli ollaan yhtä mieltä siitä, että yleissopimuksen täytäntöönpanossa on kyse sitoutumisesta eikä niinkään velvollisuudesta ja tietoisuuden lisäämisestä pikemmin kuin pelkästä lain kirjaimen noudattamisesta, miten täytäntöönpanon saavutuksia sitten voidaan mitata? Mistä tiedämme, että tekemästämme työstä on hyötyä? Mistä tiedämme, saammeko aikaan muutosta?

Kaavio näyttää Google-haun hakutulokset hakuehdolla ”Landskapskonventionen” (maisemayleissopimus) ja ”Europeiska landskapskonventionen” (Eurooppalainen maisemayleissopimus) kuukausittain tammikuusta 2008 tammikuuhun 2010. Syyskuussa 2011 hakutuloksia oli yli 7 000.

Eräs tapa tutkia asiaa olisi kääntyä Internet-yhteisön puoleen ja analysoida Ruotsissa maisemayleissopimuksen parissa tehdyn työn heijastumia pilvianalyysin avulla. Kun aloitimme vuonna 2006, yksinkertainen Google-haku hakusanalla ”landskapskonventionen” (maisemayleissopimus) tuotti noin 200 hakutulosta. Vuonna 2008 aloimme kerätä hakutulosten määriä kuukausittain. Edellinen kaavio kuvaa kahden vuoden aikana tapahtunutta kehitystä. Vaikka tämä onkin suhteellisen kömpelö ja epätarkka tapa mitata saavutuksia, se antaa kuitenkin

Kaavio 1. Google-haun hakutulokset hakuvedolla "Landskapskonventionen" (maisemayleissopimus) ja "Europeiska landskapskonventionen" (eurooppalainen maisemayleissopimus) kuukausittain tammikuusta 2008 tammikuuhun 2010. Syyskuussa 2011 hakutuloksia oli yli 7 000.

mielenkiintoisen kuvan asiasta, johon kohdistuu kasvavaa kiinnostusta. Jos hakuihin tutustutaan yksityiskohdaisemmin, voidaan havaita, että hakutulosten sisältö on muuttunut ajan myötä. Ensimmäisen vuoden aikana hakutulokset liittyivät pääasiassa viranomaisten viittauksiin yleissopimukseen heidän omilla verkkosivuillaan, esimerkiksi menettelytapa-asiakirjoissa. Nämä viittaukset kertovat kasvavasta tietoisuudesta ja halusta muuntaa maisemaa koskeva tieto menettelytavoiksi.

Vuoden 2009 toisella puoliskolla käyrä nousee jyrkästi ja heijastaa yleissopimuksen läpimurtoa viestimissä, blogeissa ym. Nyt hakutulosten kasvanut lukumäärä ja niiden taustalla oleva sisältö heijastelevat yleissopimuksen alati kasvavaa läsnäoloa suuren yleisön tietoisuudessa ja keskusteluissa.

Suotuisia tuulia maisemassa?

Ilmastonmuutoksen haasteet ovat viime vuosina herättäneet uudenlaista kiinnostusta myös maisemaa kohtaan. Uusiutuvien energianlähteiden, kuten tuulivoiman ja biokaasun, käytön laajamittainen suunnittelu vaatii maiseman kartoittamista sekä sen tutkimista, miten maisema pystyy vastaamaan energiapolitiikan edellyttämän maankäytön suunnittelun haasteisiin. Ruotsin energiapolitiikan mukaan 50 prosenttia maan energiankulutuksesta tulee kattaa uusiutuvilla energianlähteillä vuoteen 2020 mennessä. Tuulivoiman suunniteltu kapasiteetti vuoteen 2020 mennessä on 30 TWh. Koska tämänhetkinen kapasiteetti on noin 5 TWh, tulevien vuosien kehitys tulee olemaan merkittävää.

Tuulivoimateollisuuden kehityksen helpottamiseksi ja tuulipuistojen perustamisesta johtuvien maisemavaikutusten entistä kokonaisvaltaisemman arvioinnin varmistamiseksi hallitus käynnisti vuonna 2007 suunnitteluohjelman, jota koordinoi Ruotsin asuntovirasto Boverket. Ohjelman tavoite oli tukea alueita ja kuntia suunnitteluprosessissa. Ohjelma on jo päättynyt, mutta sen puitteissa luotiin useita suunnitteluasiakirjoja, joissa maisema on ydinasiassa. Suunnitteluasiakirjat edustavat uuden sukupolven arvioita, joissa maisema otetaan huomioon perinteistä maiseman käsitettä laajemmin. Tämä heijastaa myös halua vastata yleissopimuksen pyrkimyksiin. Lisäksi aloite toi lisää tietoa asiantuntijoille ja viranomaisille.

Maisemayleissopimus innoittaa julkista keskustelua

Hyvästä tarkoituksesta ja selkeistä ekologisista hyödyistä huolimatta tuulivoimapolitiikan laajuus on herättänyt myös vastustusta. Yhä useampien mielestä tuulipuistot heikentävät merkittävästi maiseman laatua, eikä paikallisten mielipidettä oteta kunnolla huomioon uusien tuulipuistojen suunnittelussa. Maisemayleissopimuksella on merkittävä rooli julkisessa tuulivoimakeskustelussa. Google-haulla hakuetojen ”maisemayleissopimus” ja ”tuulivoima” yhdistelmä tuottaa noin 1 700 hakutulosta, mikä osoittaa selkeästi näiden kahden välisen suhteen.

Tuulivoiman vastustajien mukaan yleissopimus on heidän puolellaan, sillä se vahvistaa ajatusta siitä, että maisema on oleellinen osa yksilön ja yhteiskunnan hyvinvointia ja että maiseman suojeleminen, hoito ja suunnittelu liittyvät kaikkien kansalaisten oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Jotkut tuulivoiman vastustajat vievät argumenttinsa vieläkin pidemmälle ja väittävät, että tuulivoimateollisuuden kehityspolitiikka rikkoo maisemayleissopimusta ja sen demokraattisia tavoitteita. Ruotsin kulttuuriperintöviranomainen saa jatkuvasti enemmän yhteydenottoja kansalaisilta tähän asiaan liittyen. Yleissopimuksen ratifioinnista saakka kulttuuriperintöviranomaiselle on tullut merkittävä määrä kyselyjä, joissa halutaan tietää lisää siitä, miten tuulipuiston perustamisesta voi valittaa maisemayleissopimuksen perusteella.

Ruotsissa tuulivoiman ja eurooppalaisen maisemayleissopimuksen yhteys on mielenkiintoinen moneltakin kannalta, ja ratkaisuja on tehtävä sopimuksen soveltamisesta käytäntöön. Yhtäältä yleissopimuksen kattavuus ja demokraattisuus tuntuvat vetoavan ihmisiin, jotka etsivät työkaluja voidakseen vaikuttaa paikallisessa yhteisössään. Näinhän toivoimmekin yleissopimuksen toimivan, eikä vain? Toisaalta yleissopimus ei kuitenkaan ole laki, joten sitä ei voida käyttää oikean ja väärän määrittelemiseen. Tässä tapauksessa toive pikaratkaisusta monimutkaisiin maankäytönsuunnittelukysymyksiin on ristiriidassa yleissopimuksen kunnioitettavien periaatteiden toteuttamiseen vaadittavien pitkän aikavälin menettelytapojen kanssa. Miten siis voidaan ylläpitää luottamusta ja sitoumusta yleissopimukseen, jolta odotetaan välittömiä toimenpiteitä mutta jonka avulla saadaan pitkän aikavälin ratkaisuja?

Tapaus on kiinnostava myös siksi, että se kuvaa maiseman käsitteen ristiriitaista luonnetta sekä maiseman ja politiikan läheistä suhdetta. Tässä mielessä tapaus tukee yleissopimuksen kantaa maisemasta politiikan osaluueena sekä sitä, että yleissopimus tulisi panna täytäntöön politiikan kautta, ei sen vastakohtana.

Entä nyt?

Mitä seuraavaksi tapahtuu? Onko työ tehty? Onko aika ottaa rauhallisemmin? Ei aivan: yleissopimuksen ratifiointi oli merkittävä virstanpylväs, mutta varsinainen työ on vasta alussa. Ehdotettujen täytäntöönpanopuitteiden ansiosta meillä on ollut kiireinen vuosi, jonka aikana on edistetty täytäntöönpanoa koskevaa jatkuvaa keskustelua, annettu ohjausta ja pyritty innostamaan muita tutustumaan yleissopimukseen itse. Saamiemme pyyntöjen ja palautteiden perusteella olemme entistä varmempia siitä, että yhdessä laaditut koordinointiin ja jaettuun vastuuseen perustuvat täytäntöönpanopuutteet tarjoavat lopulta parhaimman mahdollisen lähestymistavan.

Yleissopimuksen onnistunut täytäntöönpano on riippuvainen kyvystämme ylläpitää ja turvata pitkäaikainen sitoumus sopimukseen: yleissopimusta onkin pidettävä hengissä jatkuvan, sen tavoitteita ja säädöksiä koskevan keskustelun avulla. Tämä puolestaan vaatii aktiivisia yhteisöjä, jotka tukevat yleissopimusta niin paikallisella, kansallisella kuin koko Euroopan tasolla.

Ruotsin kulttuuriperintövirasto jatkaa tietoisuuden lisäämistä sidosryhmien keskuudessa, auttaa sidosryhmiä selvittämään, miten yleissopimus vaikuttaa heidän työhönsä, ja rohkaisee sidosryhmiä ottamaan itsenäisesti vastuuta yleissopimuksen toteuttamisesta. Suunnittelemme parhaillaan koulutus- ja verkostoitumisaloitteita, joiden tarkoitus on tarjota entistä enemmän ohjausta.

Toinen merkittävä asia on vastuun jakaminen entistä useammalle. Tänä syksynä Ruotsissa perustetaan yleissopimukseen liittyvä kansallinen koordinointiryhmä, joka myös tapaa syksyllä ensimmäistä kertaa. Tämä on merkittävä askel kohti entistä ohjatumpaa ja koordinoidumpaa täytäntöönpanoprosessia, ja toivommekin tulosten kantavan hedelmää.

Yleissopimuksen toteuttamiskelpoisuuden kannalta yhtä tärkeää on kykymme liittää sopimus muihin poliittisissa ohjelmassa oleviin ajankohtaisiin asioihin, kuten esimerkiksi ilmastonmuutokseen, energiapolitiikkaan

ja talouskriisiin. Tätä työtä tulisi mieluummin tehdä tuomalla maisema osaksi useita ohjelmia ja politiikkoja kuin laatimalla pelkästään maisemaan keskittyvä politiikka. Lisäksi on tunnistettava haasteet ja mahdollisuudet, mikä tarkoittaa samalla poliittisen maiseman ja muutosvoimien seuraamista ja ymmärtämistä. Kansainvälinen yhteistyö Pohjoismaissa ja Euroopassa, mutta myös globaalilla tasolla, on elintärkeää tässä työssä.

Tähän mennessä olemme havainneet, että yleissopimuksesta ollaan erittäin kiinnostuneita mutta että keskustelua sen tavoitteista ja laajuudesta ja erityisesti tavoitteiden käytännön toteuttamisesta kaivataan.

EUROOPPALAISEN MAISEMAYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANO NORJASSA: KESKIÖSSÄ SUUNNITTELUN HAASTEET MAISEMAN ARVOJEN HOIDOSSA

Kristin Nordli ja Liv Kirstine Mortensen

Taustaa

Norja päätti panna eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöön vuonna 2001, ja yleissopimus astui voimaan 1.3.2004. Norjassa yleissopimuksen täytäntöönpanosta vastaa ympäristöministeriön aluesuunnitteluvirasto, Avdeling for regional planlegging.

Kuva 1. Norjalainen maisema muuttuu. Kuva: Jan Hausken

Norjalainen maisema on muutoksessa. Tämä johtuu osittain luonnollisista tekijöistä, kuten tuulesta, sateesta ja lumesta sekä äärimmäisistä sääolosuhteista, kuten tulvista, maanvyöryistä ja metsäpaloista, joita on viime vuosina esiintynyt tavallista useammin. Valtaosa muutoksista johtuu kuitenkin ihmisen toiminnasta, kuten metsä- ja maataloudesta, kaupunkien kehityksestä, teollisuudesta, energiantuotannosta ja liikenteen infrastruktuuriin

muutoksesta. Norjassa maisema-arvot asettuvat useimmiten vastakkain mineraalien ja esiintymien louhinnan intressien kanssa. Pohjois-Norjassa louhinnan ja porotalouden intressit ovat usein jopa suoranaisessa ristiriidassa keskenään.

Maisemayleissopimuksen mukaan kansalliset, alueelliset ja paikalliset viranomaiset ovat yhdessä vastuussa maisemapolitiikasta. Norja tukee yleissopimuksen 4. artiklan läheisyysperiaatetta ja jakaa roolit ja tehtävät hallinnon eri tasoille siten, että päätökset tehdään mahdollisimman lähellä kansalaisia. Siksi tavoittemme onkin kehittää ja soveltaa kaikilla tasoilla sellaista maankäytön suunnitteluun ja maisemansuojeluun ja hoitoon liittyvää politiikkaa, joka hyödyntää yleissopimuksen artikloissa 5 ja 6 määriteltyjä toimenpiteitä.

Tässä työssä paikalliset ja alueelliset viranomaiset ovat kaikkein tärkeimmässä roolissa. Noin 16 prosenttia Norjasta on kansallispuistoa tai muuta suojeltua aluetta, ja loppua 84 prosenttia hoitavat ja hallinnoivat paikalliset ja alueelliset viranomaiset Norjan suunnittelu- ja rakennuslainsäädännön mukaisesti. Norjassa on tällä hetkellä 430 kuntaa, joiden asukasluku vaihtelee 200 asukkaasta 575 000 asukkaaseen. Kaikilla kunnilla on koosta riippumatta yhtäläinen vastuu paikallisesta suunnittelu- ja kehitystyöstä. Työhön sisältyy peruspalveluiden tuottaminen, maankäyttöä koskeva päätöksenteko, kunnan teknisten laitosten rakentaminen ja käyttö, rakennuslupa-asiat ja niin edelleen.

Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen toimeenpano Norjassa

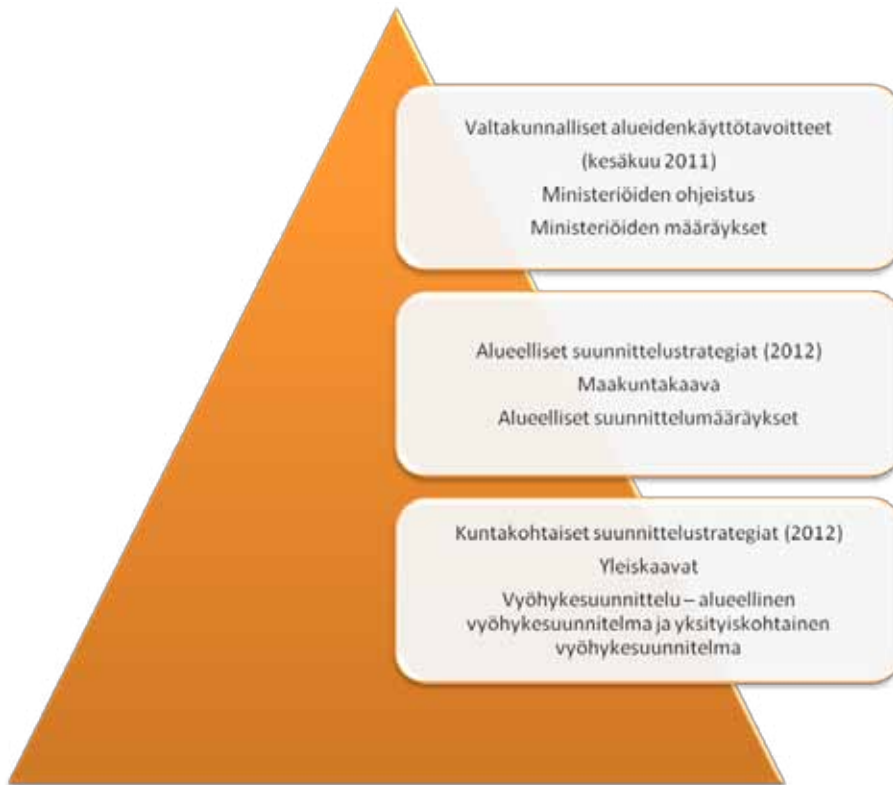
Norjan 19 lääninä vastaavat kukin oman lääninsä alueellisesta suunnittelusta ja kehityksestä, toisen asteen koulutuksesta sekä julkisesta liikenteestä lääninrajojen sisäpuolella. Lisäksi läänit antavat kunnille suunnitteluapua. Koska maankäyttöä ei Norjassa kartoiteta kansallisella tasolla, päävastuu maankäytöstä ja maisemaan liittyvistä asioista on valtion puolesta paikallisilla ja alueellisilla viranomaisilla. Tämä tarkoittaa, että keskushallinnon viranomaisten on kansallisten tavoitteiden saavuttamiseksi luotettava paitsi omien sektoreidensa toimintapolitiikan välineisiin, myös paikalliseen ja alueelliseen suunnitteluun.

Suurin haaste Norjassa onkin se, miten 430 hyvin erikokoista kuntaa, joilla kaikilla on erilaiset kapasiteetit, voidaan pätevoittää maisemayleissopimuksen mukaiseen maisemanhoitoon. Miten maisemaan liittyvät aspektit voidaan parhaiten sisällyttää alueellisiin ja kunnallisiin suunnitelmiin ja maankäyttöpäätöksiin?

Norjan ympäristöministeriö vastaa pitkälti maisemayleissopimuksen täytäntöönpanoon liittyvästä lainsäädännöstä, minkä ansiosta se voi hyödyntää useita alan ohjauskeinoja. Norjan vuoden 2008 suunnittelu- ja rakennuslain rakenne on edeltäjänsä loogisempi ja selventää useita tärkeitä näkökohtia, jotka suunnittelussa on otettava huomioon. Uusi laki helpottaa suunnitteluprosessiin osallistumista kaikilla päätöksenteon tasoilla ja sisältää suunnitteluohjelmia ja vaikutusten arviointia koskevia vaatimuksia. Lain toisessa, suunnitteluun liittyvässä osassa annetaan uusia työkaluja luonnon- ja kulttuurimaisemien suojelemiseen ja turvaamiseen, ja suunnittelu on nyt liitetty entistä selkeämmin säädöksiin lain neljännessä, rakennuksiin ja rakentamiseen liittyvässä osassa. Uusi laki on yksi tärkeimmistä eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanon välineistä Norjassa. Jossain määrin laki suojaa myös saamelaiden etuja.

Käytännössä laki on tuonut maisemansuojeluun uusia mahdollisuuksia säätämällä seikkaperäisesti, miten maisema on otettava mukaan huomionarvoiseksi tekijäksi kaikissa kyseisen lain nojalla tehtävissä suunnitelmassa ja suunnittelutehtävissä. Kesällä 2011 julkaistiin ensimmäistä kertaa kansallisia odotuksia eli hallituksen mukaan tärkeitä alueellisen ja kunnallisen suunnittelun näkökulmia linjaava asiakirja. Asiakirja tarjoaa selkeitä ohjeita maisema-arvojen turvaamiseen maankäytön suunnittelussa. Alueelliset ja kunnalliset suunnittelustrategiat laaditaan 12.9.2011 pidettävien paikallishallintovaalien jälkeen ja pannaan täytäntöön vuoden kuluessa. Strategiat ovat hyödyllisiä työkaluja, joita alueelliset ja kunnalliset viranomaiset voivat hyödyntää suunnittelutarpeidensa arvioinnissa. Vuoden 2008 suunnittelu- ja rakennuslaki toi mukanaan myös mahdollisuuden nimittää tiettyjä alueita maankäyttösuunnitelmissa vyöhykkeiksi, joihin sovelletaan tiettyjä erityisehtoja. Lisäksi laissa painotetaan sellaista alueiden vyöhykesuunnittelua, joka pystyy tuottamaan integroituja ratkaisuja. Lisäksi hyväksytyillä suunnitelmissa tulee olemaan entistä enemmän vaikutusta rakennuslupiin ja rakennuslupahakemuksiin, joita varten voidaan antaa yksityiskohtaisia ohjeita esimerkiksi maanpinnan muotoihin ja rakennusten korkeu-

teen liittyen. Uuden lain myötä maisemaan liittyvät näkökohdat yhdistetään nyt kunnallisen suunnittelun kaikkiin vaiheisiin suunnittelustrategiasta ja -ohjelmasta suunnitelman kehitys- ja toteutusvaiheeseen.

Kuva 2. Norjalainen suunnittelujärjestelmä.

Vuoden 2009 luonnon monimuotoisuutta koskevalla lailla (Naturmangfoldloven) on tarkoitus suojella luonnon biologista, geologista ja maisemallista monimuotoisuutta sekä ekologisia prosesseja luonnonsuojelun ja luonnonvarojen kestävästä käytöstä siten, että ympäristö tarjoaa perustan ihmisen toiminnalle, kulttuurille, terveydelle ja hyvinvoinnille sekä saamelaiskulttuurille nyt ja tulevaisuudessa.

Lain viidennen luvun suojeltuja alueita määrittävät säädökset ovat tehokkaita maisemansuojelun työkaluja, sillä ne nimeävät kyseiset alueet kansallispuistoiksi tai suojelluiksi maisema-alueiksi. Maisema mainitaan erikseen lain tarkoituksessa, jossa säädetään lisäksi, että maisemalliset näkökohdat on otettava huomioon muun lainsäädännön tulkinnessa. Maisema kuitenkin määritellään luonnon monimuotoisuuslaissa eurooppalaista maisemayleissopimusta suppeammin: monimuotoisuuslaissa maisema on vain yksi osa luonnon monimuotoisuuden määritelmää. Lisäksi laissa on tiettyjen luontotyyppien suojelemista koskevia säädöksiä, jotka saattavat käytännössä suojella joitakin maisemia, joskin epäsuorasti.

Vuoden 1978 kulttuuriperintölaki (Lov om kulturminner) korvasi edellisen, rakennusten ja arkeologisesti merkittävien paikkojen suojelua koskevan lain. Uudessa laissa kulttuuriperinnön määritelmää muutettiin siten, että se kattaa myös kulttuuriympäristöt. Vuoden 1992 lainmuutoksen myötä nyt voidaan suojella myös suuria yhtenäisiä alueita, jotka edistävät ja ilmentävät tietyn kulttuurimaiseman erityisluonnetta. Norjassa on kuusi kulttuuriympäristöksi luokiteltua, lailla suojeltua paikkaa: Neiden Finnmarkin läänissä, Sogndalstrand ja Utsteinin luostari Rogalandin läänissä, Kongsbergin hopeakaivokset Buskerudin läänissä, Havråtunetin maatila Osterøyssä Hordalandin läänissä ja Birkelundenin puisto Grünerløkkassa Osllossa.

Norjalla on siis toimiva maisemansuojelulainsäädäntö. Olemme nykyisin entistä tietoisempia kulttuuriperinnöstämme, kulttuuri- ja luonnonmaisemamme arvosta ja luontomme ja maisemamme kauneudesta ja niiden ainutlaatuisesta luonteesta. Lisäksi meillä on niistä nyt myös entistä enemmän tietoa. Suurin haasteemme onkin arkinen, jokapäiväinen maisemamme.

Valitettavasti kaikkia rakennettuja alueita Norjan upeassa maisemassa ei ole suunniteltu yhtä hyvin. Rakennusmaa on kysyttyä, ja sitä tarvitaan erityisesti yksityisen sektorin käyttöön. Näiden tekijöiden vuoksi kunnallis-

ten maankäytön suunnittelijoiden on toisinaan hankala laatia hyviä maankäyttösuunnitelmia ja saada ne hyväksytyä. Toinen ongelma on se, ettei useiden kuntien hallinnossa ole arkkitehteja tai suunnittelijoita.

Monet norjalaiset kylät ja asutusalueet koostuvat satunnaisista rakennuksista ja teistä. Tietoisuus elinympäristön laadun vaikutuksesta ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin kuitenkin kasvaa jatkuvasti, ja muutamia vuosia sitten käynnistettiin erityisohjelmia kaupunkirakentamisen kehittämiseksi.

Näistä syistä olemme päättäneet eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanon toteuttamiseksi Norjassa keskittyä arkiseen maisemaan maantieteellisesti suhteellisen pienessä osassa maata, jossa kuitenkin valtaosa ihmisistä elää ja työskentelee. Maisemayleissopimukseen liittyvää tietoa esitetään esitteissä, filmeissä ja seminaareissa tässä kontekstissa, joskin näiden vaikutus on kuitenkin rajallinen. Lisäksi käynnissä on useita tiettyihin maisema-arvoihin keskittyviä toimintoja ja hankkeita. Meidän on nyt kehitettävä hyviä suunnittelutyökaluja, joiden avulla kaikkia maisemia voidaan hoitaa paikallisten toiveiden ja kansallisten ohjeistojen mukaisesti.

Olemme tuottaneet esitteen, joka sisältää saamenkielisen käännöksen maisemayleissopimuksesta sekä sopimusta selventävän tekstin. Toivomme, että tämä norjalaispanostus osaltaan edistää eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanoa Pohjois-Kalotilla.

Kuva 3. Poronhoito on osa saamelaisten ainutlaatuisista kulttuuriperintöä. Porotaloutta harjoitetaan yli 40 prosentilla Norjan maa-alueesta. Kuva: Marianne Gjørv.

Luonto- ja kulttuuriperintö tärkeässä roolissa

Paikallinen ja alueellinen maiseman luonto- ja kulttuuriarvoihin sitoutuminen on tuottanut tuloksenaan paikallisia ja alueellisia puistoja, jotka ovat syntyneet läänien, kuntien, järjestöjen ja yritysten yhteistyössä tietyllä alueella siten, että osapuolet ovat tehneet pitkäaikaisen, vapaaehtoisen sopimuksen puiston perustamisesta. Maiseman nimeäminen puistoksi on tehokas keino toteuttaa yhtenäistä kehitysstrategiaa luonnon- ja kulttuurimaisemien arvojen suojelemiseksi ja kestävänsä maisemanhoidon takaamiseksi. Tällä hetkellä Norjaan on perustettu virallisesti kolme kansallispuistoa: Valdres Natur- og Kulturpark, Nærøyfjorden Verdsarvpark ja Telemarkskanalens regionalpark sekä kahdeksan paikallista puistoa Hordalandin läänissä. Hordalandin maisemapuistomallia noudatetaan nyt myös Grøtøyleian paikallispuistohankkeessa Steigenissä Nordlandin läänissä.

Unescon vuoden 1972 yleissopimus kulttuuri- ja luonnonperinnön säilyttämisestä ratifioitiin Norjassa vuonna 1977. Tähän mennessä Unescon maailmanperintöluettelossa on seitsemän norjalaista kohdetta: Bryggen

Bergenissä (1979), Urnesin sauvakirkko (1979), Rørosin kaivoskaupunki ja kunta (1980), Altan kalliopiirrookset (1985), Vegan saaristo (2004), Geirangerinvuono ja Nærøyfjordeninvuono (2005) sekä Struven ketju (2005).

Pääsy maailmanperintöluetteloon ei muuta nykyisen politiikkaan ja hallintoon sisältyvää sektorirajat ylittävää vastuuta. Kaikkia maailmanperintökohteita suojellaan lailla. Kohteen erityispiirteistä riippuen joitakin maailmanperintökohteita suojellaan kulttuuriperintölain ja/tai luonnonmonimuotoisuuslain perusteella, ja muita kohteita suunnittelu- ja rakennuslain perusteella.

Useita erityisen arvokkaita maatalousmaisemia on myös otettu suojelun piiriin, jotta merkittävät kulttuuriympäristöt voidaan turvata ja luonnon monimuotoisuuden katoaminen pysäyttää järkevän maisemanhoidon avulla. Tämä on toteutettu ympäristö- ja maatalousviranomaisten yhteistyön tuloksena.

Vuonna 2009 valittiin 20 tällaista maatalousmaisemaa, yksi kustakin läänistä, ja vuonna 2010 joukkoon lisättiin vielä kaksi maisemaa. Tavoitteena oli valita kaikkialta Norjasta edustava otos maatalousmaisemista, jotka ilmentävät erityisiä luonto- ja kulttuuriarvoja ja joita on realistista hoitaa pitkällä aikavälillä. Kohteita hoidetaan paikallisella tasolla, ja maanomistajat ja kunnat osallistuvat työhön merkittävästi. Toistaiseksi kokemukset ja pa-laute ovat olleet myönteisiä.

Sidosryhmät mukaan suunnitteluun

National Tourist Routes hankkeen rahoittaa pääasiassa valtio. Hankkeen tavoite on suunnitella näköala- ja le-vähdyspaikkoja tiettyjen, merkittäviä maisemallisia elementtejä sisältävien upeiden maisemareittien varrelle. Hanke on Norjan suosituimpia julkisia maisemahankkeita, ja se on lisännyt tietoisuutta nykyarkkitehtuurista olen-naisena osana maisemaa sekä julkisten ja yksityisten rakennusten yleisesti ottaen korkeasta tasosta.

Suunnittelijoiden kohtaamat haasteet ovat ilmeisiä etenkin silloin, kun suuria alueita muutetaan uudensiksi käyttötarkoituksiin. Oslossa sijaitsevan Bjørvikan alueen valtava, uuden oopperatalon ympärille rakentuva kehi-tys on hyvä esimerkki tästä. Kansalaiset vaativat uusien kehityshankkeiden olevan entistä läpinäkyvämpiä ja ha-luavat osallistua suunnitteluprosessiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Samalla vaaditaan, että uuden kehityshankkeen visuaalinen vaikutus maisemaan esiteltäisiin jo ennakkoon. Kun rakennuksia jo pystytetään ja yleisö voi nähdä suunnittelupäätösten tulokset, on liian myöhäistä keskustella niistä.

Jos ihmiset halutaan saada osallistumaan maankäytön suunnitteluun entistä enemmän, kaikilta sidosryhmiltä vaaditaan entistä enemmän tietoisuutta aiheesta sekä yhtenäistä suunnittelun ja rakentamisen lähestymistapaa. Uskomme, että tämä vaatii maiseman ominaisuuksien ymmärtämistä riippumatta siitä, koskevatko suunnitelmat kaupunki- vai maalaismaiseman kehittämistä. Tämän vuoksi olemme kehittäneet kansallisille elimille, lääneille ja kunnille suunnittelutyökaluja maiseman arvioimista varten.

Suuret liikenne- ja energiahankkeet tekevät maiseman laadun säilyttämisestä usein haastavaa

Hyvä esimerkki tällaisiin haasteisiin vastaamisesta on suunnitelma, jossa parannettiin Mjøsa-järven ympärillä ja Ulvinin kulttuurimaiseman halki kulkevan E6-tien ja Dovrebanenin rautatien osuutta. Useat paikalliset ja alu-eelliset viranomaiset vastustivat alkuperäistä suunnitelmaa maiseman ja paikallisten ympäristöarvojen konfliktin takia. Ympäristöministeriölle esitettiin useita vaihtoehtoisia suunnitelmia, ja lopulta hyväksyttiin suunnitelma E6-tien ja rautatien viemisestä tunnelien kautta Ulvinin maatilamaiseman alle. Juuri tämän suunnitelman hyväksymisen sen korkeista kustannuksista huolimatta on osoittanut, miten tärkeää on käyttää hyviä suunnittelutyökaluja, jotka pystyvät paljastamaan eturistiriitoja, ja käyttää näitä työkaluja jo suunnitteluprosessin varhaisessa vaiheessa, jotta ongelmiin voidaan puuttua tehokkaasti.

Norjaan suunnitellaan parhaillaan useita tuulipuistoja eri alueille. Tuulipuistot vaikuttavat usein merkittävästi maisemaan. Listan tuulipuisto Farsundissa Etelä-Norjassa on hyvä esimerkki erityisen hankalasta tapauksesta. Tavoitteena oli rakentaa korkeintaan 34 tuulivoimalan tuulipuisto, jonka asennettu teho olisi jopa 102 MW. Länsi-Agderin läänin maaherra ja Länsi-Agderin lääninhallinto vastustivat hanketta, mutta vaikka hankkeen vaikutukset maisema-arvoihin oli dokumentoitu hyvin, ympäristöministeriö hylkäsi vastalauseet. Tapaus osoittaa, miten

Kuva 4. Hitran tuulipuisto. Kuva: Ina Rognerud, MD.

tärkeää on saada kattava yleiskuva kunkin maiseman arvoista niin kansallisella kuin alueellisellakin tasolla, jotta mittavia hankkeita ei sijoiteta maisemallisesti arvokkaille alueille.

Tällaiset tapaukset osoittavat, miten paljon maiseman merkitys ihmisille ja tuulipuistojen kaltaisten kehityshankkeiden visuaaliset vaikutukset heihin saattavat erota toisistaan. Toisten on mahdotonta hyväksyä tuulivoimaloiden pystyttämistä luontoon, kun taas toisten mielestä tuulipuisto on mielenkiintoinen lisä maisemaan.

Vaikka vuoden 2008 suunnittelu- ja rakennuslain suunnittelusäädökset eivät koske merkittäviä voimansiirtolinjoja, niiden vaikutusten arviointia koskevia sääntöjä on kuitenkin noudatettava. Tämä tarkoittaa, että sidosryhmiä ja asianmukaisia viranomaisia on kuultava. Siman ja Samnangerin välinen voimalinja Hardangerin kunnassa nousi otsikoihin kesällä 2010 sen mahdollisten Hardangerinvuonon maisemaan ja matkailuun kohdistuvien vaikutusten vuoksi. Tämä herättääkin kysymyksen siitä, ovatko maiseman arvojen tutkimisen ja arvioimisen menetelmät tarpeeksi hyviä. Kuinka paljon ihmiset ovat valmiita maksamaan maisemansuojelusta? Turvataanko kansalaisten ja sidosryhmien osallistuminen prosessin aikana?

Lisää työkaluja helpottamaan maisemien tunnistamista ja arviointia

Kun kiinnostus maisemaa kohtaan kasvaa, tarvitaan entistä yksityiskohtaisempaa tietoa maisemasta ja suunnitelmien vaikutuksista maisemiin. Tarvitaan entistä parempia työkaluja maiseman tunnistamiseen ja analysointiin niin yhtenäisenä kokonaisuutena kuin sen erilaisten luontoon, kulttuuriin, tilaan ja visuaalisiin ulottuvuuksiin liittyvien elementtien suhteen. Työkalujen on sovelluttava niin paikalliseen kuin alueelliseenkin maankäytön suunnitteluun, vaikutusarviointien suorittamiseen sekä maiseman haavoittuvuuden ja mukautumiskyvyn arviointiin. Tällaisten työkalujen kehittäminen onkin olennainen osa työtä, jota teemme noudattaaksemme eurooppalaisen maisemayleissopimuksen velvoitteita. Ympäristöministeriö onkin antanut tukea useille kuntien, läänien ja virastojen koordinoimille maisemakehityshankkeille.

Telemarkin läänissä on laadittu strategia Telemark-joen kehittämiseksi kansallispuistoksi. Yksi strategian päätoivoitteista on tunnistaa maisema-arvoja, joita voidaan hyödyntää matkailun edistämiseksi, kaupallisessa toiminnassa ja asutusratkaisuissa.

Lisäksi ympäristöministeriö laatii parhaillaan ohjeita maisema-arvioinnin sisällyttämiseksi tulevien suunnitelmien ja hankkeiden pakolliseen vaikutusarviointiin. Vuoden 2008 suunnittelu- ja rakennuslaissa kiinnitetään paljon huomiota maisemaan paikallisen ja alueellisen suunnittelun tärkeänä osana.

Hordalandin läänissä Granvinin, Samnangerin, Sundin ja Lindåsın kunnat järjestivät yhteistyössä paikallisten asiantuntijoiden kanssa hankkeen maiseman sisällyttämiseksi kunnallisen suunnittelun tekijäksi. Hankkeessa kunnat tutkivat kunnallisen suunnittelun erilaisia lähestymistapoja maisema-asioihin. Hankkeiden loppupäätelmien mukaan maiseman arviointia tulisi pitää erottamattomana osana kunnallista suunnittelua ja maisema-analyysiä tulisi käyttää maisemanhoidon työkaluna sekä päätettäessä uusien rakennus- ja kehityshankkeiden sijainnista.

Norjan muinaismuistovirasto Riksantikvaren ja Norjan luonnonhoitodirektoraatti Direktoratet for naturforvaltning ovat julkaisseet maisemanhoito-ohjeita kunnallista suunnittelua ja vaikutusten arviointia varten. Ensimmäinen vaihe oli sopia yhteisestä maisema-analyysin lähestymistavasta, jossa painotettaisiin seuraavia pääkohtia: maisema-arvojen kuvaus, tulkinta ja arviointi. Työn tuloksena syntynyt raportti käytetään perusasiakirjana. Lisäksi on laadittu kaksi ohjeistoa seuraavista erityisteemoista: tuulipuistojen perustaminen (yhteistyössä Norjan vesistö- ja energialaitos NVE:n kanssa) ja maiseman arviointi kunnallisessa suunnittelussa. Kunnallisen suunnittelun maisemanarviointiohjeita kokeillaan parhaillaan Lyngenin ja Nordreisan kunnissa Tromssan läänissä.

Jälkimmäisten ohjeiden tavoite on antaa objektiiviset, todistettavat kriteerit maiseman arviointia varten. Ohjeita laadittaessa haluttiin korostaa, että kulttuurisille piirteille on annettava sama painoarvo kuin maanmuodoille, vesistön piirteille, kasvillisuudelle, maankäytölle, rakennuksille sekä tilaan liittyville ja visuaalisille tekijöille. Tuulivoimaa koskevat ohjeet on tarkoitettu käytettäväksi kaikissa tuulivoimahankkeiden vaikutusten arvioinneissa. Ohjeita testataan parhaillaan viidessä pilottihankkeessa. Loppuraporttia ei ole vielä julkaistu, koska arvioinnin tuloksia ei ole vielä saatavilla.

Ympäristöministeriö on lisäksi käynnistänyt hankkeen, jossa tutkitaan maiseman tunnistamista mittakaavalla 1:50 000. Pilottihankkeen raportti ”Landscape identification in Norway. Methods and strategies” (suom. Maisemantunnistus Norjassa: menetelmiä ja strategioita) osoitti, että metodologista kehitystä ja järjestelmällistä, koko

Kuva 5. Vegan saaristo on Norjan ainoa kulttuurimaisemaksi luokiteltu maailmanperintökohde. Kuva: Elisabet Haveraaen.

maan kattavaa kartoittamista tarvitaan ja että käytännön tunnistusmenetelmiä on kehitettävä. Uutta menetelmää kokeiltiin Nordlandin läänissä syksyllä 2011, ja sen toimivuutta arvioidaan parhaillaan. Hordalandin läänin hanke maiseman ottamiseksi kunnallisen suunnittelun yhdeksi tekijäksi vietiin päätökseen vuonna 2010. Hankkeesta saatiin useita merkittäviä tuloksia. Hankkeessa havaittiin, että maisema-analyysin käyttö suunnittelussa lisäsi kunnan poliitikkojen ja hallinnon sekä kuntalaisten tietämystä maisemasta merkittävästi. Tietoisuus maisemiarvoista ja luonnon- ja kulttuuriperinnön tärkeydestä oli välttämätöntä, jotta voitiin saavuttaa hyviä tuloksia. Lisäksi tämän havaittiin lisäävän kunnallisten maisemansuojeluohjeiden käyttöönottamisen poliittista kannatusta kehityshankkeissa. Tämä puolestaan on tehnyt päätöksentekoprosesseista entistä ennustettavampia ja tarjonnut järkevät puitteet maankäytön suunnittelulle.

Loppupäätelmät

Rohkaisevista tuloksista huolimatta kaikki hankkeet ovat paljastaneet, että ohjausta ja tarkempia ohjeita todella tarvitaan. Maiseman käsite on helppo ymmärtää yleisellä tasolla, mutta käsitteen laajuuden vuoksi sitä on hankala soveltaa konkreettisiin toimenpiteisiin. Nykyisessä maisematietämyksessämme ja -osaamisessamme on vielä paljon parannettavaa.

Jotta voisimme panna eurooppalaisen maisemayleissopimuksen kokonaisvaltaisesti täytäntöön, meidän olisi tehtävä entistä enemmän yhteistyötä paikallisen ja alueellisen suunnittelun ja hankkeiden kesken. Samalla meidän on pyrittävä lisäämään kapasiteettiamme kaikilla tasoilla.

SAAMELAISPORONHOITAJAN KULTTUURINEN MAISEMA: MUISTOT, AISTIT JA ETIIKKA

Marie Roué

Tämä on meidän maamme

kotimme

elämämme

Nils-Aslak Valkeapää

(kääntäjän suomennos englannista tätä julkaisua varten)

Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen 5. artiklan mukaan sopimuspuolet sitoutuvat ”tunnustamaan lainsäädännössään maisemat olennaiseksi osaksi ihmisten ympäristöä, yhteisen kulttuuri- ja luonnonperinnön monimuotoisuuden ilmentymäksi ja identiteettinsä perustaksi”. Tällaisenaan maisemayleissopimus tarjoaa meille melkoisen haasteen ymmärtää kansojen ja erityisesti alkuperäiskansojen maisemien erityispiirteitä heidän maailmankuvansa kautta. Haaste on mittava, koska alkuperäiskansojen kulttuuri eroaa valtavirtakulttuurista ja koska luonto ja maisema ovat olennainen osa alkuperäiskansojen hyvinvointia. Tämä pätee myös Pohjois-Kalotilla neljän valtion alueella eläviin saamelaisiin, joiden maa-alueita ei vielä ole tunnustettu selkeästi. Esittelen nyt saamelaisten näkökulman saamelaismaisemaan Ruotsin Jokimukan kunnan (Jokkmokk) alueelta keräämiä tietoja perusteella. Työskentelin Jokimukassa saamelaisporonhoitajien parissa kesällä ja talvella vuosina 2008–2011. Hyödynnän lisäksi varhaisempaa Norjan Kautokeinin saamelaisten parissa tehtyä työtä vuosilta 1969–1980.

Onko olemassa saamelaismaisemaa? Tilasta paikkaan

Maisema-asiantuntija Augustin Berque erottaa toisistaan nk. maisemalliset kulttuurit, kuten Kiina, Japani tai renessanssin jälkeiset länsimaat, nk. maisemattomista kulttuureista. Maiseman olemassaoloa kulttuurissa todistetaan neljän kriteerin avulla: (i) maisemalle on olemassa jokin tietty sana, (ii) kulttuurissa on maisemaa kuvaavaa kirjallisuutta, (iii) maisema esitetään kulttuurissa kuvallisesti ja (iv) kulttuurissa on rakennettu puutarhoja. Tämä kahtiajako maisemallisten ja maisemattomien kulttuurien välillä muistuttaa varhaisempaa elitististä Kulttuurin käsitettä. Isolla alkukirjaimella kirjoitettuna Kulttuuri on länsimainen käsite, jolla tarkoitetaan eliitin kirjoitettua ja koodattua kulttuuria. Kulttuuri voidaan kuitenkin ymmärtää myös kaikkia yhteiskuntaryhmiä koskevana käsitteenä, joka ei rajoitu pelkästään nk. suuriin kulttuureihin. Antropologien määritelmän mukaan kulttuuri tarkoittaa tiettyä elämäntapaa ja maailmankatsomusta. Samalla tavoin kuin antropologit ovat laajentaneet kulttuurin käsitettä, mekin esitämme nyt, että saamelaismaisema on olemassa.

Etsittäessä teoreettista perustaa avuksi alkuperäismaiseman tunnustamiseen on käännäytävä fenomenologian puoleen. Jo vuonna 1927 Martin Heidegger kiinnitti huomiota sellaisiin merkittäviin käsitteisiin kuin täällä-olo (Dasein) ja maailmassa-oleminen (In-der-Welt-sein). Sen sijaan, että maisema ymmärrettäisiin neitseellisenä ja objektiivisena tilana pikemmin kuin subjektiivisena tilana, meidän on käsitettävä maiseman merkitys paikkana: jonkun paikkana, joka voidaan ymmärtää vain tämän henkilön kokemuksen ja muistojen kautta. Tässä mielessä saman tilan jakavat ryhmät eivät välttämättä jaa samaa paikkaa. Jos argumentti viedään vieläkin pidemmälle,

voidaan ajatella, että jokaisella on omanlaisensa paikkojen tai paikan tuntu, joista he muodostavat oman maisemakäsityksensä. Antropologi Tim Ingoldin teos *Temporality of Landscape* perustuu Heideggerin asumisen (*Wohnen*) käsitteen uudelleentulkintaan. Ingoldin mukaan maisema on maailma sellaisena kuin siinä asuvat, sen paikkoja asuttavat ja sen paikkoja yhdistäviä polkuja kulkevat sen tuntevat. Tällainen maisemakäsitys ymmärretään myös eräänlaisena sisällyttämisen ilmiönä, jossa maisema havaitaan kehon kaikkien aistien kautta. Fenomenologinen maisemakäsitys oikeuttaa sisäisen eli ns. emic-tason kuvauksen pikemminkin kuin ulkopuolisen eli nk. etic-tason kuvauksen aisteja herättelemällä (Buttimer 1980).

Kulttuurimaiseman käsite

1900-luvun alussa syntynyt käsite kulttuurimaisema on alun perin saksalaisten historioitsijoiden ja ranskalaisten maantieteilijöiden luoma. Vuonna 1992 kulttuurimaisema tunnustettiin Unescon maailmanperintösopimuksessa uudeksi kategoriaksi, jossa maisema on syntynyt ihmisen ja luonnon yhteisvaikutuksesta. Tätä uutta kategoriaa, joka sisältää länsimaisen luonnon ja kulttuurin kahtiajaon ja tunnustaa, että yhteisöt muokkaavat ympäristöään ja ympäristö yhteisöjä, sovellettiin ensi kertaa erääseen alkuperäismaisemaan. Vuonna 1993 Uudessa-Seelannissa sijaitseva Tongariron kansallispuisto luokiteltiin kulttuurimaisemaksi tunnustuksena alueen vuoriston suuresta henkisestä merkityksestä maoreille. Myös Eurooppalainen maisemayleissopimus on ottanut käyttöön tietyn kansan maiseman tunnustamisen ja vienyt käsitteen pidemmälle määrittelemällä, että ”maisema tarkoittaa aluetta sellaisena kuin ihmiset sen mieltävät, ja jonka ominaisuudet johtuvat luonnon ja/tai ihmisen toiminnasta ja vuorovaikutuksesta” (Euroopan neuvosto, 2000).

Se, ettei luontoa enää käsitetä vain neitseellisenä erämaana ja että maisema ymmärretään vuosisatojen myötä ihmisten kanssa vuorovaikutuksessa muuttuvana ulottuvuutena, on jo sinänsä merkittävä saavutus. Näistä edistysaskelista huolimatta voidaan pohtia, voidaanko kulttuurimaiseman kategoriaa kuitenkaan sellaisenaan täysin soveltaa alkuperäiskansojen maailmankuvaan. Etsiessämme vastausta tähän kysymykseen tutustumme Ruotsissa Laponian alueella asuvien saamelaiden elinolosuhteisiin. Laponia on Unescon maailmanperintöluetteloon kuuluva kulttuuri- ja luonnonperintökohde.

Laponia: maisema ilman ihmisen jälkiä

Pitkän konfliktijakson jälkeen Laponia-prosessi on vihdoinkin saatu onnistuneesti päätökseen. Lopputulos antaa niin valtiolle kuin saamelaisillekin toivoa alueen entistä paremmasta hallinnosta ja alueen johtamisesta yhdessä. Vaikka Ruotsi alun perin esittelikin Laponian alueen kulttuuri- ja luonnonperintökohteena, sitä pidetään nykyisin kulttuurimaisemana. Varhaiset kuvaukset alueesta korostavat sen usean tuhannen vuoden historiaa saamelaisten asuinpaikkana. Esihistorian ja historian korostaminen saamelaisten maankäyttö ja -asuttamisoikeuksien perustelemissa on tärkeää, mutta tällainen lähestymistapa saattaa johtaa ulkopuolisia sekä nykyisaamelaiskulttuuria tuntemattomia harhaan vihjaamalla, ettei nykyisten saamelaisten suhde alueeseen ole yhtä läheinen kuin saamelaisten esi-isien suhde.

Myös Unescon maailmanperintösopimus korostaa ihmisen historian merkitystä. Painotus saattaa johtua siitä, että kulttuurimaiseman käsitettä ovat perinteisesti tutkineet ja käyttäneet pääasiassa arkeologit. Antropologit ja sosiologit ovat tunnistaneet käsitteen merkityksen vasta paljon myöhemmin. Siihen, miten Laponian alue aluksi esitettiin, on saattanut vaikuttaa myös se, että ensimmäisen Laponian maailmanperintöluetteloon ottamisen oikeuttavan asiakirjan valmisteli nimenomaan saamelainen arkeologi.

Staloluokassa asuvalle saamelaisnaiselle kotialueen nimeäminen Unescon maailmanperintökohteeksi ei välttämättä tunnu järkevältä. Hän muistaa, miten äiti näytti hänelle paikan, jossa hänen isovanhemmillaan keran oli leiri. Myöhemmin nainen ei yrityksistään huolimatta kyennyt löytämään paikkaa uudelleen. Naisen mielestä se, että alueen viranomaiset ja ohjelmat etsivät historiallisia todisteita saamelaisasutuksesta, osoittaa täydellistä kulttuurista väärinkäsitystä. Siinä missä länsimainen kulttuuri yrittää todistaa jonkin alueen asutuksen kulttuurin fyysisten jäänteiden avulla, saamelaiset ovat aina pyrkineet olemaan jättämättä jälkiä asutuksestaan maisemaan. Nämä kaksi filosofiaa ja etiikkaa voisivat tuskin olla kauempana toisistaan. Nainen kysyi: ”Mikä on

tällaisten nimitysten tarkoitus?” Nainen esitti spekulatiivisen ja humoristisen hypoteesin, jonka mukaan ehdotuksen tekijät halusivatkin itse asiassa suojella maisemaa itseltään, omilta valtavilta kaivoksiltaan ja jättimäisiltä padoiltaan. ”Me saamelaiset emme ole kuormittaneet maisemaa, jossa olemme eläneet vuosisatojen ajan, joten emme tarvitse tällaisia suojeluohjelmia”.

Törmäsin samantapaisiin reaktioihin tehdessäni vesivoimalaitosten ja suurten patohankkeiden yhteiskunnallisiin ja ympäristöllisiin vaikutuksiin liittyvää työtä cree-intiaanien parissa James Bayssä Quebecissä. Kun cree-intiaaneja pyydettiin todistamaan asutushistoriansa alueella, he vastasivat esittelemällä oman filosofiansa. Kun cree-perhe purkaa kesä- tai talvileirinsä, se siivoaa koko alueen. Tavoitteena on, ettei alueelle jää ainoatakaan jälkeä leiristä. Maahan ei saa jättää mitään. Eläinten kaikki osat hyödynnetään, koska vanhoja shamanistisia uskomuksia kunnioitetaan edelleen. Eläimiä ei pidetä saaliina, vaan ne tarjoavat itsensä metsästäjälle niin kauan kuin metsästäjä suhtautuu niihin kunnioittavasti. Saamelaisilla on samantapainen henkinen tausta, ja vaikka saamelaiset käännyttiin kristinuskoon melko aikaisin, he ovat säilyttäneet perinteisen etiikkansa ja perinteiset arvonsa. Kaikki poronhoitajat tietävät, että onnistuminen ja epäonnistuminen poronhoidossa liittyy siihen, miten itse käyttäytyy, sekä siihen, miten suhtautuu poroihin ja yleisemmin koko ympäröivään maailmaan.

Saamelaisten henkinen kulttuuri ja maisema

Berquen kriteerien mukainen henkinen kulttuurin käsite löytyy saamelaiskulttuurissa kielestä ja lauluista. Saamen kieli tunnetaan varsin laajasta lunta ja jäätä kuvaavasta sanastostaan, jonka ansiosta kielen puhujat voivat analysoida näiden elementtien muutoksia talvella varsin yksityiskohtaisesti (Magga 2006). Italialaisessa ja kiinalaisessa kulttuurissa maisema sosiaalisena konstruktiona ilmenee maalausten, kirjojen ja puutarhojen eli visuaalisten käsitteiden kautta, kun taas saamelaisyhteiskunta ilmaisee maisemakäsityksensä yhteisen suullisen kulttuurin välityksellä. Perinteiset saamelaislaulut (*juoigo*) eli joiut herättävät henkiin ja kuvailevat erityisiä paikkoja synnyttämällä kuvia laulajien ja kuulijoiden mieleen. Joiut puukevat runolliset kuvat ihmisistä, paikoista ja protokista – niiden värit, liikkeet ja äänet – lauluksi ja sanoiksi. Saamelaisrunous ja -kirjallisuus ovat nyt otaneet ikään kuin saman roolin nyky-yhteiskunnassa. Toinen kulttuurinen piirre, jota on jo tutkittu kattavasti eikä sitä siksi käsitellä tässä sen kummemmin, on saamelaisten pyhät paikat eli seidat, jotka ovat maiseman kannalta erittäin merkittäviä paikkoja. Japanilaisessa puutarhassa luonto luodaan tuomalla puutarhaan huolellisesti valittuja kiviä purosta, kun taas saamelaiset antavat pyhän merkityksen kivimuodostelmille tai luonnonelementeille, joita he kohtaavat liikkueessaan maiseman halki vuodenaikojen mukaan.

Jään ja lumen dynaaminen maisema – saamelaisten ekologinen tieto

Talvinen maisema on muita maisemia selkeämmin erilainen kunkin katsojan mielestä. Ei-saamelaiset saattavat nähdä vain poroja liikkumassa lumipeitteisessä maastossa. Jään ja lumen läpikotaisin tuntevat saamelaiset poronhoitajat, joiden rikas kieli taipuu moniin lumen ja jään ilmaisuihin, eivät kuitenkaan koskaan näe pelkkää lunta. Esimerkiksi käsite *oppas* tarkoittaa koskemattonta lunta, jota porot tarvitsevat läpi talven (Roturier ja Roué 2009), kun taas *éiegar* tarkoittaa porojen tallaamaa ja kaivamaa lumikenttää (Nielsen ja Nesheim, 1979). Porot eivät enää voi laiduntaa jälkimmäisellä alueella, sillä lumi on pakkautunut liian tiiviiksi, jotta porot pystyisivät kaivamaan jäkälää sen alta. Kun uusi lumi peittää tällaisen alueen, se saattaa tietämättömästi tarkkailijasta näyttää koskemattomalta lumikentältä. Saamelaisille ja poroille alue on kuitenkin edelleen *éiegar* ja siksi hyödytön. Niinpä porojen on lähdettävä alueelta ja löydettävä uusi *oppas*. Saamelaisten porot liikkuvat talvisin oppakselta toiseen, jättäen jälkeensä *éiegarin*.

Toinen tärkeä saamelaiskäsite on *guohtun*. Käsitettä ei ole helppo käänntää, sillä se sisältää useita merkityksen tasoja. Kun saamelaiset puhuvat ruotsia, he käyttävät käsitteestä sanaa *bete*, joka tarkoittaa laidunta. *Beten* merkitys on kuitenkin saamenkielistä käsitettä suppeampi: *bete* tarkoittaa vain paikkaa, jossa on laidunnettavaksi sopivaa kasvillisuutta. Saamelaisten määritelmä käsitteelle *guohtun* liittyy kuitenkin myös laidunten soveltavuuteen nimenomaan porojen laidunalueeksi. Kun lumi ensin sulaa talvella tai keväällä lämpimän sään

tai sateen vaikutuksesta ja jäätyy sitten kovettaen lumen pinnan kantavaksi, porot eivät pääse laiduntamaan alueella. Näissä olosuhteissa hyvä *guohtun* saattaa yhden yön aikana muuttua huonoksi *guohtuniksi*. Hyvä *guohtun* ei siis tarkoita ainoastaan paikkaa, jossa on tarpeeksi jäkälää poroille, vaan myös sellaista paikkaa ja aikaa, jolloin jäkälä on porojen saatavilla. Tällainen saamelaiskäsite on monitasoinen, ja se liittyy niin paikkaan, aikaan kuin saatavuuteenkin. Paradoksaalista kylläkin, kun kova jääkuori peittää alleen hyvin jäkälää kasvavat laidunmaat, parhaita laidunmaita ovatkin yleensä huonoina laitumina pidetyt alueet, joilla on vain vähän jäkälää soisella maaperällä. Tästä syystä saamelaisporonhoitajat vastaavatkin usein hyvän laidunmaan ominaisuuksia kysyttäessä ulkopuolisten harmiksi sanoilla ”se vähän riippuu”; ulkopuoliset kun eivät voi ymmärtää saamelaismaiseman monimuotoisuutta ja vaihtelua.

Maisema kaikille aisteille

Millainen on kaunis maisema, *čappa etnam*? Kaunis maisema voidaan kuvailla sellaisen sosiaalisen ryhmän yhteisten arvojen ja muistojen kautta, joka käyttää saamen kielen rikasta geomorfologista sanastoa maanmuotojen kuvaamiseen tai erilaisen lumen ja jään luokitteluun. Lisäksi kaunis maisema liittyy saamelaiseen paikannimistöön, jossa pelkillä nimillä kerrotaan paikallisia tarinoita ja tiettyihin paikkoihin liittyviä myyttejä sekä pidetään hengissä muistoa heistä, jotka joskus asuttivat aluetta. Kyse on kuitenkin myös henkilökohtaisemmasta maisemasta. Paikallisella ryhmällä saattaa olla paljonkin yhteistä tietoa ja historiaa, mutta yksilö on aina ainutlaatuinen. Pyrimme tässä välittämään nämä kaksi merkitystä meille kokemuksistaan kertoneiden saamelaisten sanoin, yksilöllisestä kokemuksesta yhteiseen kulttuuriseen perustaan.

Poronhoitajalle *etnam* tarkoittaa poronhoitajan aluetta eli paikkaa, jossa porot laiduntavat ja jonka poronhoitaja on yleensä perinyt vanhemmiltaan ja esi-isiltään. Poronhoitajalla saattaa olla eri *etnam* kesää, syksyä, talvea ja kevättä varten. Poronhoitaja voi myös viitata perinteisiin laitumiinsa käsitteellä *mina etnama* tai maahan, jossa hän on kasvanut, käsitteellä *baya sadan etnam*. Laponian konfliktin alkuvaiheessa saamelaiset perustivat yhdistyksen vastustaakseen valtion perinteistä top-down-hallintomallia ja ehdottaakseen omaa järjestelmäänsä Unescon maailmanperintäluetteloon lisätyn kotimaansa hallintoa varten. Yhdistykselle annettiin nimeksi *Saami etnam*, joka tarkoittaa saamelaisten maata tai aluetta.

Staloluokta on monien mielestä Ruotsin kaunein järvi. Mutta erälle Jokimukassa asuvalle saamelaiselle, jonka täytyi nuorena monien muiden tavoin muuttaa perheensä kanssa Karesuvannosta, se on yhä ruma paikka:

”Synnyin Karesuvannossa tasaisella maalla. Rakastan sitä paikkaa ja sanonkin o dobbe èappe, siellä on kaunista! Ja sieltä (Karesuvannosta) kotoisin olevat sanovat, että täällä on rumaa.”

Miehelle kaunis maisema tarkoittaa maisemaa, joka tuo mieleen lapsuusmuistoja. Hän muistelee kaiholla aikaa, jolloin hän oli kuusi- tai seitsemänvuotias ja asui perheensä kanssa Karesuvannon alueella. Koko perhe liikkui token ja ajoporoina käytettävien kuohittujen urosporojen eli härkien mukana. Mies huudahtaa: ”Se oli niin kaunista!”

”Kaikki on nuorena kaunista. Me liikuimme token mukana. Kun illalla pystyimme telttaa, kuulumme porojen kellot teltan ympärillä.

Nukuimme todella hyvin. Joskus porot tulivat ihan teltan viereen ja kaapivat sen kangasta.

Aikamoisia kusikkaita. Meistä se oli hauskaa ja mukavaa. Lisäksi kuului kellojen ääni, koska joillakin härillä oli kello, ja tunnistimme härät kellojen äänen perusteella. Se oli kaunista.”

Miehen kuvaama kaunis maisema syntyy muistoista, tunteesta ja kaikkien aistien kautta saaduista havainnoista. Se kuvaa hyvinvoinnin tunnetta, jonka mies on kokenut lapsena maatessaan teltassa, aistien teltan tuoksuja ja kuunnellessaan poroja, jotka miltei koskettavat häntä. Muistot eivät perustu niinkään siihen, mitä mies lapsena näki, vaan siihen, mitä hän pystyi päättämään poroista tuttujen tuoksujen ja äänien perusteella. Lapsuuden tunteet ja havainnot säilyvät voimakkaina läpi elämän ja ehkä erityisesti silloin, kun joutuu jättämään kotimaansa ja muuttamaan uusiin maisemiin. Miehen tarina kertoo, että lapsuuden maisema liittyy meidän loppuelämäksemme synnyinpaikkaamme, vanhempiemme kotipaikkaan ja paikkaan, joka määrittää identiteettimme.

Mies kysyy kuitenkin itseltään, ovatko muistot vain naiiveja käsityksiä onnellisesta lapsuudesta tai nostalgista kaipausta idylliseen menneisyyteen 50 vuoden taakse. Pohdittuaan asiaa mies päättää, ettei kyse ole tästä, sillä myös ne saamelaiset, jotka olivat tuolloin jo aikuisia, muistelevat elämän tuolloin olleen hyvää. Miehen pohdinta viestii tietynlaisesta sekasorron tunteesta, jonka saamelaisen elämäntavan modernisoituminen on aiheuttanut.

Raito saamelaismaiseman symbolina

Mies muistelee toistakin merkittävää saamelaismaisemaa, raitoa. Raito tai raido tarkoittaa porojonoon valjastettuja, ahkioita vetäviä poroja. Muodostelmaa käytetään yleensä silloin, kun perhe tai ryhmä muuttaa yhdessä talvisaikaan. Kutakin ahkiota vetää salvottu poro eli härkä ja kussakin ahkiossa istuu ihminen. Ahkiot muodostavat yleensä pitkän jonon, johon kuuluvat myös telttojen, telttapaalujen ja muiden tarvikkeiden kuljettamiseen tarvittavat ahkiot. Vuosisatojen ajan kuva tästä ihmisen ja poron läheistä suhdetta kuvaavasta, todellisesta kulttuurimaisemasta on ollut kaiverrettuna saamelaismiesten vyöllä pidettävien puukkojen tuppiin.

Mies muistaa erään hetken, jolloin heidän raitonsa kohtasi toisen raidon. Yhdellä härästä oli sarvessaan valkoinen nauha, koska sen vetämässä ahkiossa kuljettiin hiljattain menehtyneen henkilön ruumista. Jo lapsena mies ymmärsi, että poro tapettaisiin matkan päätteeksi, sillä se ei enää soveltunut elävien käyttöön.

Muisto tuo esiin jotakin olennaista saamelaiskulttuurista: porot ja paimentolaiskansan sitoo yhteen syntymästä kuolemaan saakka pyhän maailmaan perustuva sanaton sopimus. Porojen vetämä ahkiojono eli raito, joka sitoo ihmisen ja eläimen yhteen pitkäksi, vaeltavan kansan maiseman läpi kulkevaksi ketjuksi, symbolisoi tätä arvojärjestelmää.

Olemme tarkastelleet aikuisen miehen tarinaa, jossa kertoja muistelee lapsuuttaan nostalgian ja tunteiden vallassa ja suree samalla modernisaation jalkoihin kadonnutta harmoniaa. Nuoremman, 1970-luvulla syntyneen poronhoitajan henkilökohtaiseen maisemaan kuuluu moottorikelkkojen haju ja melu, sillä hän on kasvanut niiden parissa. Nykyaikaiset joiut kertovat jostakin tietystä poronhoitajasta viittaamalla tämän moottorikelkan merkkiin ja rekisterikilpeen. Samalla tavoin nykysaamelaislasten koulussa tekemät piirustukset heijastavat nykyaikaa: poroja ajetaan helikoptereilla ja niiden sireeneillä, mikä varmasti herättää lasten mielissä myös mielikuvan amerikkalaisten televisiosarjojen poliisiautoista.

Saamelaisille tuntuu olevan ominaista heidän miltei rajaton kykynsä muuttua ja pysyä samalla uskollisena itselleen. He käyttävät yhä raitoja ja puhuvat härästä, mutta heillä on myös moottorikelkkoja. Saamelaiset muuttavat yhä edelleen tiiviisti yhdessä porojensa kanssa halki tuttujen, merkityksellisten paikkojen, joita nykyisin säestää moottorikelkkojen murina.

Arvot ja maailmankuva

Päätän tekstini suuren saamelaisrunoilija Nils-Aslak Valkeapään sanoin. Valkeapää puhuu saamelaiskodasta tai -laavusta (lavvu) teoksensa *Beaivi, áhèážan* (suom. Aurinko, isäni) runossa 61. Valkeapää vie meidät aistien, tuulen ja pilvien maailmasta henkiselle ja shamanistiselle matkalle:

tuuli

juttelee kodanlouteen kanssa

savuaukon poikki pilvi

tai se onkin laavu

lentämässä taivasta

pilviä laskettelemassa

katson alas taivaan mereen

- Nils-Aslak Valkeapää, teoksessa Aurinko, isäni (suom. Pekka Sammallahti)

Laavu kuljettaa meidät näkyväisen tuolle puolelle. Ihmiselämä esitetään kulttuuristen, luonnollisten ja henkisten elementtien kautta. *Lavvu*, koti, yhdistää runoilijan tuuleen, joka on *biegga olmai*, henki tai jumala perinteisessä saamelaisuskonnossa. Savuaukon kautta runoilijan henki, kuten *noaide* eli shamaani ennen häntä, jättää taakseen ihmisten maailman lentääkseen taivaalla, joka ylhäältä päin näyttäytyy meren kaltaisena.

Olemme pyrkineet osoittamaan, että vastoin Augustin Berquen ja muiden maisema-asiantuntijoiden näkemystä myös saamelaiskulttuuri on maisemakulttuuri. Maisema on olennainen osa saamelaisten kirjallisuutta, niin suullista joikuperinnettä kuin nykyrunoutta. Koska saamelaiset ovat paimentolaiskansaa, he eivät perusta paikallaan asuvien kansojen tapaan puutarhoja, jotka esittävät luontoa pienoiskoossa, vaan antavat luonnonelementeille merkityksen nimeämällä niitä ja määrittämällä merkittäviä paikkoja pyhiksi paikoiksi. Ingoldin tapaan kannatamme maisemäkäsitystä, joka lähtee siitä, että me olemme sidoksissa maailmaan, pikemminkin kuin erillään siitä (Ingold 2000:11). Tässä merkityksessä saamelaiset ovat meitä edellä.

Lähteet

- Berque, A. 1995. *Les raisons du paysage : de la Chine antique aux environnements de synthèse*. Paris: F. Hazan, s. 192.
- Fowler, P. J. 2003. *World Heritage Cultural Landscapes 1992-2002*, UNESCO: World Heritage Centre, s. 140.
- Heidegger, M. 1972. *Being and Time*, käännös Macquarrie ja Robinson, London: SCM Press,
- Ingold, T. 1993. *The Temporality of the Landscape*. *World Archaeology* 25, no. 2: 24–174.
- Ingold, T. 2000. *The Perception of the Environment: Essays on Livelihood, Dwelling and Skill*. London: Routledge.
- Magga, O.H. 2006. Diversity in Saami terminology for reindeer, snow and ice. In: Roué, M. (toim.), *Cultural Diversity and Biodiversity*, *International Social Science Journal* 187: 25–34.
- Nielsen, K. and Nesheim, A. 1979 [1932–1962]. *Lappisk (Saamisk) ordbok-Lapp Dictionary, I–V*. Universitetsforlaget, Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Oslo
- Roger, A. 1997. *Court traité du paysage*. Paris NRF
- Roturier, S. and Roué, M. 2009. Of forest, snow and lichen: Sa à mi reindeer herders' knowledge of winter pastures in northern Sweden, *Forest Ecology and Management* 258: 1960–1967.
- Valkeapää, N.A., 1994. *Trekways of the Wind*. Guovdageaidnu: DAT.
- Valkeapää, N.A., 1997. *The Sun, My Father*. Guovdageaidnu: DAT.

MAANKÄYTÖN SUUNNITTELU, POHJOINEN MAISEMA JA TUULIVOIMA

Timo Jokelainen

Vuonna 2009 julkaistu Suomen Tuuliatlas osoittaa, että tuulisimmat alueet Suomessa ovat merellä. Merelle rakentaminen ei ole helppoa. Vaihtelevat jääolosuhteet, rakentamisesta aiheutuvien ympäristövaikutusten arvaamattomuus ja taloudellinen kannattavuuden epävarmuus siirtävät tuulivoimatoimijoiden katseet myös muille alueille. Jos merelle ei päästä, niin seuraavana vuorossa ovat merenrantojen hyvätuuliset maa-alueet. Rannoilla maalle on paljon muutakin käyttöä, joten tuulipuistoja suunnitellaan merialueiden ja rannikon ohella myös sisämaahan sijoitettaville lakialueille.

Kansallisten tavoitteiden mukaisesti tuulivoimalla tuotetun kokonaistehon tulisi nousta nykyisestä noin 200 megawattista vuoteen 2020 mennessä noin 2500 megawattiin. Tämä tarkoittaa noin 800 kolmen megawatin tuulivoimalan rakentamista 10 vuoden aikana. Nykyinen rakentamisvauhti ei johda tavoitteeseen, joten jos tavoitteisiin aiotaan päästä, tulevina vuosina tuulivoimarakentamisen määrän tulee lisääntyä suuresti. Asiassa tulee kiire.

On menossa tuuliryntäys

Tuulivoimahankkeita on runsaasti käynnissä ympäri Suomea. Pääosin ne keskittyvät merialueille ja rannikon läheisyyteen, mutta sisämaankin hankkeita on kymmeniä. Hankkeiden kokonaismäärä on huomattavasti suurempi, kuin tuulivoimatuotannolle kansallisesti asetetut tavoitteet. Maaliskuussa 2011 julkisesti vireillä olevia hankkeita oli 6300 MW:n edestä. Kun lisäksi tiedetään, että julkistamattomia hankkeita on paljon, niin voidaan puhua tuuliryntäyksestä, jossa tuulivoimatoimijat varaavat alueita tuulivoimatuotannolle. Investointipäätöksen aika tulee myöhemmin.

Tuulivoimahankkeiden toteuttamisedellytykset riippuvat monista seikoista. Tärkein on tuulisuus, mutta sen lisäksi tarvitaan riittävän lyhyet sähkönsiirtoetäisyydet ja edulliset liittymismahdollisuudet kantaverkkoon. Myös muu infrastruktuurin, kuten tiestön tulee tukea hanketta. Luonnonympäristöön, kulttuuriympäristöön ja maisemaan liittyvät arvot ovat nekin osaltaan ohjaamassa hankkeiden sijoittumista, kuten myös hankkeen maakunta-kaavalliset edellytykset.

Nykyinen tilanne, jossa kovalla kiireellä kilpaillaan tuulisimmista ja muuten edullisista paikoista, on johtamassa tilanteeseen, jossa tuulivoimahankkeet ohjautuvat kokonaisuuden kannalta aika hallitsemattomasti. Suunnitelmattomuudella voi olla ikäviä seurauksia esimerkiksi Lapin matkailulle.

Kaavoitusta tarvitaan ja ajoissa

Maankäyttö- ja rakennuslain mukainen suunnittelujärjestelmä koostuu kolmesta kaavatasosta – maakunta-, yleis- ja asemakaava – ja niiden yläpuolella olevista valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista. Kaikilla kaavatasoilla ja myös valtakunnallisilla alueidenkäyttötavoitteilla on oma roolinsa tuulivoimahankkeissa.

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaan maakuntakaavoituksessa on osoitettava tuulivoiman hyödyntämiseen parhaiten soveltuvat alueet. Tuulivoima maakunnallisessa suunnittelussa ei ole uusi asia Lapissa. Lapin maantieteellisen laajuuden takia maakuntakaavaa on laadittu viidessä osassa, joten maakuntakaavat ovat eri-ikäisiä. Vanhimmissa maakuntakaavoissa tuulivoima-alueita ei ole osoitettu ja uudemmissakin tuulivoima-alueiden osoittaminen ei vastaa niitä tavoitteita, joita tuulivoimarakentamisessa nykyään on. Asian osittaiseksi korjaamiseksi osassa Lappia tehdään parhaillaan ympäristöministeriön rahoittamaa tuulivoimaselvitystä, jonka tuloksia hyödynnetään tulevissa maakuntakaavoissa ja voidaan tietyin varauksin hyödyntää myös kuntakaavoituksessa tuulivoimaa ohjaavan maakuntakaavan puuttuessa. Toiveissa on, että tuulivoimatuotannolle parhai-

Kuva 1. Maankäyttö- ja rakennuslain mukainen alueiden käytön suunnittelujärjestelmä.

osalla kaavoitus on menettely, jonka avulla tuulivoimalle etsitään vähiten haitallinen sijainti ja muoto sekä yhteen sovitetaan erilaiset maankäytölliset tarpeet. Itse asiassa on vaikea nähdä tilannetta, jossa tuulivoimarakentamisessa voitaisiin onnistua ilman kaavojen ohjaavaa, osallistavaa ja ratkaisut sitovaa vaikutusta. Nykyiset voimalat ovat 150 metriä korkeita ja uusien ristikkorakenteisten lavat kurkottelevat jopa 200 metriin. Maisema muuttuu hyvin laajalla alueella ja varsinkin muuta maastoa korkeammille lakialueille rakennettaessa. Maakuntakaava ylikunnallisena suunnittelutasona on välttämätön ratkaistaessa maakunnallisesti ja valtakunnallisesti merkittävien tuulivoima-alueiden sijoittumista. Jopa valtakunnalliselle tuulivoimatuotannon sijaintitarkeksellulle voisi olla tarvetta.

Kuva 2. Ajoksen tuulivoimala Kemi-Tornion lentokentälle laskeutuvasta lentokoneesta kuvattuna. Takana Karsikkoniemi. Kuva: Timo Jokelainen

ten soveltuvat alueet kartoittava selvitystyö voisi laajentua kattamaan koko Lapin alue. Tuulivoimarakentamista tulee ohjata myös maakuntakaavaa tarkemmanasteisella kaavalla. Tänä vuonna maankäyttö- ja rakennuslakiin tehdyn muutoksen mukaan yleiskaavan perusteella voidaan tietyn edellytyksin myöntää suora rakennuslupa tuulivoimalalle. Se järkevöittää suunnitteluprosesseja. Lapissa laaditaan useaa uuden lain mukaista tuulivoimayleiskaavaa. Asemakaavaa tarvitaan jatkossakin esimerkiksi satama-alueilla ja mahdollisesti alueilla, joilla on paljon yhteen sovitettavia maankäyttötarpeita tai erityisen herkkiä ympäristöarvoja.

Tuulivoimahankkeiden

Tuulivoimarakentamisella moninaisia ympäristövaikutuksia

Tuulivoimaloiden ja niihin liittyvän infrastruktuurin rakentamisella on vähintään paikallisia vaikutuksia luonnon-ympäristöön. Tuulivoimalan pyörivät lavat saattavat olla surmanloukkuja varsinkin suurille petolinnuille, kuten norjalaisten kokemuksista tiedetään. Tutkittua paikallistietoa on kuitenkin vähän ja linnustovaikutukset tuntuvat ainakin Lapin hankkeissa hankalasti arvioitavilta. Maakotkareviirit, joita Lapissa on satoja, ovat vaikuttaneet tuulipuistojen osoittamiseen jo laadituissa maakuntakaavoissa, ja ovat vaikuttamassa myös käynnissä oleviin hankkeisiin etenkin Itä-Lapissa. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos on varoitellut merialueen tuulivoimarakentamisen riskeistä. Voimaloiden rakentaminen ja valmiit voimalat aiheuttavat muutoksia jäätilanteeseen, virtauksiin ja sedimentaatioon ja siten myös muihin luonnon prosesseihin.

Kuva 3: Tuulivoimala on hyvin suuri rakenne. Esimerkiksi sen perustuksiin menee noin 600 m³ teräs betonia. Myös asennuskenttä ja muu voimaloita varten rakennettava infrastruktuuri muuttaa alueen luonnonympäristöä suuresti varsinkin herkällä lakialueilla. Kuva: Timo Jokelainen.

Näyttäisi siltä, että luontovaikutuksiin liittyvää perustietoa ei kaikilta osin ole riittävästi. Kenen tehtävä on tuottaa tällaista tietoa ja millä aikataululla? Yleisiä selvitystarpeita kohdistuu myös ihmistoiminnan puolelle, kuten ilmapalvonnassa käytettävien tutkien osalta on tullut ilmi. Asiaa selvitetään VTT:n, Energiategollisuus ry:n ja Puolustusvoimien laatimassa hankkeessa, josta alustavia tuloksia on jo saatu.

Lapin alueella olevalle Perämerelle sijoittuvilla hankkeilla on vaikutuksia kalastuselinkeinoon, sisämaassa taas porotalouteen. Tarvitaan yhteen sovittavan suunnittelun mahdollistamaa vaikutusten lieventämistä. Lapissa on noussut esille ajatus tuulivoimaloiden haitallisesta vaikutuksesta matkailuun. Ohjelmalveluyrittäjien mukaan maisemassa näkyvät tuulivoimalat vähentävät alueen erämaamaisuutta ja siten haittaavat matkailuelinkeinon harjoittamista.

Julkisessa keskustelussa tuulivoimaloiden maisemavaikutus tuntuu olevan ylitse muiden ympäristövaikutusten. Jotta hankkeista tulee taloudellisesti kannattavia, voimalat pitää rakentaa mahdollisimman tuuliselle paikalle. Ne myös näkyvät kauas. Maisemavaikutusten lieventämisen mahdollisuudet esimerkiksi voimaloiden määrää vähentämällä on havaittu hyvin rajallisiksi. Tuulivoimatuotannossa onnistuminen vaatiikin hyvin tarkkaa sijainnin ohjausta.

Millaisina kokonaisuuksina ja minne

Ruotsin Piteån yli 1000 voimalan hankkeen myötä on hyvä pohtia, miten Suomeen tulevana vuosina rakennettavat sadat tuulivoimalat tulisi sijoittaa: yhdeksi valtavaksi hankkeeksi, muutamaksi suureksi vai ympäri maata ripotelluiksi pieniksi hankkeiksi.

Mutamien suurten hankkeiden malli tuntuu ainakin maisemallisten vaikutusten kannalta helpommin hallittavalta, kuin monien kymmenien pienten hankkeiden ripottelu ympäri Lappia. Pienet hankkeet voidaan usein toteuttaa ilman YVA-lain mukaista ympäristövaikutusten arviointia ja jopa ilman kaavallista tarkastelua, joten niiden osalta ongelmaksi saattaa muodostua riittämätön suunnittelu ja mahdollisesti myös riittämätön osallistaminen.

Tällä hetkellä suurimpia hankkeita suunnitellaan merialueella, paikkoja niille löytynee myös lakialueilta. Tuulivoimalat kehittyvät ja kasvavat kokoa. Sijainteja tarkasteltaessa tulisi ottaa huomioon, että nykyisillä voimaloilla kannattamattomiksi osoittautuvat alueet saattavat jo lähitulevaisuuden tekniikoilla (esim. korkeampi rakenne) olla mahdollista ottaa käyttöön. Teollisuusympäristöt ja satamat ovat sopivia alueita tuulivoimalle ja ne ovatkin kiinnostaneet tuulivoimarakentajia Lapissakin Tornion Röyttän ja Kemin Ajoksen tavoin. Kovin suuria hankkeita niihin ei taida sopia. Liikenneväylien varsien soveltuvuutta voisi myös selvittää. On esitetty ajatus siitä, että matkailukeskusten alueet, joissa tunturin rinteille on jo nyt rakennettu rinteet, hissit ja muut rakenteet, voisivat soveltua tuulivoimatuotantoon. Esimerkki löytyy Olostunturilta.

Kuva 4. Tuulivoimalat osana Oulunsalon Riutunkarin lauttarantaa. Oulunsalon ja Hailuodon väliselle merialueelle ollaan suunnittelemassa suurta merituulipuistoa. Kuva: Timo Jokelainen.

Lapissa käynnissä olevien hankkeiden osalla on ilmennyt voimakastakin vastatuulta. Ihmiset eivät halua tuulivoimaloita maisemaansa. Vaikka vähäpäästöiseen tuulivoimaan on helppo yleisellä tasolla suhtautua myönteisesti, tuntuvat hankkeet kaihtavan niitä, joiden maisemia ne tulisivat muuttamaan. Vastustuksesta huolimatta seuraavan kymmenen vuoden aikana maahamme pitäisi rakentaa satoja tuulivoimaloita. Niille tulisi löytää parhaat mahdolliset paikat. Kaavoitus on avainasemassa tässä prosessissa ollen myös keino mahdollistaa aito kansalaisvaikuttaminen.

ALUEELLINEN JA PAIKALLINEN OSALLISTUMINEN JA YHTEISTYÖ EUROOPPALAISEN MAISEMAYLEISSOPIMUKSEN TÄYTÄNTÖÖNPANOSSA – KOKEMUKSIA KATALONIAN MAISEMAHAVAINTOASEMALTA

Pere Sala

Katalonian alueella on varsin monenlaisia maisemia, ja maisemasta onkin tullut entistä kiinnostavampi, erikoisalojen välisiä rajoja ylittävä aihe. Maisemasta on tullut olennainen osa maankäyttösuunnittelupolitiikkaa sekä jopa yhteiskunnallisiin ja kulttuurillisiin asioihin liittyviä alakohtaisia menettelytapoja. Seuraava teksti jakautuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa käsitellään yleisellä tasolla Kataloniassa vallitsevia, maisemaan liittyvän osallistumisen ja yhteistyön institutionaalisia ja sääteleviä puitteita. Toisessa osassa esitellään muutamia Katalonian maisemahavaintoaseman esimerkkejä näistä kokemuksista. Artikkelin lopuksi käsitellään vielä muutamia alan tämänhetkisiä haasteita.

Maisemaosallistumisen ja yhteistyön institutionaaliset ja säätelevät puitteet

Katalonian parlamentti liittyi Eurooppalaiseen maisemayleissopimukseen tammikuussa 2000, kaksi kuukautta sopimuksen hyväksymisen jälkeen. Viisi vuotta myöhemmin parlamentti hyväksyi maisemansuojelua, -hoitoa ja -suunnittelua koskevan lain (8/2005, Protection, Management and Planning of the Landscape) ja perusti Observatori del Paisatge maisemahavaintoaseman. Laki tarjoaa perussäädökset ja viitekehyksen, joihin Katalonian hallituksen maisemapolitiikka perustuu. Laki heijastaa tarkasti Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen henkeä ja tavoitteita ja antaa näin ollen katalonialaiselle maisemalle lainsuojan ja luo tarvittavat keinot, joilla voidaan vastata maisemaa koskeviin haasteisiin ja taata maiseman laatu.

Laki vaalii osallistumista ja yhteistyötä viidellä tavalla. Ensinnäkin laki on selkeä, ja niin kansalaisten, yhdistysten kuin virallisten instituutioidenkin on helppo ymmärtää sitä. Toiseksi laki on käytännönläheinen ja konkreettinen, ja sen tulokset on helppo nähdä. Kolmanneksi lain henki on positiivinen, ei niinkään rajoittava tai rankaiseva, minkä vuoksi kaikkien osapuolten on helppo hyväksyä se. Neljänneksi lakia voidaan soveltaa useille aloille: se laadittiin alun perin kaupunkisuunnittelullista politiikkaa varten, mutta sitä voidaan myös hyödyntää joko asteittain soveltamalla tai integroimalla maisemaulottuvuus kaikkiin hallituksen toiminnan alueisiin. Lopuksi laki takaa julkisen sektorin ja kansalaisten osallistumisen ja yhteistyön.

Maisemalain ensimmäinen ja näkyvin tulos oli Observatori del Paisatge maisemahavaintoaseman (www.catpaisatge.net) perustaminen Kataloniaan. Asema on toiminut vuodesta 2005 saakka, ja se on Katalonian hallituksen neuvoo-antava elin, jonka tarkoitus on myös herätellä kansalaisten kiinnostusta maisema-asioihin. Havaintoasemasta on tullut hallinnon kaikkien tasojen, yliopistojen, asiantuntijaryhmien ja koko yhteiskunnan kaikenlaisiin maisema-asioihin liittyvä kohtaamispaikka. Aseman tärkeimpiä tehtäviä ovat yhteistyö Katalonian hallinnon kanssa maisemayleissopimuksen toteuttamiseksi, katalonialaisen yhteiskunnan tiedottaminen maiseman merkityksestä ja kansalaisten oikeudesta nauttia maisemasta sekä maisema-asioihin liittyvän tutkimus-, dokumentointi-, ideointi- ja toimintakeskuksen tehtävät.

Kuva 1. Maisemahavaintoaseman toimisto.

Havaintoaseman rakenteella ja organisaatiolla on suuri merkitys yhteistyön ja osallistamisen hengen vaalimisessa. Tässä voitaneen mainita kolme näkökohtaa. Ensinnäkin havaintoasema on julkinen yhtymä ja itsenäinen oikeushenkilö, mikä tekee havaintoaseman toiminnasta ja tehtävistä avoimia ja joustavia. Toiseksi havaintoaseman hallintoneuvosto koostuu yli 30:stä julkisen ja yksityisen sektorin instituutiosta (www.catpaisatge.net/eng/observatori_organigrama.php). Lisäksi havaintoasemalla on neuvoa-antava komitea, joka koostuu useista talouden, liiketalouden ja yhteiskunnan ryhmistä sekä alan akateemisista asiantuntijoista. Havaintoaseman organisaatorakenne mahdollistaa dynaamisen vuorovaikutuksen hallituksen ja neuvoa-antavan elimen välillä ja antaa äänen varsin erilaisille toimijoille, joilla on usein keskenään erilaisia intressejä. Kolmanneksi havaintoasema toimii ikään kuin kansalaisyhteiskunnan ja hallinnon puolivälissä. Tämä on sikäli mielenkiintoista, että näin havaintoasema voi neuvoa hallintoa alueellisen maisemapolitiikan laatimisessa ja samalla viestiä hallinnolle kansalaisten kokemista maisemaan liittyvistä huolista.

Olemme yhä kaukana joistakin Euroopan maista, kuten Ranskasta, Hollannista tai Iso-Britanniasta, joiden kansalaiset ovat tietoisempia maisemasta ja joiden lainsäädäntö on vuosia edellä omaamme, mutta maisemalain hyväksymisen ja täytäntöönpanon sekä maisemahavaintoaseman perustamisen myötä Katalonia on eittä-mättä ottanut merkittävän edistysaskelen.

Maisemahavaintoaseman esimerkkejä maisemayleissopimuksen täytäntöönpanoon liittyvästä osallistumisesta ja yhteistyöstä

Maisemalain hyväksymisestä lähtien Katalonian maisemapolitiikan puitteissa on kerätty valtava määrä kokemuksia, vaikka monia haasteita onkin yhä ratkaisematta. Seuraavassa on muutamia esimerkkejä maisemahavaintoaseman paikallisesta maisemayleissopimuksen täytäntöönpanoon liittyvästä osallistamisesta ja yhteistyöstä. Lisätietoa on havaintoaseman verkkosivuilla osoitteessa www.catpaisatge.net/eng/activitat.php. Tämän julkaisun tavoite on avata keskustelua maisemayleissopimuksen täytäntöönpanosta, joten kokemukset paikallisesta osallistamisesta ja yhteistyöstä on ryhmitelty maisemayleissopimuksen kuvassa 13 lueteltujen sitoumusten mukaisesti.

Ensimmäiset kaksi velvoitetta (vastuun jakaminen ja maiseman tunnustaminen lainsäädännössä) on jo käsitelty tämän artikkelin ensimmäisessä osassa.

Kuva 2. Maisemayleissopimuksen täytäntöönpanoon liittyvä osallistaminen ja yhteistyö Kataloniassa. Katalonian maisemahavainto-aseman panos maisemayleissopimuksen velvoitteisiin.

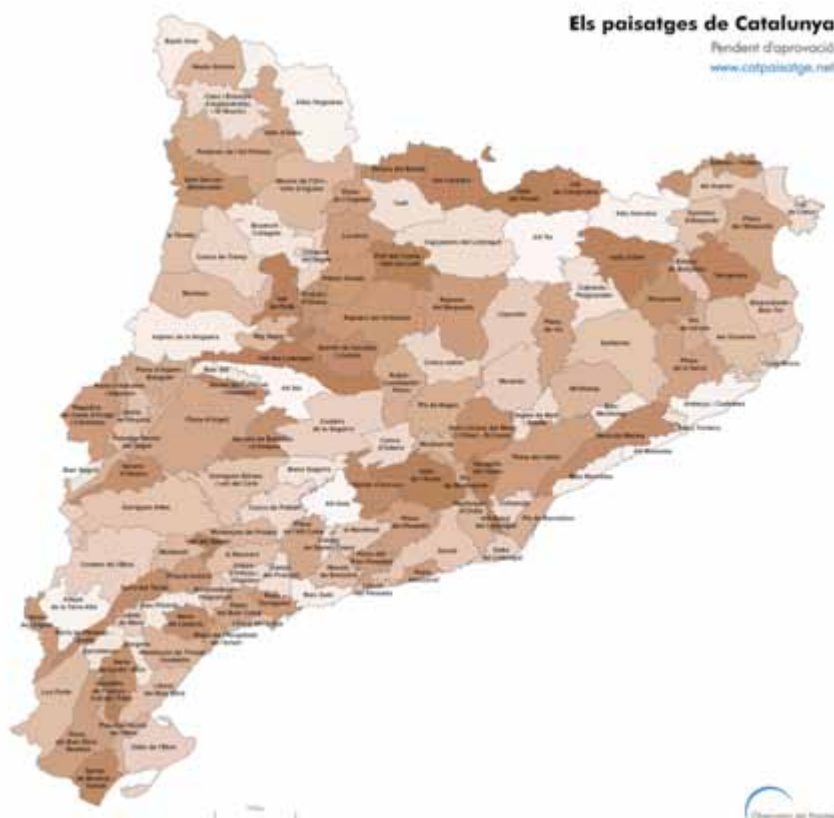
Kuva 3. Katalonian maisemakatalogit.

Maiseman tunnistaminen ja arviointi ja maiseman laatutavoitteiden määrittely

Yksi Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen tärkeimmistä velvoitteista ja minkä tahansa maisemapolitiikan perusta on maisemaa koskevan tiedon lisääminen kaikenlaisista maisemista. Kataloniassa tähän tarkoitukseen käytetään ns. maisemakatalogeja (www.catpaisatge.net/eng/cataleg.php). Maisemakatalogien avulla maisematavoitteita sisällytetään Katalonian maankäytönsuunnitteluun sekä alakohtaisiin menettelytapoihin siten, että alueen kaikki sosiaaliset toimijat osallistuvat aktiivisesti ja tekevät yhteistyötä.

Tiettyjä katalogien näkökohtia on korostettava:

- Havaintoasemalla on valmisteilla seitsemän maisemakatalogia, joiden tavoite on sisällyttää maiseman laatutavoitteet seitsemään alueelliseen kaavoitussuunnitelmaan, joita hallitus parhaillaan valmistelee.
- Eräs maisemakatalogien ensimmäisistä ja tärkeimmistä tuloksista on maisemayksiköiden (tai maisemien) tai samantapaisten maisema-alueiden tunnistaminen. Nämä maisemat ovat tärkeitä, sillä niiden pohjalta luodaan alueellisia perusyksiköitä, joihin sitten sovelletaan tiettyä maisemapolitiikkaa. Yksiköt ovatkin osoittautuneet julkisen keskustelun tärkeimmäksi, elinympäristöihin ja havaittuihin maisemiin liittyväksi kohtauspaikaksi (http://www.catpaisatge.net/eng/cataleg_mapa.php).
- Maisemakatalogit tutkivat myös historiallisten maisemien kehitystä.
- Lisäksi ne tunnistavat yleisön ja yhteiskunnallisten toimijoiden maisemille antamia ilmeisiä ja piileviä arvoja (esteettisiä, ekologisia, historiallisia, kulttuurisia, symbolisia). Julkisesta kuulemisesta on ollut merkittävää hyötyä näiden arvojen tunnistamisessa.
- Maisemakatalogit tutkivat maiseman dynamiikkaa sekä sen kehitykseen ja muutokseen vaikuttavia luonnollisia ja sosioekonomisia tekijöitä.
- Lisäksi katalogit tunnistavat julkisen kuulemisen avulla tärkeimpiä reittejä ja alueita, joilta maisemaa voidaan havainnoida.
- Julkinen kuulemismenettely on maisemakatalogien olennainen ulottuvuus. Tämä pätee erityisesti yksittäisten henkilöiden ja sidosryhmien maiseman arviointiin ja maisemaa koskeviin näkemyksiin (etenkin maiseman aineettomien ominaisuuksien suhteen, kuten paikan tuntu tai tietyn maiseman aiheuttamat aistimukset ja tunteet). Valmisteluprosessissa hyödynnettiin useita keinoja, kuten maiseman tärkeimpien toimijoiden syvähaastatteluja, asiantuntijoiden kuulemisia (esimerkiksi kartoitusasioissa), työtä paikallisten asukkaiden kanssa, maisemahavaintoaseman järjestämiä verkkokyselyitä, joista saatiin yli 5 000 mielipidettä, ja mielipidekyselyitä.

Kuva 4. Kartta Katalonian maisemista.

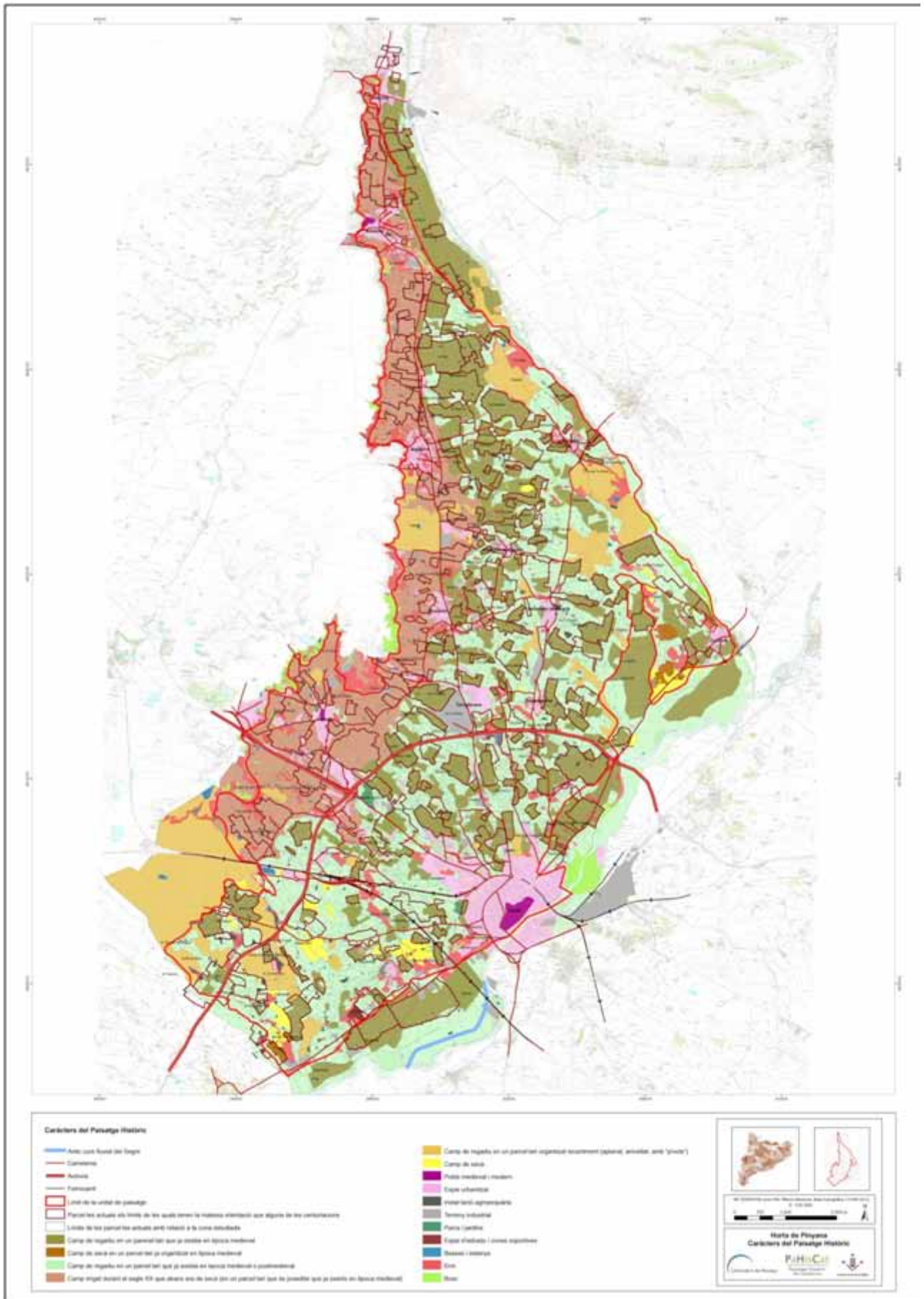
Landscape and Public Participation

Kuva 5. Landscape and Public Participation -julkaisu kuvaa ja arvioi maisemakatalogeissa käytettyjä työkaluja ja esittelee tärkeimmät tämänlaisissa osallistamishankkeissa huomioitavat seikat (www.catpaisatge.net/eng/documentacio_doc_1.php)

Sen lisäksi, että maisemakatalogit lisäävät maisematietoa, ne myös määrittävät maiseman laatutavoitteet, jotka on laadittu asiantuntijoiden analyysien ja kansalaisten osallistamisen avulla. Ensin maiseman laatutavoitteet määritetään koko Katalonian alueelle (<http://www.catpaisatge.net/eng/objectius.php>). Seuraavaksi määritetään kunkin maisemakatalogin alueiden tavoitteet. Lopulta laatutavoitteet määritellään kullekin maisemayksikölle. Nämä laatutavoitteet synnyttävät lukuisia kriteereitä ja tehtäviä, jotka ovat välttämättömiä tavoitteiden saavuttamiseksi. Nämä kriteerit ja tehtävät eivät tähtää ainoastaan maisemansuojeluun, vaan myös maisemanhoitoon ja -suunnitteluun.

Maisemakatalogit ja kansalaisten osallistaminen ovat siis tärkeimmät työkalumme, kun opimme tuntemaan Katalonian kylien ja kaupunkien maisemat. Maisemakatalogien ohella maisemahavaintoasema on tehnyt työtä PaHisCat-hankkeen parissa. Lleidan yliopiston ja Katalonian hallituksen kanssa yhteistyössä toteutettu PaHisCat-hanke tutkii historiallisten maisemien kehitystä. Hanketta on sovellettu neljään Katalonian 135 maisemasta. PaHisCat-hankkeella on valtavaa potentiaalia toimia kulttuuri-, kaupunki- ja perintöpolitiikkojen ohjeistona sekä koulutuskäyttöä ajatellen.

Kuva 6. Kartta Horta de Pinyanan maiseman historiallisesta luonteesta.

Maiseman sisällyttäminen politiikkoihin

Eräs Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen suurimmista haasteista on maiseman sisällyttäminen politiikkoihin ja menettelytapoihin. Tämä haaste vaatii todennäköisesti eniten sektorien välistä koordinaatiota. Esittelen nyt neljä aiheeseen liittyvää paikallisen tason kokemusta Kataloniasta:

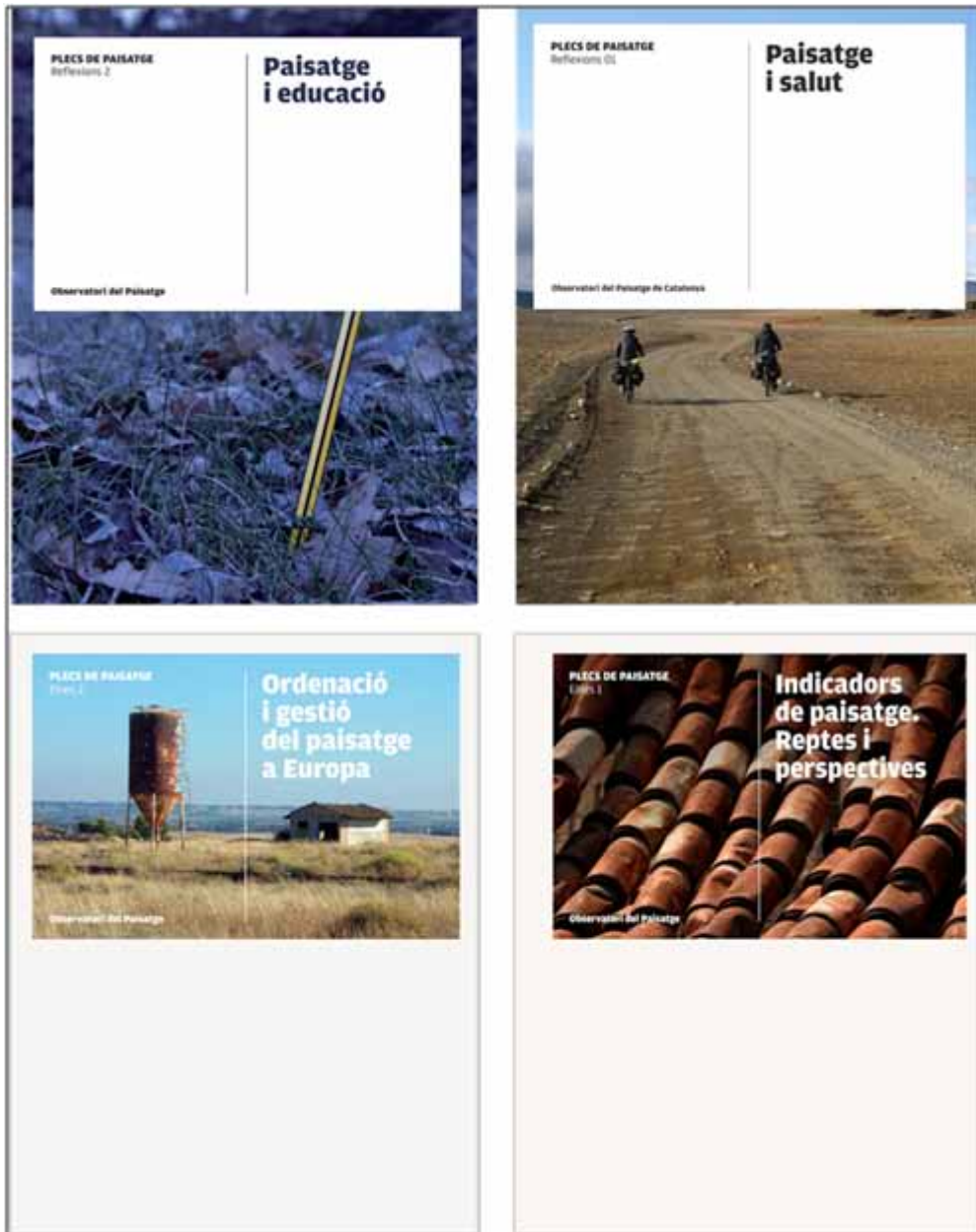
- Kestävän kehityksen ja maankäytön ministerin hyväksytyä maisemakatalogit hallitus hyödyntää maiseman laatutavoitteita pakollisten maankäyttöön liittyvien maisemadirektiivien laatimisessa (www.catpaisatge.net/eng/directrius.php) niille seitsemälle alueelliselle kaavoitus suunnitelmalle, joita hallitus parhaillaan laatii. Tämä puolestaan vaalii pysyvää yhteydenpitoa maisemahavaintoaseman, Katalonian hallituksen ja asianmukaisten kuntien välillä. Maiseman laatutavoitteita on jo muunnettu maisemadirektiiveiksi, mutta tämä on samalla yksi alan merkittävimmistä haasteista.
- Maisemahavaintoasema tekee yhteistyötä ministeriöiden, kaupunginvaltuustojen ja muiden paikallisten viranomaisten kanssa ja tukee näitä hyödyntämällä maisemakatalogien sisältämää tietoa esimerkiksi matkailua, kulttuuripolitiikkaa tai maankäytön suunnittelupolitiikkaa varten tai esimerkiksi luomalla näköalapaikkojen verkoston.
- Maisemahavaintoasema tekee yhteistyötä hallituksen kanssa erilaisten toimenpiteiden ja hankkeiden sisällyttämiseksi maisema-asioihin, kun näihin on ensin saatu asianmukaisten alueiden tärkeimpien taloudellisten sektorien hyväksyntä. Yhtenä esimerkkinä voidaan mainita ohjeet teollisuusalueiden ja maaseuturakennusten integroimiseksi ympäröivään maisemaan.
- Nykyisessä taantumassa talouspolitiikka on äärimmäisen tärkeää. Maisema on taloudellisen toiminnan positiivinen resurssi, jos siitä ei tehdä pelkkää kauppatavaraa, mikä olisi vahingollista maiseman luontoon, yhteiskuntaan ja kulttuurin liittyville arvoille. Maisemahavaintoasema on käynnistänyt useita asiaan liittyviä aloitteita: yhteistyö RACC-vakuutusyhtiön ja maanviljelijöiden ammattijärjestö Unió de Pagesosin kanssa; yhteyksien solmiminen ja keskustelut Foment del Treball työnantajajärjestön kanssa maisemansuojelun, -hoidon ja -suunnittelun vaikutuksista työpaikkojen syntymiseen; sopimus EURAM-työnantajajhdistyksen kanssa, joka pyrkii sisällyttämään maisema-arvot taloudelliseen toimintaansa; ja synergiaetujen etsiminen Katalonian merkittävimpien viinin- ja viinirypäleidentuottaja-alueiden kanssa, koska maiseman laadukkuus edistää myös tätä toimialaa.

Tässä osassa käsitellään lopuksi vielä nk. maisemaperuskirjoja (landscape charter) (www.catpaisatge.net/eng/cartes.php), jotka ovat osoittautuneet erittäin tehokkaaksi paikallisen tason työkaluksi tietyissä olosuhteissa. Maisemaperuskirjat on tarkoitettu sellaisten paikallisten viranomaisten (esimerkiksi kaupunginvaltuustojen, kuntien ja yhteisöjen) sekä yhdistysten käyttöön, jotka tahtovat tehdä tietyn alueen toimijoiden (mm. hallinto, yhteiskunnalliset ja taloudelliset toimijat) välisiä sopimuksia edistääkseen maiseman arviointiin ja kehittämiseen liittyviä toimenpiteitä ja strategioita. On tärkeää huomioida, että maisemaperuskirjat vaativat vahvaa johtajuutta, selkeää yhteisesti ymmärrettyä prosessia, kaikkien osapuolten vahvaa sitoutumista ja sitkeyttä sovittujen tehtävien suorittamisessa. Jos nämä tekijät puuttuvat, maisemaperuskirjat eivät toimi.

Tietoisuuden lisääminen

Maisemasta ollaan Kataloniassa jatkuvasti yhä enemmän huolissaan. Kansalaisten yleisesti ottaen vähäistä maisematietämystä on kuitenkin lisättävä. Kaikki edellä esitellyt aloitteet tähtäävät maisematietoisuuden lisäämiseen, kuten myös seuraavaksi esiteltävät, instituutioiden ja organisaatioiden osallistumiseen ja yhteistyöhön perustuvat aloitteet:

- Tietoisuutta Katalonian 135 maisemasta lisätään säännöllisellä yhteistyöllä Katalonian julkisen päätelevisio-kanavan TV3:n kanssa erityyppisten ohjelmien kautta.
- Yhteistyö Descobrir Catalonia matkailu- ja vapaa-ajanlehden kanssa: kuukausittain julkaistaan artikkeli jostakin Katalonian 135 maisemasta (<http://www.catpaisatge.net/eng/paisatgemes.php>). Maisemahavaintoasema tekee yhteistyötä muiden alueellisten ja paikallisten kulttuuri- ja vapaa-aikajulkaisujen kanssa.

Kuva 7. Plecs de Paisatge kokoelma, jossa on kaksi sarjaa ("Reflections" ja "Tools"), sisältää artikkeleita, tutkimuksia, työpajoja ja konferensseja, joissa käsitellään tiettyjä maisemaan tai maisemansuojeluun, -hoitoon ja -suunnitteluun liittyviä säästöksiin, keinoihin ja menetelmiin liittyviä näkökohtia tai ongelmia.

- Seminaarien, kurssien ja konferenssien valmistelua, jotta voidaan edistää maisemaan liittyvää pohdintaa, koulutusta ja sosiaalista sensitiisaatiota (katso myös kohta "Keskinäinen apu ja tietojen vaihto").
- Instituutioiden, säätiöiden ja yksityisyritysten rahoittamien julkaisujen laatiminen (www.catpaisatge.net/eng/publicacions_coleccions.php).
- Katalonian maisemahavaintoaseman neljällä kielellä julkaistavat verkkosivut ja uutiskirjeet, jotka sisältävät myös muiden toimijoiden tuottamaa tietoa (www.catpaisatge.net).
- Uusimpien viestintäalustojen ja sosiaalisen median hyödyntäminen Twitterin (http://twitter.com/catpaisatge_en) ja Facebookin (www.facebook.com/catpaisatgeEN) kautta katalaaniksi, espanjaksi ja englanniksi.

Ennen seuraavaan aiheeseen siirtymistä on vielä esiteltävä julkisen yhteistyön tuloksena syntynyt Wikipedra-verkkohanke. Wikipedra (<http://wikipedra.catpaisatge.net/>) on interaktiivinen 2.0-versio paikkatietojärjestelmästä, joka esittelee ja visualisoi Katalonian kivistä ladottuja majoja ja suoja ja tarjoaa tietoa niistä. Verkkosovellusta voidaan hyödyntää helppokäyttöisten ja mielenkiintoisten esitelmien tekemisessä karttojen, valokuvien, tiedostojen ja hakujen avulla, ja samalla ihmisillä on mahdollisuus esitellä ja muokata Katalonian kivistä ladottuja rakennelmia koskevia tietoja. Tavoite on kerätä ja päivittää tietoja mahdollisimman monesta rakenteesta. Wi-

Kuva 8. Wikipedran portaali.

kipedra on ollut käytössä kuusi kuukautta, ja tänä aikana sovellukseen on luetteloitu yli 5 000 katalonialaista majaa ja suojaa, jotka on rakennettu ilman laastia kiviä latomalla. Maisemahavaintoasema toimii hankkeessa ainoastaan Wikipedran tietokantaa edistävänä ja kehittävänä kattojärjestönä. Maisemapolitiikassakin hyödynnettävää tietoa saadaan kansalaisilta ja järjestöiltä.

Koulutus

Maisemahavaintoaseman tärkein koulutusaloite on integroidusta näkökulmasta tehdyn maisemaa koskevan opetusmateriaalin laatiminen: "City, territory and landscape" (suom.

kaupunki, alue ja maisema). Opetusaineisto on tarkoitettu opetuskäyttöön pakollisella yläkoulutasolla. Hankkeen myötä on syntynyt maisemaan liittyvä opetussivusto (www.catpaisatge.net/educacio). Aineistoa on jaettu yli 450 000 katalonialaiselle 12–16-vuotiaalle oppilaalle vuodesta 2009 lähtien.

Hanke on toteutettu yhteistyössä koulutusministeriön, kestävän kehityksen ja maankäytön ministeriön, Katalonian hallituksen ja maisemahavaintoaseman kanssa. Hanke on loistava esimerkki organisaatioiden välisestä yhteistyöstä, joka ei aina ole helppoa. Koulutusministeriön panos on äärimmäisen tärkeä paitsi hankkeen koulutustavoitteiden saavuttamisen varmistamiseksi, myös hankkeen ottamiseksi käyttöön kaikissa Katalonian kouluissa. Mainittakoon vielä, että kustantamojen kanssa käytyjen keskustelujen ansiosta Katalonian maisemakartta on nyt sisällytetty joihinkin alueen yläkoulujen maantiedon oppikirjoihin.

Keskinäinen apu ja tietojen vaihto

Tätä lukua ei voida lopettaa käsittelemättä maisemahavaintoaseman kansainvälistä yhteistyötä. Yhteistyö eurooppalaisten alueiden ja valtioiden kanssa ei vahvista ainoastaan katalonialaista maisemapolitiikkaa vaan koko Eurooppalaista maisemayleissopimusta. Seuraavassa osiossa käsitellään useita tällä hetkellä käynnissä olevia keskinäiseen apuun ja tietojen vaihtoon liittyviä kansainvälisen ja eurooppalaisen tason aloitteita sekä rajat ylittävää yhteistyötä.

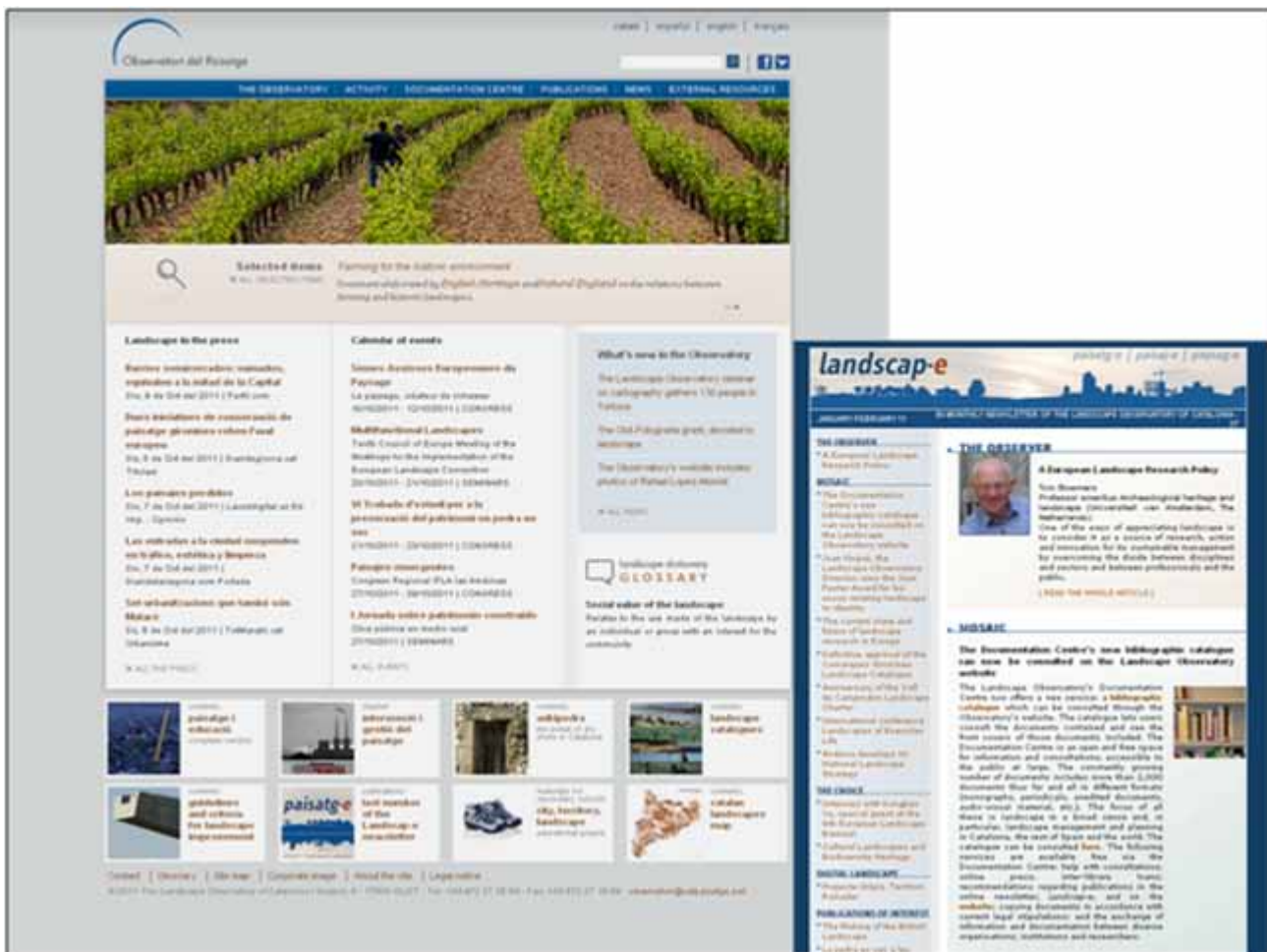
Katalonian maisemahavaintoasema on toiminut keskinäisen avunannon ja tietojen vaihdon saralla seuraavasti:

- Osallistuminen Eurooppalaisiin ja kansainvälisiin konferensseihin ja seminaareihin, kansainvälisten konferenssien järjestäminen ja konferenssien järjestäminen yhdessä muiden eurooppalaisten instituutioiden kanssa (www.catpaisatge.net/eng/jornades.php).
- Irish Heritage Councilin Landscape Character Assessment kurssille osallistuminen kahdesti vuodessa vuodesta 2009 alkaen.
- Kokoukset, joissa vaihdetaan kokemuksia muiden Espanjan alueiden hallitusten sekä joidenkin Euroopan valtioiden kanssa (Irlanti, Italia, Hollanti).

Kuva 9. City, territory, landscape hankkeen aineistoja ja sivusto.

- Osallistuminen Euroopan neuvoston järjestämään, Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen tietojärjestelmää (European Landscape Convention Information System, ELCIS) koskevaan asiantuntijapaneeliin.
- Kansainvälinen yhteistyö Argentiinan maisemaverkoston kanssa (Red Argentina del Paisaje) maisemahavaintoasemien perustamiseksi useisiin Argentiinan maakuntiin. Maisemahavaintoasema tekee vastaavaa yhteistyötä samanlaisten instituutioiden kanssa myös Brasiliassa, Uruguayssa ja Costa Ricassa. On tärkeää huomata, että Eurooppalainen maisemayleissopimus on myös Latinalaisen Amerikan maisema-aloitteiden pääviitekehys, mikä kertoo paljon yleissopimuksesta.
- Osallistuminen Eurooppalaista maisemayleissopimusta toimeenpanevaan RECEP/ENELC-verkostoon (European Network of Local and Regional Authorities for the Implementation of the European Landscape Convention), joka tarjoaa hyvän tilaisuuden tietojen ja kokemusten vaihtoon sekä keskusteluun yleissopimuksen täytäntöönpanoon liittyvästä akateemisesta tutkimuksesta.

Kuva 10. Maisemahavaintoaseman englanninkielinen sivusto ja Landscap-e-uutikirje.

Rajat ylittävä yhteistyö

Vuonna 2009 maisemahavaintoasema järjesti yhdessä Ranskan ekologian, energian, kestävän kehityksen ja maankäytönsuunnittelun ministeriön kanssa viidennen rajat ylittävän työpajan Olotissa Kataloniassa. Työpajan tavoite oli vaihtaa kokemuksia ja työmenetelmiä vertaamalla ranskalaisia maisemakartastoja ja katalonialaisia maisemakatalogeja keskenään. Työhön osallistui eurooppalaisia asiantuntijoita useista maista. Ranskan ministeriön tukeman työpajasarjan neljä ensimmäistä osaa järjestettiin niissä maissa tai niillä alueilla, joilla on yhteinen raja Ranskan kanssa (Vallonia, Espanja, Italia ja Englanti).

Myös maisemahavaintoaseman sivuston, uutiskirjeiden ja muun jaettavan tiedon kääntäminen Euroopan neuvoston virallisille kielille eli englanniksi ja ranskaksi auttaa jakamaan katalonialaisia kokemuksia muun Euroopan ja maailman kanssa ja vaalii samalla osallistumista ja yhteistyötä.

Loppupäätelmä

Katalonian maisemanhoito perustuu integroidulle visiolle kokonaisuudesta, joka sisältää säädöksiä, agendoja ja menettelytapoja, toimijoita verkostoieneen, kansalaiset sekä asiaan sitoutuneet instituutiot ja tekniset asiantuntijat. Kaikista näistä elementeistä syntyy hyviä yhteistyökokemuksia. Merkittäviä haasteita on kuitenkin paljon: hallitusten välisen ilmastokeskustelun rohkaiseminen julkisen hallintorakenteen fragmentoitumisen päihittäiseksi; kansalaisyhteiskunnan ja eri hallinnonalojen välisen keskustelun vahvistaminen; julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyön vaaliminen vaihtoehtoisia maisemanhoidon- ja suunnittelun kanavia sekä niiden rahoitusvaihtoehtoja etsien; kekseliäiden keinojen löytäminen vähäisten yhteistyöhön osoitettujen taloudellisten resurssien voittamiseksi tai kaikille tutun, monimutkaisten hallintorakenteiden ja vastuiden ongelman ratkaiseminen (kuka tekee mitään ja millä tasolla). Katalonian maisemahavaintoasema jatkaa merkittävää työtään näiden tärkeiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Nämä ovat kaikille yhteisiä, jatkuvia haasteita.

MAISEMA JA TERVEYS - Konferenssijulkaisut: Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpano pohjois-kalotin alueen kunnissa

Eeva Karjalainen

Luonnon vaikutus ihmisten terveyteen voi olla olennainen osa Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanoa. Tämän artikkelin tavoite on korostaa ympäröivän maiseman vaikutusta ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin. Maisema määritellään maisemayleissopimuksessa seuraavalla tavalla: ”*Maisema* tarkoittaa aluetta sellaisena kuin ihmiset sen mieltävät ja jonka ominaisuudet johtuvat luonnon ja/tai ihmisen toiminnasta ja vuorovaikutuksesta.” Tässä artikkelissa keskitytään luonnonmaisemaan eli sanaa *luonto* käytetään maiseman synonyyminä. Sanaa *metsä* käytetään silloin, kun jokin tietty tutkimus käsittelee metsäympäristöä.

Ei ole itsestään selvää, että luonto on meille hyväksi. Esimerkiksi 1800-luvun Suomessa metsiä pidettiin pelottavina ja ahdistavina mm. petojen takia, ja kylissä ei käytännössä ollut edes puita. Toisaalta ihmiset kunnioittivat luontoa, ja romantiikan kaudella villiä luontoa suorastaan ihannoitiin. Jo vuosisatojen ajan luonto on auttanut parantamaan sairauksia. Euroopassa on ollut kylpylöitä 1600-luvulta saakka, ja luonnon läheisyyttä on pidetty osana kylpylän parantavaa vaikutusta. Myöhemmin luontoon sijoitettiin tuberkuloosiparantoloita, joiden avulla paitsi eristettiin sairast terveistä myös tarjottiin potilaille raitista ilmaa, aurinkoa ja kauniita maisemia parantumisen nopeuttamiseksi (Hartig ym. 2011). Japanissa harjoitetaan Shinrin-yoku-metsäkylpyä, joiden uskotaan edistävän terveyttä. Metsäkylvyissä vain istutaan metsässä, kävellään hitaasti ja hengitetään.

Luonnon elvyttävä vaikutus

Nykyään on olemassa tutkittua tietoa siitä, että luonnossa oleskelu tai luonnon näkeminen saattaa auttaa parantamaan ja ehkäistä sairauksia, joskin todistusaineistoa on vielä vähän. Luonto tuntuu auttavan erityisesti epäsuorasti stressistä johtuviin sairauksiin, kuten masennukseen, työuupumukseen ja sydän- ja verisuonitauteihin. Nykytiedon valossa stressistä palautuminen on luonnon parantavan vaikutuksen keskeinen mekanismi. Toisin sanoen luonnolla saattaa olla erityisominaisuuksia ja kykyjä, jotka helpottavat stressistä palautumista ja stressin säätelyä.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että stressaavan tai paljon keskittymiskykyä vaativan tilanteen jälkeen ihmiset yleensä toipuvat nopeammin ja tehokkaammin luonnollisessa ympäristössä kuin kaupunkiympäristössä. Tyyppillinen esimerkki on tutkimus, jossa ihmiset katsovat ensin videon työtapaturmista, ja tämän jälkeen ihmisille näytetään video luonnosta, kaupunkiliikenteestä tai ostoskeskuksesta. Luontovideon nähneet toipuivat niin fyysisesti kuin psyykkisesti nopeammin kuin kaupunkiin sijoittuvan videon nähneet (Ulrich ym. 1991). Myös monissa muissa tutkimuksissa on todettu, että kaupunkiympäristöön verrattuna luonto tuottaa positiivisia muutoksia ihmisen fysiologiassa stressaavan tai huomiokykyä vaativan tilanteen jälkeen. Nämä tutkimukset ovat mm. osoittaneet, että luonnonympäristöissä ihmisen verenpaine, syke, ihon sähkönjohtavuus ja lihasjännitys laskevat kaupunkiympäristöön verrattuna. Lisäksi luonnollinen ympäristö parantaa ihmisen mielentilaa, keskittymiskykyä ja suorituskykyä kaupunkiympäristöä paremmin (mm. Hartig ym. 2003, Laumann ym. 2003, Ulrich 1981). Jos stressi tai henkinen väsymys on merkittävää, luonnon positiivinen vaikutus korostuu.

On olemassa kaksi luonnon palauttavaa vaikutusta selittävää teoreettista mallia. Molemmat perustuvat evoluutiivisiin otaksumiin. Psykoevoluutiivinen teoria (Ulrich 1983, Ulrich ym. 1991) korostaa stressistä palautumista. Teorian mukaan ihmiset ovat yhä sopeutuneita luonnolliseen ympäristöön, ja meillä on biologinen valmius saada palauttavia vasteita tietynlaisista luonnollisista ympäristöistä, joita emme kuitenkaan saa keinotekoisista tai rakennetuista ympäristöistä. Tarkkaavaisuuden elpymisteorian (Kaplan ja Kaplan 1989) mukaan keskittymisky-

kymme ja tarkkaavaisuutemme herpaantuu, kun joudumme keskittymään tiettyihin tehtäviin tai asioihin pitkäksi aikaa. Teoria korostaa keskittymiskyvyn elpymiskapasiteettia. Tarkkaavaisuus palautuu luonnossa paremmin kuin muissa ympäristöissä, sillä luonto ei vaadi tiettyihin tehtäviin keskittymistä.

Luonnon positiivisille vaikutuksille on myös muita mahdollisia selityksiä stressistä palautumisen ja tarkkaavaisuuden elpymisen lisäksi. Metsä ja puut vähentävät ilman epäpuhtauksia ja melua, mikä puolestaan vaikuttaa terveyteen positiivisesti. Fyysisen toiminnan ja sosiaalisten kontaktien tiedetään olevan hyväksi ihmisille. Miellyttävä luonto saattaa myös lisätä liikunta-aktiivisuutta. Lisäksi on viitteitä siitä, että kaupunkien lähellä oleva luonto saattaa edistää sosiaalista kanssakäymistä, sosiaalista koheesiota ja sosiaalista pääomaa. Siksi sekä lisääntynyt liikunta-aktiivisuus sekä sosiaaliset kontaktit voivat olla välittäviä muuttujia läheisen luonnon ja terveyden välillä, vaikkakaan tästä ei vielä ole selkeitä todisteita (de Vries ym. 2011).

Esimerkkejä alan tutkimuksesta

Roger Ulrich (1984) julkaisi Science-lehdessä merkittävän tutkimuksen, joka osoittaa, miten luonto nopeuttaa sairauksista toipumista tai vähentää potilaan oireita. Ulrichin tutkimuksessa sappirakon leikkauksesta toipuvat potilaat jaettiin kahteen ryhmään: ensimmäinen ryhmä sijoitettiin huoneisiin, joiden ikkunoista näkyi vain tiiliseinää, ja toinen ryhmä huoneisiin, joiden ikkunoista näkyi puita. Potilaat, joiden ikkunasta näkyi puita, tarvitsivat vähemmän kipulääkkeitä ja vähemmän sairaalahoitoa ja olivat yleisesti terveempiä kuin ensimmäisen ryhmän potilaat, joiden ikkunasta näkyi vain tiiliseinää.

Muut tutkimukset ovat osoittaneet, että luonto auttaa myös AD/HD-oireista, kuten tarkkaavaisuushäiriöistä, keskittymiskyvyn puutteesta ja impulsiivisuudesta, kärsiviä lapsia. Näiden tutkimusten mukaan vihreässä ulkoympäristössä eri toimintoja suorittaneilla lapsilla oli vähemmän oireita kuin vastaavia tehtäviä sisätiloissa tai ei-vihreässä ulkoympäristöissä suorittaneilla lapsilla. Vihreässä ulkoympäristössä toimineet lapset pystyivät keskittymään muita paremmin tehtävien suorittamiseen ja noudattamaan ohjeita (Faber Taylor ym. 2001, Kuo & Faber Taylor 2004).

Kaupunkialueilla viheralueiden läheisyys saattaa edistää terveyttä ja pidentää elinajanodotetta. Esimerkiksi erään hollantilaisen tutkimuksen mukaan sairauksien prevalenssi oli matalampi alueilla, joilla oli enemmän viheralueita kilometrin säteellä kuin alueilla, joilla oli vähemmän viheralueita. Tämä koski erityisesti ahdistuneisuushäiriöitä ja masennusta (Maas ym. 2006, 2009). Toisen hollantilaisen tutkimuksen mukaan ihmiset, joiden elinympäristössä oli enemmän viheralueita kolmen kilometrin säteellä, kärsivät stressaavista tapahtumista vähemmän kuin ihmiset, joiden lähellä oli vähemmän viheralueita (van den Berg ym. 2010). Tällaisia stressaavia tapahtumia olivat mm. läheisen kuolema, läheisen ihmissuhteen kariutuminen, taloudellinen kriisi tai työpaikan menettäminen. Terveydentilaa mitattiin vaivojen määrällä ja tutkimalla ihmisten itse kokemaa yleistä terveydentilaa.

Japanissa metsän ja terveyden suhdetta on tutkittu paljon viime vuosina. Japanilaiset ovat tutkineet mm. ihmisen immuunijärjestelmän ja metsässä oleskelun suhdetta (Li ym. 2007, 2008). Immuunijärjestelmä auttaa meitä puolustautumaan bakteereita, viruksia ja kasvaimia vastaan. Stressin tiedetään heikentävän ihmisen immuunijärjestelmän toimintaa. Japanilaiset tutkimukset ovat osoittaneet, että metsässä oleskelu voi vahvistaa ihmisen immuunijärjestelmää enemmän kuin kaupunkiympäristössä oleskelu. Tutkimuksessa ihmiset viettivät metsässä ja kaupungissa yhden tai kolme päivää. Syöpää estävien tappajasolujen (Natural Killer, NK-solut) määrä lisääntyi ja toiminta vilkastui metsässä, mutta ei kaupungissa. Vaikutus voitiin havaita vielä seitsemän päivän, ja joissakin tapauksissa vielä kuukauden, kuluttua.

Suomalainen tutkimus, johon osallistui 1 273 vastaajaa Helsingistä ja Tampereelta, osoitti, että kaupunkilaisten positiiviset tuntemukset lisääntyivät, kun he oleskelivat kaupungin viheralueilla yli viiden tunnin ajan kuukaudessa tai luonnossa kaupungin ulkopuolella 2–3 kertaa kuukaudessa (Tyrväinen ym. 2007).

Millaiset ympäristöt edistävät terveyttä?

Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanossa olisi olennaista tietää, millainen luonto edistää ihmisten terveyttä. Valitettavasti emme toistaiseksi vielä tiedä tarpeeksi. Psykoevoluutiivisen teorian mukaan terveyttä edistävien ympäristöjen on oltava kohtuullisen järjestäytyneitä ja monimuotoisia (vaihtelevuus, monia erilaisia asioita, muttei liikaa), kohtalaisen syviä (näkyvyys) sekä niissä on oltava jokin keskipiste (jotakin, johon huomio kiinnittyy) ja luonnollista sisältöä (Hartig ym. 2011). Tarkkaavaisuuden elpymisteorian mukaan tarkkaavaisuutta elvyttävällä ympäristöllä on oltava seuraavat neljä ominaisuutta: Ympäristön on oltava laaja tai niin suuri, että ihminen voi tuntea olevansa sen sisällä. Laajuus ei välttämättä tarkoita vain fyysistä kokoa, ja esimerkiksi oma puutarha voi tuottaa laajuuden kokemuksen. Elvyttävä ympäristö on myös lumoava ja kaunis eikä vaadi tarkkaavaisuuden kiinnittämistä mihinkään erityisesti. Sopiva ympäristö sopii kunkin henkilön tarpeisiin, niin että hän voi tehdä ympäristössä mitä haluaa. Samalla elvyttävä ympäristö edistää arkipäivästä irtautumista (Kaplan ja Kaplan 1989).

Meillä on varsin vähän empiiristä tutkimusta terveyttä eniten edistävästä luontotyypeistä ja -elementeistä. On selvää, että jotkin luonnonelementit edistävät elpymistä muita paremmin. Näyttää siltä, että etenkin puut ja vesi ovat tärkeitä. Alueen koko, luontotyyppi ja metsän hoidon taso saattavat myös olla olennaisia tekijöitä. Suomalaisen tutkimuksen mukaan luonnonmukaisemmat ympäristöt koettiin rakennettuja puistoja elvyttävämmiksi (Tyrväinen ym. 2007). Toisaalta erään sveitsiläistutkimuksen mukaan hoidetulla metsällä on positiivisempia vaikutuksia hyvinvointiin kuin luonnontilaisella metsällä (Martens ym. 2010). Lisäksi usein sanotaan, että ihmisten itsensä suosimat luonnonympäristöt myös edistävät heidän terveyttään eniten, mutta tätä ei ole vielä tieteellisesti todistettu.

Ehdotuksia luonnon hyödyntämiseksi kuntoutuksessa ja terveyden edistämisessä

Luontoa voitaisiin hyödyntää monella tavalla terveydenhuollossa, sairauksien kuntoutuksessa, sairauksien ehkäisyssä ja terveyden edistämisessä. Luontoa voidaan hyödyntää osana kuntoutusohjelmia ja henkilökohtaista terapiaa. Esimerkiksi masennuksesta, työuupumuksesta, sydän- ja verisuonisairauksista tai alkoholismista kärsiville suunnatut kuntoutusohjelmat voisivat sisältää erityyppistä luonnossa suoritettavaa toimintaa, kuten kalastusta, puissa kiipeilyä, kulttuurikohteiden inventointia ja tulentekopaikkojen rakentamista. Tällaisia ohjelmia on jo toteutettu esimerkiksi Ruotsissa ja Norjassa.

Niin sanotuilla Green care farms maataloilla yrittäjät järjestävät luonnossa suoritettavaa toimintaa erilaisille kuntoutusta tarvitseville kohderyhmille. Tällaisia maatiloja on jo perustettu useissa Euroopan maissa. Lisäksi joissakin maissa, kuten ainakin Ruotsissa ja Tanskassa, käytetään terapeuttisia puutarhoja ja puutarhanhoito-terapiaa.

Luonnonelementtejä voitaisiin hyödyntää myös esimerkiksi sairaaloissa, klinikoilla ja vanhainkodeissa parantumisen edistämiseksi. Klinikat ja vanhainkodit voitaisiin sijoittaa kauniisiin, luonnon ympäröimiin maisemiin. Ikkunoista voisi näkyä vihreää ympäristöä, ja laitoksissa voisi olla puutarhoja ja kasvihuoneita. Myös potilaiden huoneissa ja odotustiloissa voitaisiin hyödyntää luonnonelementtejä. Sairaaloissa ja klinikoilla hyödynnetään jo nyt jossain määrin ns. parantavia puutarhoja. Lisäksi lääkärit voisivat lääkkeiden lisäksi määrätä potilaille luonnossa oleskelua osana hoitoa. Luonnossa oleskelun määrääminen reseptillä ei kuitenkaan ole vielä yleisesti käytössä.

Kun arvioidaan luonnon terveyttä edistäviä vaikutuksia, on erittäin tärkeää suojella ihmisten asuinalueiden lähellä olevaa kaunista luontoa, jotta ihmiset pääsevät luontoon helposti. Lisäksi on olemassa erikoisohjelmia ja terveysreittejä, joiden tavoite on rohkaista ja opettaa ihmisiä liikkumaan ja rentoutumaan metsässä. Suomen ensimmäinen hyvinvointiteemainen metsäreitti nimeltä Voimapolku avattiin vuonna 2010. Voimapolku on rahoitettu julkisin varoin, mutta se sijaitsee Ikaalisten kylpylän läheisyydessä, ja kylpylä hyödyntää reittiä osana palveluitaan. Metsäpolun varrella on harjoitetauluja, joiden sisältämät harjoitteet lisäävät metsäpolun stressiä lieventävää vaikutusta. Taulujen tarkoitus on edistää rentoutumista, parantaa mielialaa, edistää kognitiivista reflektiota ja elvyttää tarkkaavaisuutta. Polun käyttäjien keskuudessa tehtiin tutkimus, johon osallistui 167 vastaajaa. 69

prosenttia vastaajista koki, että heidän hyvinvointinsa oli parantunut polun kiertämisen jälkeen. Keskittymiskyvyn tai tarkkavaisuuden parantumista ei kuitenkaan havaittu. Pidempi Voimapolku (6,6 km) aiheutti voimakkaampia vaikutuksia kuin lyhyempi Voimapolku (4,4 km) (Vattulainen ym. 2011). On kuitenkin vaikea sanoa, johtuuko ihmisten kokema hyvinvoinnin lisääntyminen liikunnasta, luonnosta, seurasta tai vapaa-ajasta vai näiden kaikkien tekijöiden yhdistelmästä.

Lisäksi voitaisiin hyödyntää nk. terapiametsiä. Terapiametsä on metsä, jota hoidetaan niin, että se tuottaa mahdollisimman paljon terveysvaikutuksia. Metsässä voi myös olla muita terveysvaikutuksia edistäviä elementtejä. Terapiametsiä on esimerkiksi Japanissa ja Etelä-Koreassa. Japanissa tutkimus on osoittanut, että terapiametsillä on rentouttavia vaikutuksia. Jotkin yritykset ovat jo ottaneet terapiametsät osaksi työterveydenhuoltoon.

Myös työpaikkojen terveyttä edistävät ohjelmat voisivat suosittelua luontoaktiviteetteja. Lisäksi luonnon parantavia vaikutuksia voitaisiin hyödyntää kaupunkisuunnittelussa ja arkkitehtuurissa. Esimerkiksi erityisen stressaaviin paikkoihin, kuten lentokentille, kaupunkien keskustoihin ja työpaikoille, voitaisiin suunnitella luontopisteitä.

Loppupäätelmät

Luonnon ja terveyden suhdetta tutkiva tutkimuskenttä on nuori, ja tutkimuksia on tehty vasta vähän. Tutkimusmenetelmät eivät aina vakuuta lääketieteen tutkijoita ja terveydenhuollon ammattilaisia. Tarvitsemme lisää tutkimusta ja täsmällisen metodologian, jotta saamme tarpeeksi perusteita terveydenhuollon ja ympäristön hoidon kannalta merkittävien käytännön sovellusten toteuttamiseen.

On muistettava, että myös muilla kuin luonnonympäristöillä voi olla elvyttäviä vaikutuksia. Hollantilaisen tutkimuksen mukaan myös hyvin suunniteltu ja miellyttävä kaupunkiympäristö voi olla elvyttävä (Karmanov ja Hamel 2008). Voikin olla, että millä tahansa ihmisen rentouttavaksi kokemalla toiminnalla, kuten musiikin kuuntelulla ja meditoinnilla, saattaa olla voimakas elvyttävä vaikutus, jopa voimakkaampi kuin luonnolla. Voi myös olla, että voimakkain palauttava vaikutus syntyy niistä paikoista ja toiminnoista, joista ihminen muutenkin nauttii. Tässä mielessä ihmisten välillä on todennäköisesti eroja. On selvää, etteivät kaikki hyödy samalla tavalla luonnolle altistumisesta. Joillekin kaupunkilaisille metsä voi tuntua epämiellyttävältä ja vieraalta, jolloin metsässä oleskelun vaikutus heidän hyvinvointiinsa saattaisi olla negatiivinen (katso esim. Milligan ja Bingley 2007).

Moni kysymys on yhä vastausta vailla. Luonnon terveysvaikutuksia koskeva tutkimus on toistaiseksi keskittynyt kaupunkiluontoon ja kaupungissa asuviin ihmisiin. Tiedämme varsin vähän luonnon vaikutuksista maaseudulla asuvaan väestöön. Saattaa olla, että positiiviset vaikutukset ovat huomattavasti voimakkaampia suurissa kaupungissa asuvien ihmisten keskuudessa kuin maaseudulla asuvien keskuudessa, sillä he ovat tekemisissä luonnon kanssa huomattavasti useammin kuin kaupunkilaiset. Emme tiedä paljoakaan luonnossa oleskelun tai luonnon näkemisen kumulatiivisista vaikutuksista. Emme tiedä, miten usein luonnossa tulisi käydä, mitä luonnossa tulisi tehdä ja miten kauan luonnossa tulisi viettää aikaa, jotta stressiä lieventävät ja muut terveyttä edistävät vaikutukset toteutuisivat.

Jo nykyisen tiedon valossa on kuitenkin selvää, että luonnon ja terveyden välillä on positiivinen yhteys, joka tarjoaa runsaasti mahdollisuuksia edistää terveyttä ja säästää terveydenhuollon kustannuksissa. Eräs merkittävä johtopäätös tästä on se, että asuinalueiden läheiset, miellyttävät luontoalueet tulisi säilyttää, jotta ihmiset pääsisivät päivittäin tekemisiin luonnon kanssa. Luonnon vaikutus terveyteen ja hyvinvointiin tulisi ottaa huomioon Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen täytäntöönpanossa. Sen tulisi olla osa maiseman arviointia ja laatutavoitteiden määrittelyä.

Lähteet

- de Vries, S. Classen, T., Eigenheer-Hug, S.M., Korpela, K., Maas, J., Mitchell, R. & Schanz P. 2011. Contributions of natural environments to physical activity: theory and evidence base. In: Nilsson, K., Sangster, M., Gallis, C., Hartig, T., de Vries, S., Seeland, K. & Schipperijn, J. (toim.). 2011. *Forests, Trees and Human Health*. 1. painos. s. 452. Springer. S. 205–243.
- Faber Taylor, A., Kuo, F.E., & Sullivan, W.C. 2001. Coping with ADD: The surprising connection to green play settings. *Environment and Behavior*, 33(1), 54–77.
- Hartig, T., Berg, A.E., Hagerhall, C.M., Tomalak, M., Bauer, N., Hansmann, R., Ojala, A., Syngollitou, E., Carrus, G., Herzzele, A., Bell, S., Podesta, M.T.C., & Waaseth, G. 2011. Health benefits of nature experience: Psychological, social and cultural processes. In: Nilsson, K., Sangster, M., Gallis, C., Hartig, T., de Vries, S., Seeland, K. & Schipperijn, J. (toim.). 2011. *Forests, Trees and Human Health*. 1. painos. S. 452. Springer. S. 127–168.
- Hartig, T., Evans, G.W., Jamner, L.D., Davis, D.S. & Gärling, T. 2003. Tracking restoration in natural and urban field settings. *Journal of Environmental Psychology* 23: 109–123.
- Kaplan, R. & Kaplan, S. 1989. *The experience of nature. A psychological perspective*. Cambridge University Press. S. 339.
- Karmanov, D. & Hamel, R. 2008. Assessing the restorative potential of contemporary urban environment(s): beyond the nature versus urban dichotomy. *Landscape and Urban Planning* 86 (2008): 115–125.
- Kuo, F.E. & Faber Taylor, A. 2004. A potential natural treatment for Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder: Evidence from a national study. *American Journal of Public Health*, 94(9), 1580–1586.
- Laumann, K., Gärling, T. & Stormark, K.M. 2003. Selective attention and heart rate responses to natural and urban environments. *Journal of Environmental Psychology* 23: 125–134.
- Li, Q, Morimoto, K., Nakadai, A., Inagaki, H., Katsumata, M., Shimizu, T., Hirata, Y. ym. 2007. Forest bathing enhances human Natural killer activity and expression of anti-cancer proteins. *International Journal of Immunopathology and Pharmacology*, vol. 20 no. 2 (S2)3–8.
- Li Q, Morimoto K, Kobayashi M, Inagaki H, Katsumata M, Hirata Y, ym. 2008. Visiting a forest, but not a city, increases human natural killer activity and expression of anti-cancer proteins. *Int J Immunopathol Pharmacol*. 2008;21:117–28.
- Martens, D., Gutscher, H. & Bauer, N. 2010. Walking in “wild” and “tended” urban forests: the impact on psychological well-being. *Journal of Environmental Psychology* 31(2011): 36–44.
- Tyrväinen, L., Silvennoinen, H., Korpela, K. & Ylen, M. 2007. Luonnon merkitys kaupunkilaisille ja vaikutus psyykkiseen hyvinvointiin. *Metlan työraportteja* 52: 57–77.
- Ulrich, R.S. 1981. Natural versus urban scenes. Some Psychophysiological Effects. *Environment and Behavior*. Vol 13, No 5: 523–556.
- Ulrich, R.S. 1983. Aesthetic and affective response to natural environment. In: Altman, I. & Wohlwill, J.F. (toim.). *Behavior and the Natural Environment*. Vol 6. Plenum Press. S. 85–125.
- Ulrich, R.S. 1984. View through a window may influence recovery from surgery. *Science* 224:420–421.
- Ulrich, R.S., Simons, R.F., Losito, B.D., Fiorito, E., Miles, M.A. & Zelson, M. 1991. Stress recovery during exposure to natural and urban environments. *Journal of Environmental Psychology* 11:201–230.
- van den Berg, A.E., Maas, J., Verheij, R.A. & Groenewegen, P.P. 2010. Green space as a buffer between stressful life events and health. *Social Science & Medicine* 70(2010): 1203-1210-
- Vattulainen, K., Sarjala, T., Savonen, E.M. & Korpela, K. 2011. Elpymiskokemuksia metsästä, Voimapolun käyttäjäkysely. *Metlan työraportteja* 204. S. 39. Saatavissa: <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2011/mwp204.htm>.

ARKTINEN MAISEMA ELÄVÄNÄ EUROOPPALAISEN PERINTÖNÄ

Bas Pedroli

Mistä maisemaperintö sai alkunsa?

Kun katselen lempimaisemaani Hollannissa myöhään syksyllä, näen laakeita vihreitä niittyjä, joita halkovat vain tuulen puhaltamia pilviä heijastavat ojat. Niityt ovat täynnä ruokailevia hanhia. Kauempana näkyvät majakka ja punakattoinen, valkoinen talo nostavat esiin maavallia (kuva 1). Tämä maisema on ihmisen toiminnan perintöä jo monen vuosisadan ajalta: täällä on käyty kauppaa, nostettu turvetta, kuivatettu maata, tehty patoja, laidunnettu karjaa ja tarkkailtu lintuja. Samalla merta on työnnetty pois maa-alueilta, ja sen tilalla on järvi ja poldereita. Ka-

Kuva 1. IJdoorn polderi lähellä Amsterdamia. Kuva: Bas Pedroli

lastajat ovat lähteneet alueelta jo kauan sitten, ja äskettäin lähtivät myös maanviljelijät. Laiduntavat lampaat pitävät niittyjen kasvit matalina talvehtiville hanhille. Kun käännyin ympäri, Amsterdamin siluetti on yllättävän lähellä.

Eurooppalainen maisema koostuu useista tällaisista tyypillisistä maisemista, jotka ovat syntyneet metsästäjä-keräilijöiden, nomadien, maanviljelysyhteisöjen, munkkien ja maanomistajien toiminnan ansiosta. Maisema ei koskaan ole staattinen, vaan se heijastaa aina siinä elävien yhteisöjen sille antamia funktioita (Renes, 2011). Nykyään maisema heijastaa maailmanlaajuisia tietojenvaihtoa ja markkinoiden mekanismeja. Paikallisen tilan sijaan maiseman kehityksen rajoja määrittävät globaalit virtaukset (Primdahl ja Swaffield, 2010). Lopulta maisema on kuitenkin sosiaalinen ympäristö, jolla on oma yksilöllinen historiansa, mikä puolestaan tekee siitä olennaisen eurooppalaisen voimavaran (Farina ja Napoletano, 2010). Tämä koskee yhtä lailla saamelaismaisemia Lapissa kuin Amsterdamin ympärillä sijaitsevia poldereita, joskin eri tavalla (Jones ja Olwig, 2008).

Pohdin tässä artikkelissa kahta perimmiltään erilaista tapaa, joilla ihmisen suhde luontoon ja maisemaan on kehittynyt sen kautta, miten tämä suhde heijastuu palvontapaikoissa ja pyhissä tiloissa. Tätä kautta päästään selville siitä, mitä arktinen maisema merkitsee Euroopalle.

Eurooppalaisen kulttuurin kehdot

Vaikka Egyptin pyramidit eivät ole Euroopassa, ne olivat kuitenkin ensimmäisiä suuria rakennuksia sivilisaation matkalla kohti keski- ja länsieurooppalaista kulttuuria. Pyramidien uskomattoman raskaat ja vankat, jyrkän geo-

metriset muodot tuntuvat ilmentävän ihmisten maailman ja jumalten ja luonnon maailman hengellistä erottelua. Toisin sanoen vahva juurtuminen maahan näyttäytyy ihmismielen perustarpeena matkalla itsetietoisuuteen.

Myöhemmin helleenisessä kulttuurissa rakennettiin avoimia temppeleitä jumalille, jotka yhä edustivat luonnon perusvoimia: Demeter maata, Poseidon merta, Afrodite kasveja ja eläimiä ja niin edelleen (kuva 2). Antiikin kreikkalaisten amfiteattereissa esitetyt näytelmät kuvasivat jumalten ja puolijumalten seikkailuja vasten luonnonmaiseman luomaa näyttämöä. Roomalaisessa perinteessä näyttämön tausta suljettiin kulissein, ja orjat ja villieläimet esittivät roolinsa omissa teattereissaan, erillään ympäröivästä luonnosta.

Keskiajalla kristityt rakensivat roomanisia kirkkoja, joissa oli paksut seinät ja pienet ikkunat (kuva 4). Uskonnollista mietiskelyä harjoitettiin puolihämärässä kirkon sisällä. Luonto oli kuitenkin läsnä kirkon pylväitä koristavissa eläimissä ja maahishahmoissa (kuva 5). Myöhäiskeskiajalla ja renessanssin aikana pakanalliset hahmot kirkkojen koristeaiheina kiellettiin, ja goottilaisissa katedraaleissa kirkkoon päästettiin valoa, jota pidettiin taivaallisena Jumalan symbolina (kuva 3) (Duby, 1976). Vaikka Franciscus Assisilainen innostuikin 1200-luvulla pitämään aurinkoa, kasveja ja eläimiä veljinään, luonto ja työ pidettiin muutoin pääasiassa kirkkojen ulkopuolella – ja kulttuuri ja raamatunselitys kirkkojen sisäpuolella (Nolthenius, 1951).

Kehitys onkin jatkunut samansuuntaisena, oli kyse sitten moderneista palvelupaikoista, kuten yliopiston auditorioista, jotka ovat pitkälti korvanneet kirkon maailmaan salaisuuksien selittäjinä, tai virtuaalisista paikoista, kuten internetistä. Mielienkiintoista kyllä, seminaariohjelman puitteissa syyskuussa 2011 järjestetty retki pohjoisen taigan halki Suomen Lapissa Inarin lähistöllä esitteli meille merkittävän paikallisen kulttuuriperinnön ilmentymän, 1600-luvulla rakennetun Pielpajärven kirkon (kuva 6). Kirkko lienee alueen ensimmäinen pysyvä rakennus, ja sen rakensivat Euroopan pohjoisimpia osia kristinuskoon kääntäneet munkit.

Pyhät paikat

Eurooppalaiset ovat kehittäneet suhdettaan ympäröivään maailmaan myös toisella tavalla. Etenkin mantereiden reuna-alueiden asukkaat ovat pystyttäneet kiinnostavia kivi- ja puurakennelmia ympäri Eurooppaa: Maltalla, Korsikalla, Portugalissa, Irlannissa, Englannissa, Hollannissa ja Ruotsissa. Vaikka kristinusko oli vaiheittain

Kuva 2. Hefaiskoksen temppeli, Akropolis, Ateena. Kuva: Bas Pedroli.

levittäytynyt kaikkialle Eurooppaan, joillakin alueilla elettiin yhä yhteydessä luonnon kanssa. Esimerkiksi Irlannissa ei rakennettu valtavia kirkkoja, vaan luontoon pystytettiin vaatimattomia ristejä. Kelttiristissä, jonka muoto on paljon kristinuskoa vanhempi, on rengas, joka saattaa symboloida kuuta tai aurinkoa. Vaikuttaa siltä, että alueilla, joilla ristejä pystytettiin luontoon, maisemaa pidettiin pyhänä tilana, jossa luontoa voitiin palvoa jumalallisena luojana ja olla kuitenkin samalla tietoisia kristinuskon Kristuksen uhrauksen merkityksestä. Myyttiset tarinat ja saagat, jotka kuvailivat sankareiden seikkailuja tutuissa maisemissa, säilyivät pitkään hengissä useissa Pohjoismaissa, kuten Edda-runot Islannissa, Olav Åstesonin unilaulu *Draumkvedet* Norjassa ja *Kalevala* Suomessa (Friberg ym., 1998). Tämä vahvistaa, että myös Pohjoismaissa luonnon ja ihmisen yhteys oli pitkään selkeämpi kuin Keski-Euroopassa, mistä todistavat myös useat pyhät paikat (esimerkiksi Ukonsaari, kuva 7).

Rakennetut kirkot eivät muutenkaan olisi kovin käteviä paimentolaiskansojen, kuten saamelaiden, näkökulmasta. Kuten monet tutkijat (Bergman ym., 2008; Gaski, 2011; Häkli, 1999), etenkin Ingold & Kurttila (2000) ja Roturier & Roué (2009), ovat osoittaneet, saamelaiskulttuurin käytännöt tai nimetykset tai merkit tietyistä paikoista maisemassa ovat joustavia. Toisin kuin länsimaalaisen yhteiskunnan moderni, etäännyttävä maiseman käsite (Buijs ym., 2006), saamelaisperinteessä maisema tarkoittaa tilaa, johon on osallistuttava, jotta siinä voi elää: Ingoldin ja Kurttilan mukaan muistin toiminta ja siten jatkuvuuden tunne oman menneisyyden kanssa liittyivät läheisesti ihmisten kokemuksiin tiettyjen paikkojen asukkaina (Ingold ja Kurttila, 2000).

Kuva 3. Pohjois-Ranskassa sijaitsevan Laonin katedraalin ruusuikkuna. Kuva: Bas Pedrol.

Kuva 4. Fonte Avellanese luostari, keidas keskellä Apenniinien luontoa. Kuva: Bas Pedrol.

Kuva 5. ja 6. Pohjois-Ranskassa sijaitsevan Laonin katedraalin keskiaikainen kastemalja. Pielpjärven erämaakirkko lähellä Inaria. Kuvat: Bas Pedroli.

Mitä tästä voidaan oppia?

Palvontapaikkojen mukaan määräytyvä maiseman käsite on osa nyky-yhteiskunnan perustaa sekä sen saavutuksia ja epäonnistumisia. Tällainen maiseman käsite johtaa väistämättä vieraantuneisuuden tunteeseen ja identiteetin katoamiseen (Olwig, 2008; Pedroli ym., 2006; Stobbelaar ja Pedroli, 2011). Toisaalta taas pyhän paikan tai tilan kautta käsitettynä maiseman käsite sisältää mahdollisuuden oppia maisemasta, päästä uudestaan yhteyteen ympäristömme kanssa ja ottaa vastuuta tekemisistämme. Seuraavassa kaaviossa on yhteenveto näistä kahdesta maiseman käsitteestä.

Maiseman käsite	
Palvontapaikka	Pyhä tila
Luonto on paikan ulkopuolella.	Olemme osa luontoa.
Kulttuuri on rakennusten ja museoiden sisällä.	Kulttuuri on siellä, missä ihmiset ovat.
Luonto on joutomaata, ja me voimme vallata sen / meidän täytyy vallata se.	Luonto on kotimme, emmekä jätä siihen jälkiä.
"Pappi" tietää, mikä meille on hyväksi.	Luonto opettaa meille, mikä meille on hyväksi.
Kulttuurin ja luonnon erottelu on mahdollistanut nyky-yhteiskunnan kehityksen.	Luonnon ja kulttuurin suhde on itsestään selvä.
Tiede korvaa uskonnon vähitellen.	Uskonto tarkoittaa uudelleenlöytämistä ja itsetietoisuuden kehittymistä.
On entistä vaikeampi tietää toimintamme kaikki seuraukset.	Olemme vastuussa omista tekemisistämme.
Tämä johtaa väistämättä vieraantuneisuuden tunteeseen ja identiteetin katoamiseen.	Kaikkien aistien käyttäminen ja havaintojen ottaminen todesta luo tiettyyn paikkaan kuulumisen tunnetta ja rakentaa identiteettiä.

Eurooppalaiseen maisemayleissopimukseen (Déjeant-Pons, 2004) liittyvissä tiedotteissa ja julkisessa materiaalissa käytetään toisinaan maksimissaan maisemasta sisimpämme peilinä: "landscape – mirror of our innermost selves". Jos otamme tämän kirjaimellisesti, voimme nähdä vääristyneen kuvan itsestämme useimmissa länsimaisen yhteiskunnan maisemissa. Tämä on myös yksi seuraavien huomioiden taustalla vaikuttavista syistä:

- terveelliseen ja tietynlaiseen ympäristöön perustuvan elämänlaadun kysyntä Euroopassa kasvaa (Bloemers ym., toim., 2010),
- maisemat, jossa ei elä ja liiku ihmisiä, eivät ole eläviä maisemia (Priore, 2009),
- maisemaan osallistuminen on oikeus ja velvollisuus (Jones ja Stenseke, 2011)
- maiseman identiteetti on haaste nyky-yhteiskunnalle sekä nykyisille ja tuleville sukupolville (Stobbelaar ja Pedroli, 2011).

Paikalla ja tilalla saattaa olla saamelaisille eri merkitys kuin useimmille eurooppalaisille. Koska saamelaiset elävät yhä maisemassa, jossa jokainen paikka saattaa olla huolehtimisen arvoinen vuodenajasta, vuodesta, ilmastosta, riistan ja kalan saatavuudesta ja lumiolosuhteista riippuen, voimme oppia saamelaisten yhteydestä luontoon, heidän sisäisestä kuvastaan, sen sijaan, että tutkisimme luonnosta vieraantuneen kuluttajan kuvaa nyky-yhteiskunnasta. Tulevaisuuden kestävä maisema voi kehittyä vain näiden kahden edellä esitellyn maiseman käsitteen yhdistelmänä.

Loppusanat: kahden maailman yhdistäminen

On myös muita syitä siihen, miksi arktista maisemaa tulisi vaalia. Arktinen maisema on miljoonien Euroopan läpi muuttavien tai Euroopassa talvehtivien muuttolintujen pesimäalue (Alerstam ja Christie, 1993). Hanhet, joita tarkkailen lempimaisemassani Hollannissa syksystä kevääseen, muuttavat Pohjoismaiden ja Venäjän pohjoisosiin pesimään. Ne tuovat Lappiin kevään ja palaavat syksyllä poikasineen etelään.

Muuttolintujen lisäksi myös matkailu yhdistää Lapin muuhun Eurooppaan. Matkailuteollisuus tuottaa rahaa, mutta samalla se häiritsee arktisen alueen herkkää ekosysteemiä, ylimääräisestä energiankulutuksesta puhumattakaan.

Lappi onkin olennainen osa Eurooppaa, ja se edustaa erittäin ainutlaatuista, elävää eurooppalaista perintöä. Eräs haaste saamelaisille on se, miten saada muut eurooppalaiset tuntemaan ja ottamaan vastuuta myös saamelaisten kotiseudusta. Tässä asiassa Eurooppalaisesta maisemayleissopimuksesta voi olla apua (Olwig, 2007).

Kuva 7. Saamelaisten palvontapaikka Ukonsaari (keskellä) Inarijärven Ukonselällä Lapissa. Kuva: Bas Pedrol.

Lähteet

- Alerstam, T., Christie, D.A., 1993. Bird migration. Cambridge Univ Pr.
- Bergman, I., Ostlund, L., Zackrisson, O., Liedgren, L., 2008. Varro Muorra: The Landscape Significance of Sami Sacred Wooden Objects and Sacrificial Altars. *Ethnohistory* 55, 1.
- Bloemers, T., Daniels, S., Fairclough, G., Pedroli, B., Stiles, R., eds., 2010. Landscape in a changing world. Bridging Divides, Integrating Disciplines, Serving Society. Science Policy Briefing nr 41. ESF-COST, Strasbourg / Brussels, s. 16.
- Buijs, A.E., Pedroli, B., Luginbühl, Y., 2006. From hiking through farmland to farming in a leisure landscape: changing social perceptions of the European landscape. *Landscape Ecology* 21, 375–389.
- Déjeant-Pons, M., 2004. Council of Europe-The European Landscape Convention Entered into Force. *Environmental Policy and Law* 34, 79–83.
- Duby, G., 1976. *Le temps des cathédrales : l'art et la société (980–1420)*. Gallimard, Paris.
- Farina, A., Napoletano, B., 2010. Rethinking the landscape: new theoretical perspectives for a powerful agency. *Biosemiotics* 3, 177–187.
- Friberg, E., Landström, B., Schoolfield, G.C., 1998. *The Kalevala: epic of the Finnish people*. Otava.
- Gaski, H., 2011. Song, Poetry and Images in Writing: Sami Literature. *Nordlit* 27, 33–54.
- Häkli, J., 1999. Cultures of demarcation: territory and national identity in Finland. *Nested Identities. Nationalism, Territory and Scale*, 123–149.
- Ingold, T., Kurttila, T., 2000. Perceiving the environment in Finnish Lapland. *Body & Society* 6, 183–196.
- Jones, M., Olwig, K., 2008. *Nordic landscapes: Region and belonging on the northern edge of Europe*. Univ Of Minnesota Press.
- Jones, M., Stenseke, M., 2011. *The European Landscape Convention: Challenges of Participation*. Springer Verlag.
- Nolthenius, H., 1951. *In that Dawn: The Thirteenth Century in Italy*. English translation from the original Dutch: Darton Longman and Todd, 1968, London.
- Olwig, K.R., 2007. The practice of landscape 'conventions' and the just landscape: The case of the European Landscape Convention. *Landscape Research* 32, 579–594.
- Olwig, K.R., 2008. Has 'geography' always been modern? Choros, (non) representation, performance, and the landscape. *Environment and Planning A* 40, 1843–1861.
- Pedroli, B., Pinto-Correia, T., Cornish, P., 2006. Landscape—what's in it? Trends in European landscape science and priority themes for concerted research. *Landscape Ecology* 21, 421–430.
- Primdahl, J., Swaffield, S., 2010. *Globalisation and agricultural landscapes: change patterns and policy trends in developed countries*. Cambridge Univ Pr.
- Priore, R., 2009. *No People, No Landscape. La Convenzione europea del paesaggio: luci e ombre nel processo di attuazione in Italia*. FrancoAngeli, Milano.
- Renes, J., 2011. European landscapes: continuity and change, in: Roca, Z., Claval, P., Agnew, J. (Eds.), *Landscapes, identities and development*. Farnham, UK, Ashgate. Ashgate, Farnham (UK), s. 117–136.
- Roturier, S., Roué, M., 2009. Of forest, snow and lichen: Sami reindeer herders' knowledge of winter pastures in northern Sweden. *Forest Ecology and Management* 258, 1960–1967.
- Stobbelaar, D.J., Pedroli, B., 2011. Perspectives on Landscape Identity: A Conceptual Challenge. *Landscape Research* 36, 321–339.

KOMIAT KYLÄT POHJOISEN MAISEMASSA

KAIRALA - LUIRON MAISEMANHOITOALUE ESIMERKKINÄ EUROOPPALAISEN MAISEMAYLEISSOPIMUKSEN TOTEUTUMISESTA PAIKALLISELLA TASOLLA

Merja Lipponen

Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen tavoitteita ovat mm. maisemien suojelun, hoidon ja suunnittelun edistäminen sekä tietoisuuden lisääminen liittyen maiseman arvoon, merkitykseen ja muuttumiseen. Suomessa sopimus on ollut voimassa vuodesta 2006 lähtien. Tässä artikkelissa on käyty esimerkinomaisesti läpi, miten Eurooppalaista maisemayleissopimusta on toteutettu paikallisella tasolla Suomessa, Itä-Lapissa, kahden kylän alueella.

Artikkelin teksti pohjautuu pitkälti julkaisuun *Komiat kylät pohjoisen maisemassa –Kairalan ja Luiron maisemanhoitoalueen hoito- ja käyttösuunnitelma* (Kokko ym. 2009). Myöhemmin tekstissä ei enää erikseen viitata ko. julkaisuun.

Kulttuurimaisema muutoksessa

Kairalan ja Luiron kylät sijaitsevat Pelkosenniemellä Itä-Lapissa, noin kymmenen kilometriä taajamasta pohjoiseen; Kairala Kitisen molemmin puolin, ja sen itäpuolella Luuro, Kitiseen laskevan Luurojoen varrella. Kylät ovat tyypillisiä lappilaisia jokivarsikyliä, joissa asutus on keskittynyt nauhamaisesti jokien törmille. Omaleimaisen piirteen näihin maatalousvaltaisiiin kyliin tuovat vanhat peräpohjalaiset hirsitalot ja piharakennukset, jotka pääosin säästivät Lapin sodan tuhoilta 1940-luvulla. Kulttuurivaikutteista maisemaa ympäröivät laajat erämaiset aapasuot

ja niiden väliin jäävät metsäsaarekkeet. Pyhä-Luoston tunturijono ja Mairivaara lännessä sekä Nivatunturi idässä luovat kylämaisemille upeat raamit (kuva 1). Molemmat kylät ovatkin saaneet arvokkaan maisema-alueen arvon ympäristöministeriön mietinnön mukaisesti, Kairala on luokiteltu valtakunnallisesti, ja Luuro maakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi (Ympäristöministeriön mietintö 1993, Valtioneuvoston periaatepäätös 1995).

Kuva 1. Näkymä Kairalasta Kitisen itäpuolelta Pyhätunturille. Kuva: Marjut Kokko.

Lisäksi Kairala kuuluu myös valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin (Museovirasto 2009).

Ihminen on hyödyntänyt Kairalan ja Luiron alueita jo vuosituhansien ajan. Esihistoriallisella ajalla elinkeinot liittyivät pitkälti eränkäyntiin, ja asuinpaikka vaihtui vuodenajan ja riistankulun mukaan. Vaikka ihmisen vaikutus maisemaan oli vielä vähäinen, kertovat tästä aikakaudesta vielä maastossakin tarkkaavaisen silmään erottuvat muinaisjäännökset, kuten kodanpohjat ja pyyntikuopat sekä esinelöydöt. Merkittävä muutos maisemassa tapahtui, kun ensimmäiset talolliset asettuivat pysyvästi jokivarteen 1600-luvun lopulla. Vanha liikkuvaan elämäntapaan perustuva kulttuuri katosi alueelta peltoviljelyn ja kylien kehittymisen myötä. Viimeistään 1700-luvulla aluetta asuttaneet metsäsaamelaiset joko omaksuivat talonpoikauskulttuurin tai joutuivat siirtymään pohjoisemmaksi. Uudisasukkaat omaksuivat saamelaisilta puolestaan poronhoidon (Kehusmaa & Onnela 1995). Kun ihmiset asettuivat pysyville asuinsijoille, muuttui metsästys ensisijaisesta elinkeinosta yhdeksi muiden elinkeinoiden joukossa, joilla leipä pyrittiin turvaamaan. Rehevät jokivarsien niityt tarjosivat karjalle ravintoa, ja ravinteikkaat maat ja rehevät lähisuot raivattiin pelloiksi (kuva 2, Tallavaara 2008).

Kuva 2. Kairalan kylää ympäröivät laajat peltoaukeat vielä 1960-luvulla. Kuva: Kairalan kyläseuran kokoelmat.

Kylien pääelinkeinona maatalous säilyi 1960-luvulle saakka. Myös väkiluku oli korkeimmillaan 60-luvulla. Rakennemuutoksen myötä sekä maatilojen määrä että väkiluku kylissä on laskenut tasaisesti, kun nuoret ja työikäiset ovat muuttaneet muualle työn ja opintojen perässä. Tällä hetkellä Kairalan ja Luiron alueella on muutamia karjatiloja. Useimmat työikäisistä käyvät työssä taajamassa tai lähikunnissa tai saavat toimeentulonsa poro- tai metsätaloudesta. Vaikka asukasmäärät kummassakin kylässä ovat laskeneet, on viime vuosina kyliin muuttanut myös uusia vakituisia tai kesäasukkaita. Väestön ikääntymisen ja maatalouden muutosten takia aiemmin avarat kulttuurimaisemat ovat alkaneet kuitenkin sulkeutua. Monet pellot ovat muuttuneet kulokoiksi ja pajun ja koivun valtaamiksi pensikoiksi. Jokitörmien niityt ovat vettyneet ja pensoittuneet vedennoston ja niitto- ja laidunkulttuurin loppumisen myötä (kuvat 3 ja 4). Myös rakennusperinnön kunnostustarve on herättänyt kyläläisiä pohtimaan keinoja oman kulttuuriympäristön ja -maiseman kunnossa pitämiseksi.

Kuvat 3 ja 4. Kylämaisema 1990-luvulla ja vuonna 2008. Kuvat: Kari Tallavaara ja Marjut Kokko.

Yhteistyö avainasemassa suunnittelussa

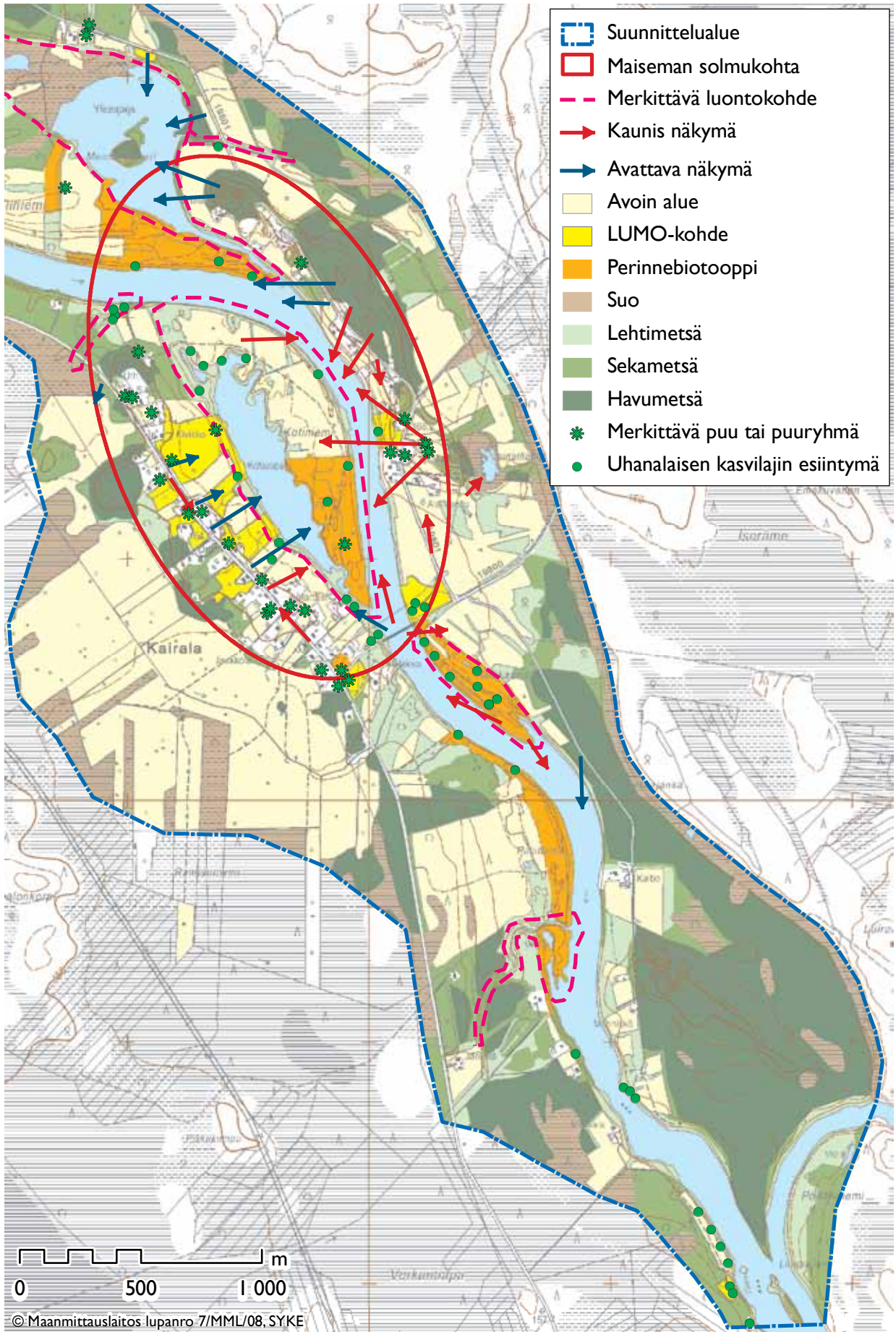
Luonnonsuojelulain §:n 32 mukaan on mahdollista perustaa erityinen maisemanhoitoalue tietyn alueen luonnon- ja kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden tai siihen liittyvien muiden erityisten arvojen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi. Aloite maisemanhoitoalueen perustamiseksi ja sen edellyttämän maiseman hoito- ja käyttösuunnitelman laatimiseksi tuli Kairalan kyläseuralta vuonna 2007 Lapin ympäristökeskukseen (nyk. Lapin ELY-keskus). Luiron kylä liittyi hoito- ja käyttösuunnitelmahankkeeseen mukaan myöhemmin samana vuonna. Työ tehtiin kyläseurojen yhteistyönä, Lapin ympäristökeskuksen vetämänä hankkeena, ja sen rahoittivat ympäristöministeriö ja Pelkosenniemen kunta. Hoito- ja käyttösuunnitelman tavoitteena oli selvittää kohteet, jotka nähtiin tärkeinä kylien kulttuurihistorian, luonnonkauneuden ja virkistysmahdollisuuksien säilyttämiseksi. Kulttuuriympäristön lisäksi myös kylien lähimetsät huomioitiin olennaisena osana hoito- ja käyttösuunnitelmaa, sillä metsätalous on monen asukkaan elinkeinona ollut alueella varsin voimakasta.

Suunnittelun alkuvaiheessa lähetettiin kaikille kyläläisille tiedote ja kutsu hankkeen aloitustilaisuuteen. Lisäksi kyläläisille jaettiin kyselylomake, jossa tiedusteltiin näkemyksiä maiseman muutoksista ja siihen liittyvistä hoitotarpeista. Kyläläisiä haastateltiin liittyen maankäytön historiaan. Molempiin kyliin perustettiin paikalliset kylätyöryhmät, jotka keräsivät tietoa kylien historiasta, elinkeinomuodoista ja maankäytöstä. Kylätyöryhmissä kerättiin vanhoja valokuvia ja selvitettiin arvokkaiden luontokohteiden, vanhojen kulttuurihistoriallisten kohteiden ja reittien, kuten talviteiden ja postipolkujen sijaintia (kuva 5). Historiallisen lähestymistavan kautta maastoinventointeja suunnattiin kulttuurihistoriallisesti keskeisimmille paikoille. Kyläläiset osallistuivat myös maastotyöhän asiantuntijoiden mukana.

Kuva 5. Luiron tupaillassa rajattiin hoito- ja käyttösuunnitelma-alueita yhteistuumin. Kuva: Anna Kurkela.

Maastotyönä kartoitettiin kylien jäljellä olevat perinnebiotoopit sekä maisemallisesti ja luonnon monimuotoisuuden kannalta merkittävät viljelyalueet. Lisäksi havainnoitiin kylämaiseman solmukohtat, merkittävät luontokohteet sekä avattavat ja kauniit näkymät. Myös kylien lähimetsät inventoitiin ja niihin laadittiin hoitosuosituksen. Lisäksi suunnitteluun osallistui rakennushistorian asiantuntija, ja alueelta kartoitettiin myös kulttuuriperintökohteet sekä esihistorialliset ja historialliset muinaisjäännekohteet. Asiantuntijoiden ja kyläläisten yhteistyönä syntyi maisema-analyysi, jonka pohjalta tuotettiin maiseman nykytilasta kertova kartta-aineisto (kuva 6). Hankkeesta tiedotettiin sen kaikissa vaiheissa aktiivisesti, ja ympäristökeskuksen väki jalkautui aktiivisesti paitsi maastotöihin, myös kylissä järjestettäviin kyläpäiviin ja tapahtumiin. Lisäksi kylissä järjestettiin tupailtoja liittyen korjauskentämiseen, metsän- ja maisemanhoitoon.

Kuva 6. Maisema-analyysin avulla kartoitettiin kylämaiseman arvokkaimmat ja hoitoa vaativat kohteet (Kokko ym. 2009).

Kuva 7. Luiron kylänraitin varrella vuorottelevat vanhat peräpohjalaiset ja uudemmat jälleenrakennusaikaiset talot. Kuva: Marjut Kokko.

Keskeisimpinä ja arvokkaimpina kohteina, ns. maiseman solmukohtana Kairalan kylässä nähtiin kylän läpi virtaava Kitiinen, ja sen ympärille sijoittuvat viljelykset sekä rakennettu kyläympäristö. Vaikka vanhojen tulvaniittyjen, Kotiniemen ja Yliniemen rannat ovat pensoittuneet, muodostavat viljelysalueet rakennuksineen edelleen monipuolisen ja yhtenäisen maiseman. Luiron kylällä maiseman solmukohta on jokivarteen kannaksen päälle muodostunut kylänraitti, jonka molemmiin puoliin sijoittuvat hoidetut pellot sekä vanhat peräpohjalaiset ja uudemmat jälleenrakennusajan talot muodostavat kylämaiseman keskeisimmän osan (kuva 7).

Suunnitelmassa annetut maisemanhoitosuositukset olivat aina vapaaehtoisia ja kyläläisten kanssa yhteistyössä laadittuja. Suunnitelman lopussa käytiin läpi myös mahdolliset rahoitusvaihtoehdot hoitotoimien kustannusten kattamiseksi. Esimerkiksi viljelymaiden osalta hoitosuosituksen mukaisesti hoitotoimiin on mahdollista hakea rahoitusta maatalouden erityisympäristötuista.

Suunnitelmasta maisemanhoitoalueeksi

Maisemanhoitoalueen perustamisesta säädetään luonnonsuojelulain 5. luvun §:ssä 32-36 sekä luonnonsuojeluasetuksen 4. luvun §:ssä 13-16. Kun lain edellyttämä maisemanhoitoalueen hoito- ja käyttösuunnitelma oli valmis, Kairalan ja Luiron kyläseurat tekivät aloitteen 17.5.2009 maisemanhoitoalueen perustamisesta Pelkosenniemen kunnanhallitukselle, joka puolestaan esitti Lapin ympäristökeskukselle ja ympäristöministeriölle maisemanhoitoalueen perustamista myöhemmin samana vuonna. Tämän jälkeen Lapin ympäristökeskus järjesti hoito- ja käyttösuunnitelmasta ja päätösluonnoksesta lausunto- ja kuulemiskierroksen maanomistajille, aluehallinnon viranomaisille ja muille asianosaisille kesällä 2009. Kuulemisen jälkeen Lapin ympäristökeskus jätti ympäristöministeriölle esityksen Kairalan-Luiron maisemanhoitoalueen perustamisesta. Ympäristöministeriö järjesti toisen vaiheen kuulemiskierroksen, jossa hoito- ja käyttösuunnitelma, päätösluonnos sekä ympäristökeskuksen esitys lähetettiin lausuntokierrokselle ministeriöille, muille viranomaisille ja järjestöille. Lausuntokierroksen jälkeen ympäristöministeriön toimesta järjestettiin vielä luonnonsuojeluasetuksessa edellytetty neuvonpito maa- ja metsätalousministeriön kanssa liittyen maisemanhoitoalueen perustamispäätöksen valmisteluun. Päätös Kairalan-Luiron maisemanhoitoalueen perustamisesta annettiin 20.4.2010. (Ympäristöministeriön päätös 2010). Se oli samalla kolmas Suomessa tehdyistä maisemanhoitoalueiden perustamispäätöksistä.

Kuvat 8 ja 9. Kairalan Marttiin talo remontissa ja sen jälkeen. Kuvat: Kari Tallavaara.

Maisemanhoitoalueen perustaminen tuo mukanaan suosituksia alueen maisema-arvojen säilyttämiseksi, ja se on ohjeena, kun alueelle laaditaan uutta maakuntakaavaa. Se ei rajoita maankäyttöä tai tuo muutoksia maanomistajien oikeuksiin. Keskeisessä roolissa kylien maisemanhoidossa ovat edelleen maanomistajat ja asukkaat. Kairalassa ja Luirossa on jo pitkät perinteet kyläseuratoiminnalle, ja kylätoiminta on edelleen aktiivista kummasakin kylässä. Tärkeinä toimintamuotoina ovat olleet mm. vanhojen rakennusten kunnostus- ja maalaustalkoot ja perinnepäivät (kuvat 8 ja 9). Myös Pelkosenniemen kunta on osallistunut kylien maisemanhoitoon ohjaamalla ympäristönsuojelua ja –hoitoa edistäviä työllisyystöitä kylien alueille, mm. rantojen ja vanhojen niittyalojen ja arvokkaiden rakennusten ympäristöjen kunnostukseen ja hoitoon.

Pensoittuneita niittyjä on hoidettu ilman ulkopuolista rahoitustakin talkooväen ja viljelijöiden voimin. Myös pirstoutunut maanomistajuus tuo lisähaastetta laajojen yhtenäisten alueiden hoitoon saamiseksi. Vaikka maisemanhoitoalue-status takaakin osaltaan paremmin saatavissa olevaa rahoitusta arvokkaan kulttuurimaiseman säilyttämiseksi, aina ei tarvita suuria rahasummia kohteiden hoitamiseen. Esimerkiksi Kairalan Kotiniemen valtakunnallisesti arvokasta perinnebiotooppia hoidetaan Luirolaisen lampurin toimesta ilman rahoitusta. Aita niemeen rakennettiin talkootyönä vuonna 2010 (kuva 10).

Samoin Kairalan vanhimman rakennuksen, Ollilan aitan ympäristöä hoidetaan talkooväen voimin (kuva 11). Tunnustuksena kylässä tehdystä arvokkaasta työstä Kairalan kyläseura sai viime vuonna kunniamaininnan Suomen paras maisemahanke -kilpailussa.

Kuva 10. Kotiniemen aitatalkoita pidettiin kesällä 2010. Kuva: Annika Kostamo.

Kuva 11. Kesällä 2011 tehtiin perinteistä pistoaitaa Kairalan Ollilan aitalla talkooväen voimin. Kuva: Merja Lipponen.

Maisemanhoitotyö Lapissa jatkuu

Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen mukainen työ maisema-arvojen tiedostamisen ja säilyttämisen lisäämiseksi jatkuu paitsi Kairalan-Luiron maisemanhoitoalueella, myös muualla Lapissa ja Suomessa. Tätä työtä jatkaa Keski- ja Etelä-Lapin alueella ympäristöministeriön ja Euroopan unionin rahoittama Maisemat Ruotuun –hanke. Tavoitteena on innostaa lappilaisia ja kainuulaisia vaalimaan paikallista, oman kylän kulttuurimaisemaa, auttaa maisemanhoitoon liittyvissä käytännön järjestelyissä sekä neuvoa rahoituksen hakemisessa kylämaisemien säilyttämiseksi ja hoitamiseksi. Osana hanketta tehdään myös valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden (Valtioneuvoston periaatepäätös 1995, ympäristöministeriön mietintö 1993) päivitysinventointi.

Lähteet:

Kehusmaa, A. & Onnela, S. 1995: Suursodankylän historia 1. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä

Kokko, M., Kurkela, A., Pihkala, A. & Tallavaara, K. 2009. Komiat kylät pohjoisen maisemassa - Kairalan ja Luiron maisemanhoitoalueen hoito- ja käyttösuunnitelma. Suomen ympäristö 9/2009. Lapin ympäristökeskus. Helsingin yliopistopaino, Helsinki.

Museovirasto 2009. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt. 10.10.2011 osoitteessa: http://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx.

Tallavaara, K. 2008. Kairavuopiolaiset – 300 vuotta Kairalan kylähistoriaa. Tornion kirjapaino Oy, Tornio.

Valtioneuvoston periaatepäätös 1995. Valtioneuvoston periaatepäätös valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista. Annettu Helsingissä 5.1.1995.

Ympäristöministeriön mietintö 1993. Arvokkaat maisema-alueet. Maisema-aluetyöryhmän mietintö II. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto, mietintö 66/1992. Helsinki.

Ympäristöministeriön päätös 2010. Ympäristöministeriön päätös Kairalan-Luiron maisemanhoitoalueesta. Annettu Helsingissä 20.4.2010.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen soveltaminen Pohjois-Kalotin kunnissa

Maisemansuojelua ja -hoitoa ohjaavat Suomessa pääasiassa maankäyttö- ja rakennuslaki ja sen valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ja luonnonsuojelulaki. Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen tavoitteet on sisällytetty em. lakeihin. Ruotsissa sopimuksen sisältö on pääasiassa ympäristökaaressa (1999) ja kaavoitus- ja rakentamislaisissa (1987/2011). Norjassa ohjaavana lainsäädäntönä ovat kaavoitus- ja rakentamislaki (2008), luonnon monimuotoisuuslaki (2009) ja kulttuuriperintölaki (1978). Maisemansuojelua ja -hoitoa toteutetaan maisema-alueilla alueiden ja maankäytön suunnittelun kautta, pääasiallisesti kaavoituksella ja maisemanhoitosuunnitelmia laatimalla.

Kuntien vastuut maankäyttöön ja alueiden käytön suunnittelun liittyen ovat merkittäviä. Pohjois-Kalotin kunnissa on omat, osittain toisistaan poikkeavat toimintatavat ja käytännöt, joihin perustuen erilaiset alueiden käyttöön liittyvät prosessit hoidetaan. Kunnilla ja kuntien asukkailla on suuret intressit säilyttää ja suojella omat elinympäristönsä ja ylläpitää ja lisätä alueen vetovoimaisuutta. Maisema nähdäänkin kunnissa yhtenä merkittävimmistä vetovoimatekijöistä, jota ei haluta menettää, mutta oman ammattitaidon ei koeta olevan riittävä maisema-asioita, etenkin eri maankäyttömuotojen maisemavaikutuksia koskien. Erilaiset tarpeet eri maankäyttömuotojen suhteen tuovat haasteita, joita ei välttämättä ennen ole kohdattu ja joista jokainen kunta joutuu vastaamaan omalla esimerkillään.

Uuden tiedon omaksuminen ja soveltaminen käytäntöön koetaan työlääksi ja totutuista käytännöistä on vaikea poiketa ilman selkeää ohjeistusta ja konkreettista tukea. Resurssi- ja asiantuntijuuspuola vaikeuttaa erilaisten käytäntöjen omaksumista. Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen tavoitteet on sisällytetty Pohjois-Kalotin maissa useaan eri lakiin. Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen toteuttamiselle ei ole osoitettu selkeää vastuutahoa vaan vastuu on kaikilla. Tämä on yksi seikka, joka johtaa vähien resurssien kanssa kamppailtaessa myös vastuun välttelyyn. Kaikkien eri viranomaistahojen tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota siihen, että maisemayleissopimuksen periaatteet sisällytetään kokonaisvaltaisemmin eri toimintoihin ja käytäntöihin. Uudenlaiset ja selkeät painotukset viranomaisten tehtävissä edistäisivät sopimuksen tavoitteiden saavuttamista. Eri viranomaistahojen selkeällä vastuu- ja roolijaolla on suuri merkitys sopimuksen sisällöllisten tavoitteiden integroinnissa käytäntöön. Selkeä ja suoraviivainen ohjaus kansalliselta taholta alueviranomaisille ja sitä kautta kuntiin velvoittaisi konkreettisiin käytännön toimiin ryhtymistä. Sopimuksen positiivista henkeä ei ole haluttu menettää, jonka vuoksi suoranaista ohjausta ei ole lainsäädännön lisäksi koettu tarpeelliseksi. Ohjeistuksen ei kuitenkaan kunnissa eikä aluehallinnossa koettaisi viedä positiivista henkeä asialta vaan selkiyttävän toimintatapoja.

Lisääntyvät maankäyttötarpeet kunnissa mm. energiantuotannon, kaivosteollisuuden ja kasvavan matkailuelinkeinon suhteen luovat perusteltua tarvetta entistä moniulotteisemmalle suunnittelulle. Eri intressitahojen toiveiden, perinteisten ja uusien elinkeinon yhteensovittaminen ei ole helppoa ja konflikteja syntyy väistämättä. Tämä johtaa entistä suurempaan tarpeeseen osallistaa paikalliset tahot voimakkaasti mukaan suunnitteluprosesseihin projektien alusta lähtien. Kaavoitus edellyttää viranomaisten ja kansalaisten vuorovaikutusta. Kansalaisten, järjestöjen ja viranomaisten keskinäisellä vuoropuhelulla onkin suuri vaikutus monien hankkeiden maisemavaikutuksiin. Tutkimuksen avulla saadaan lisätietoa maisemista, niiden merkityksestä ja eri maankäyttömuotojen vaikutuksista maisemiin. Tutkittu tieto helpottaa myös päätöksentekoa ja ratkaisujen löytymistä. Eri hallinnonalojen, toimijoiden ja paikallisten tahojen välinen tiivis yhteistyö ja maisematutkimus edistävät osaltaan sopimuksen tavoitteiden saavuttamista.

Maisemainventoinnit tukevat maisemanhoitoon liittyvää työtä. Kuntien toiveet tarkemmista ja syvällisemmistä maisemaluokitteluista ja -malleista ja eri maankäyttömuotojen vaikutuksista maisemaan tulisi voida toteuttaa pitkällä aikavälillä pysyväksi käytännön suunnittelun tueksi. Kartoitukset ja valmiit ohjelmat, joita käyttää suunnittelun tukena alentavat kynnyksiä ottaa maisema-arvot kokonaisvaltaisemmin huomioon. Hyvistä ja toimivista käytännöistä tiedottamiseen tulisi panostaa jatkossa tehokkaasti. Kuntien tietämystä ja asiantuntijuutta voidaan lisätä myös kohdennetulla koulutuksella ja neuvonnalla. Kuntien käyttämien konsulttiyritysten koulutus

on merkittävässä asemassa maisemayleissopimuksen edistämisen kannalta. Valtioiden rajat ylittävän yhteistyön tiimoilta on erittäin tärkeää jatkaa kokemusten vaihtoa ja yhtenevien käytäntöjen löytymistä ja edistämistä. Pohjois-Kalotin yhtenäistä saamelaisaluetta tulisi käsitellä enemmänkin yhtenä kokonaisuutena kuin kolmen eri valtion omina erillisinä alueina.

Työn jatkumisen varmistamiseksi Pohjois-Kalotin alueelle perustetaan maisemayhteistyöryhmä. Yhteistyöryhmään kutsutaan jäsenet kaikista kolmesta valtiosta, saamelaisalueen oma edustus vahvasti mukana. Yhteistyöryhmän pääasiallinen tehtävä on maisemapolitiikan eteenpäin vieminen ja kehittäminen alueella. Maisemansuojelua ja -hoitoa luokitteluineen ja kartoituksineen voidaan edistää pitkällä tähtäimellä Pohjois-Kalotin alueella yhtenäisesti esimerkiksi projektirahoituksilla. Yhteistyöryhmän kokoaminen ja sen tarkempien toimintaperiaatteiden määrittäminen lieneekin seuraava askel Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen edistämässä pohjoisilla alueilla. Ryhmä pystyy jatkossa suunnittelemaan tarpeellisia hanke- ja asiakokonaisuuksia alueelle sekä järjestämään kohdennetusti neuvontaa ja koulutusta paikallistoimijoille ja kuntatasolle. Hyvien kokemusten aktiivinen jakaminen ja tiedon levittäminen Pohjois-Kalotin kuntiin ja kuntien välillä jatkossakin edistää haasteista selviämistä tulevaisuudessa. Maisemien merkityksen ymmärtäminen on avainasemassa Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen kokonaisvaltaisessa soveltamisessa käytäntöön.

Noora Raasakka

Projektipäällikkö

Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

LIITE

LIITE 1 Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen tila

(Tilanne 10.08.2011)

Jäsenvaltio	Allekirjoitus	Ratifiointi	Voimaanastumispäivä
Albania			
Andorra	23.3.2011		
Armenia	14.5.2003	23.3.2004	1.7.2004
Itävalta			
Azerbaidžan	22.10.2003		
Belgia	20.10.2000	28.10.2004	1.2.2005
Bosnia ja Hertsegovina	9.4.2010		
Bulgaria	20.10.2000	24.11.2004	1.3.2005
Kroatia	20.10.2000	15.1.2003	1.3.2004
Kypros	21.11.2001	21.6.2006	1.10.2006
Tšekki	28.11.2002	3.6.2004	1.10.2004
Tanska	20.10.2000	20.3.2003	1.3.2004
Viro			
Suomi	20.10.2000	16.12.2005	1.4.2006
Ranska	20.10.2000	17.3.2006	1.7.2006
Georgia	11.5.2010	15.9.2010	1.1.2011
Saksa			
Kreikka	13.12.2000	17.5.2010	1.9.2010
Unkari	28.9.2005	26.10.2007	1.2.2008
Islanti			
Irlanti	22.3.2002	22.3.2002	1.3.2004
Italia	20.10.2000	4.5.2006	1.9.2006
Latvia	29.11.2006	5.6.2007	1.10.2007
Liechtenstein			
Liettua	20.10.2000	13.11.2002	1.3.2004
Luxemburg	20.10.2000	20.9.2006	1.1.2007
Malta	20.10.2000		
Moldova	20.10.2000	14.3.2002	1.3.2004
Monaco			
Montenegro	8.12.2008	22.1.2009	1.5.2009
Alankomaat	27.7.2005	27.7.2005	1.11.2005
Norja	20.10.2000	23.10.2001	1.3.2004
Puola	21.12.2001	27.9.2004	1.1.2005
Portugali	20.10.2000	29.3.2005	1.7.2005
Romania	20.10.2000	7.11.2002	1.3.2004
Venäjä			

Jäsenvaltio	Allekirjoitus	Ratifiointi	Voimaanastumispäivä
San Marino	20.10.2000	26.11.2003	1.3.2004
Serbia	21.9.2007	28.6.2011	1.10.2011
Slovakia	30.5.2005	9.8.2005	1.12.2005
Slovenia	7.3.2001	25.9.2003	1.3.2004
Espanja	20.10.2000	26.11.2007	1.3.2008
Ruotsi	22.2.2001	5.1.2011	1.5.2011
Sveitsi	20.10.2000		
entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia	15.1.2003	18.11.2003	1.3.2004
Turkki	20.10.2000	13.10.2003	1.3.2004
Ukraina	17.6.2004	10.3.2006	1.7.2006
Iso-Britannia	21.2.2006	21.11.2006	1.3.2007

Yleissopimuksen allekirjoittaneiden mutta ei ratifioineiden valtioiden yhteismäärä:	5
Yleissopimuksen ratifioineiden / yleissopimukseen liittyneiden valtioiden yhteismäärä:	34

Lähde: Treaty Office osoitteessa <http://conventions.coe.int>

Julkaisusarjan nimi ja numero Raportteja 48/2012				
Vastuualue Ympäristö ja luonnonvarat				
Tekijät Noora Raasakka Sari Sivonen (toim.)		Julkaisuaika Toukokuu 2012		
		Kustantaja /Julkaisija Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus		
		Hankkeen rahoittaja / toimeksiantaja The Nordic Council of Ministers		
Julkaisun nimi Pohjoiset maisemat ”Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen toteuttaminen Pohjois-Kalotin kunnissa” – Konferenssi Inarissa 7.-9. 9.2011				
Tiivistelmä Kansainvälinen Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen tavoitteiden saavuttamista edistävä konferenssi järjestettiin Inarissa 7.-9.9.2011. Konferenssissa käsiteltiin maisemasopimuksen tavoitteita, tarpeita ja mahdollisuuksia Pohjois-Kalotin alueella. Tähän raporttiin on koottu konferenssissa esiintyneiden asiantuntijoiden laatimat artikkelit aiheesta. Raportin toivotaan helpottavan alueiden käytön suunnittelijoita käytännön työssään ja rohkaisevan kuntia toteuttamaan tulevaisuuden suunnittelua Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen tavoitteiden mukaisesti. Raportti on saatavissa viidellä eri kielellä: suomeksi, ruotsiksi, norjaksi, pohjoissaameksi ja englanniksi. Pohjois-Kalotin aluetta yhdistää yhteinen tunnusomainen maisema. Saamelaiskulttuurin sekä poronhoidon muovaamat tunturimaisemat ja upeat jokivarsimaisemat heijastuvat ympäristössä laaja-alaisesti. Alueen maisemalle haasteita tuovat sen moninaiset maankäyttömuodot ja elinkeinot, kuten matkailu, kaivosteollisuus ja energiantuotanto. Arvokkaiden maisemapiirteiden säilyttäminen vaatii erityistä tuntemusta ja tietämystä alueen kunnissa. Maisemansuojelua ja -hoitoa toteutetaan alueiden- ja maankäytön suunnittelun kautta, pääasiallisesti kaavoituksella ja maisemanhoitosuunnitelmilla. Pohjois-Kalotin alueen kunnissa on erilaiset osin toisistaan poikkeavat toimintatavat ja käytännöt maisemanhoidossa. Kuitenkin alueen asukkailla on yhtäläisiä intressejä elinympäristönsä suojeluun ja säilyttämiseen. Maisema nähdään vetovoimatekijänä, jota ei haluta menettää. Lisääntyvät maankäyttötarpeet kunnissa luovat tarpeen entistä moniulotteisemmalle suunnittelulle. Paikallisten tahojen osallistaminen suunnitteluprosesseihin aikaisessa vaiheessa ja monimuotoinen vuorovaikutus, niin toimijoiden, kansalaisten kuin viranomaisten välillä vähentää konfliktien muodostumista. Tutkimustiedon tehokkaampi hyödyntäminen ja valtiorajat ylittävä yhteistyö helpottaa päätöksentekoa ja luo yhteisiä linjoja maisemansuojelutyöhön. Yhteiset kokemukset, käytännöt ja tietotaidon jakaminen sekä laajemman maisemakonaisuuden hahmottaminen parantaa eurooppalaisen maisemayleissopimuksen tavoitteiden toteutumista. Työn jatkuvuuden varmistamiseksi Pohjois-Kalotin alueelle suunnitellaan perustettavaksi maisemayhteistyöryhmä, jonka tehtävä on maisemapolitiikan kehittäminen ja eteenpäin vieminen.				
Asiasanat (YSA:n mukaan) maisema, Pohjoiskalotti, Eurooppalainen maisemayleissopimus, aluesuunnittelu, maisemansuojelu, maisemanhoito				
ISBN (Painettu) 978-952-257-534-0	ISBN (PDF) 978-952-257-523-4	ISSN-L 2242-2846	ISSN (painettu) 2242-2846	ISSN (verkkojulkaisu) 2242-2854
www www.ely-keskus.fi/julkaisut www.doria.fi		URN URN:ISBN:978-952-257-523-2		Kieli suomi
Sivumäärä 89				
Julkaisun tilaukset Lapin elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskus, PL 8060, 96101 Rovaniemi puh: 029 503 7000, e-mail: kirjaamo.lappi@ely-keskus.fi				
Kustannuspaikka ja -aika Rovaniemi 2012			Painotalo Kopijyvä Oy	

PRESENTATIONSBLAD

Publikationens serie och nummer Rapporter 48/2012				
Ansvarsområde Miljö och naturresurser				
Författare Noora Raasakka Sari Sivonen		Publiceringsdatum Maj 2012		
		Utgivare / Förläggare Närings-, trafik- och miljöcentralen i Lapland		
		Projektets finansär/uppdragsgivare The Nordic Council of Ministers		
Publikationens titel Nordig landskapet "Tillämpning av den Europeiska Landskapkonventionen i kommunerna på Nordkalotten" - Konferensen 7–9.9.2011, Enare, Finland				
<p>Sammandrag</p> <p>För att kunna nå de uppsatta målen för den europeiska landskapskonventionen anordnades en internationell europeisk konferens den 7–9 september 2011 i Enare. Konferensen var främst inriktad på att öka kunskapen om den europeiska landskapskonventionen och de möjligheter och behov den ger vad gäller det praktiska planeringsarbetet, särskilt på kommunnivå. Den här rapport är samlat artikel skrev av ledande experter som var föreläsare i konferensen. Vi hoppas att den här rapport underlättar det praktiska arbetet för planerarna av de här områdena och inspirerar kommunerna att genomföra sina framtidsplaner enligt den europeiska landskapskonventionen. Publikationen finns tillgänglig på fem olika språk: finska, svenska, norska, nordsamiska och engelska.</p> <p>Naturen på Nordkalotten återspeglar på bred front de gemensamma karaktäristiska dragen, såsom de fantastiska älvlandskapen och de vackra fjälltrakterna formade av samekulturen och renskötseln. Turism, energiproduktion, gruvnäring och utbyggnad av infrastruktur leder till nya och mångfacetterade utmaningar för dem som är ansvariga för områdena. Kommunerna behöver kunskap och stöd för att kunna förverkliga de allt mer komplexa planerna i framtiden, så att de unika och värdefulla särdragen kan bevaras.</p> <p>Landskapsskyddet och -vården genomförs i landskapsområdena via områdesplanering och planering av markanvändning, i huvudsak genom planläggning och utarbetande av landskapsvårdsplaner. Kommunerna i Nordkalotten har egna, delvis olikartade metoder och praxis, på basis av vilka olika processer i anslutning till områdesanvändningen sköts. Kommunerna och kommuninvånarna har ett stort intresse att bevara och skydda den egna livsmiljön och att upprätthålla och öka området attraktionskraft. Landskapet ses ju i kommunerna som en av de viktigaste attraktionsfaktorerna som man inte vill förlora.</p> <p>Kommunernas ökade markanvändningsbehov med avseende på bland annat energiproduktionen, gruvindustrin och den växande turistnäringen skapar ett välgrundat behov av en planering med ännu fler dimensioner. Det är viktigt att lokala intressegrupper deltar i planeringen redan i början av processen. Mångsidigt samarbete mellan medborgare, aktörer och myndigheter kan minska eller hindra konflikter.</p> <p>En dialog mellan medborgare, organisationer och myndigheter har en stor inverkan på många projekts effekter på landskapet. Med hjälp av forskning får vi mer information om landskapen, deras betydelse och hur olika markanvändningsmetoder påverkar landskapen. Gemensamma erfarenheter och praktik, uppdelningen av kunskande (know-how) samt uppfattningen av bredare landskapshelheten dörbättrar tillsammans de möjligheterna att förverkliga målen som definierats i Europeiska landskapkonventionen. För att säkerställa att arbetet fortsätter upprättas en landskapssamarbetsgrupp på Nordkalottens område, som huvuduppgift är att utveckla landskapspolitiken och driva den framåt.</p>				
Nyckelord (enligt Allärs) landskap, Nordkalotten, Europeisk landskapskonvention, områdesplanering, landskapskydd, landskapsvård				
ISBN (tryckt) 978-952-257-534-0	ISBN (PDF) 978-952-257-523-4	ISSN-L 2242-2846	ISSN (tryckt) 2242-2846	ISSN (webbpublikation) 2242-2854
www www.ely-centralen.fi/publikationer www.doria.fi		URN URN:ISBN:978-952-257-523-2		Språk finska
				Sidantal 89
Beställningar Centrum för ekonomisk utveckling, transport och miljö i Lapland, PB 8060, 96101 Rovaniemi telefon: +358 29 503 7000, e-mail: kirjaamo.lappi@ely-keskus.fi				
Förläggningsort och datum Rovaniemi 2012			Tryckeri Kopijyvä Oy	

DOCUMENTATION PAGE

Publication series and numbers Reports 48/2012				
Area(s) of responsibility Environment and Natural Resources				
Author(s) Noora Raasakka Sari Sivonen		Date May 2012	Publisher Centre for Economic Development, Transport and the Environment for Lapland	
		Financier/commissioner The Nordic Council of Ministers		
Title of publication Northern Landscapes "Implementation of the European Landscape Convention In the North Calotte Area Municipalities" - Conference in Inari, Finland 7-9.9.2011				
Abstract <p>The conference promoting the objectives of the international European Landscape Convention (ELC) was held on 7-9 September 2011 in Inari. The primary aim of the conference was to increase awareness of the ELC and the prospects and requirements it brings to practical planning work, especially at the municipal level. The conference speakers included top experts from Sweden, Norway, Finland, France, Holland and Catalonia. This report is a collection of articles written by the experts in the ELC conference. The report is available in five languages: Finnish, Swedish, Norwegian, Northern Sámi and English.</p> <p>The common characteristics of the North Calotte area, such as the magnificent riverside scenery and the beautiful fell landscapes formed by the Sámi culture and reindeer management are broadly reflected in the environment. Alongside the traditional forms of land use, many other livelihoods and forms of land use now need to be accommodated in the area. Tourism, energy production, mining industry and new infrastructure create new and manifold challenges to the authorities in charge of land use in these areas. Municipalities need information and support for versatile planning in the future, so that the unique and valuable characteristics of the North can be preserved.</p> <p>Landscape protection and management in the landscape areas is executed through areal and land use planning, mainly through town planning and the creation of landscape management plans. The municipalities in the North Calotte region have their own partly divergent methods and practices, based on the various land use processes are executed. The municipalities and inhabitants have a great interest in preserving and protecting their living environment and maintaining and increasing the appeal of the area. Landscape is viewed as one of the most significant appealing factors that cannot be lost.</p> <p>The increasing land use in municipalities, for example due to energy production, mining industry and increasing tourism, create a need for more multidimensional planning. The reconciliation of the wishes of different interest groups, and traditional and new livelihoods will not be easy. Conflict is inevitable. This will lead to a greater need to engage local bodies to the planning processes right from the start of the projects. Close cooperation between different administrative branches, operators, local bodies and landscape research promote the objectives of the convention. To ensure that the work continues, a landscape co-operation group is planned to be established in the North Calotte area. It's main task is to promote and develop landscape policy in the area.</p>				
Keywords landscape, North Calotte, European Landscape Convention, environmental planning, landscape protection, landscape management				
ISBN (print) 978-952-257-534-0	ISBN (PDF) 978-952-257-523-4	ISSN-L 2242-2846	ISSN (print) 2242-2846	ISSN (online) 2242-2854
www www.ely-keskus.fi/julkaisut www.doria.fi		URN URN:ISBN:978-952-257-523-2	Language Finnish	Number of pages 89
Distributor Centre for Economic Development, Transport and the Environment, P.O. Box 8060, 96101 Rovaniemi, Finland Phone: +358 29 503 7000, e-mail: kirjaamo.lappi@ely-keskus.fi				
Place of publication and date Rovaniemi 2012			Printing place Kopijyvä Oy	

Pohjois-Kalotin aluetta yhdistää yhteinen tunnusomainen maisema; upeat jokivarsimaisemat ja saamelaiskulttuurin sekä poronhoidon muovaamat tunturimaisemat.

Kasvat maankäyttötarpeet ja tavoitteet luovat haasteita maisemien säilyttämiselle ja suojelulle. Suojelutyö kaipaa selvempää ohjeistusta ja tukea. Maisemien merkityksen ymmärtäminen on avainasemassa Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen kokonaisvaltaisessa soveltamisessa käytäntöön. Maisemapolitiikan kehittämiseksi Pohjois-Kalotin alueella suunnitellaan perustettavaksi maisemayhteistyöryhmä.

Kansainvälinen Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen tavoitteiden saavuttamista edistävä konferenssi järjestettiin Inarissa 7.-9.9.2011. Konferenssissa käsiteltiin maisemasopimuksen tavoitteita, tarpeita ja mahdollisuuksia Pohjois-Kalotin alueella. Tähän raporttiin on koottu konferenssissa esiintyneiden asiantuntijoiden laatimat artikkelit aiheesta. Raportin toivotaan helpottavan alueiden käytön suunnittelijoita käytännön työssään ja rohkaisevan kuntia toteuttamaan tulevaisuuden suunnittelua Eurooppalainen maisemayleissopimuksen tavoitteiden mukaisesti. Raportti on saatavissa viidellä eri kielellä: suomeksi, ruotsiksi, norjaksi, pohjoissaameksi ja englanniksi.

RAPORTEJA 48 | 2012
POHJOISET MAISEMAT
”EUROOPPALAISEN MAISEMAYLEISSOPIMUKSEN
TOTEUTTAMINEN POHJOIS-KALOTIN KUNNISSA”
-KONFERENSSI INARISSA 7.-9.9.2011

Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

ISBN 978-952-257-534-0 (painettu)
ISBN 978-952-257-523-4 (PDF)

ISSN-L 2242-2846
ISSN 2242-2846 (painettu)
ISSN 2242-2854 (verkkajulkaisu)

URN:ISBN:978-952-257-523-2

www.ely-keskus.fi/julkaisut | www.doria.fi/ely-keskus

norden

Pohjoismaiden ministerineuvosto

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus